

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи Національного банку України»
Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

д.е.н., професор

_____ Ф.О.Журавка

«__»_____ 2010 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
за спеціальністю 8.050106 “Облік і аудит”

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ

Виконав студент 7 курсу, група – ЗМОА-91 _____ Яровенко Г.М.

«__»_____ 2010 р

Керівник дипломної роботи _____ Тимощенко Ю.М.

«__»_____ 2010 р.

Суми – 2010

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 173 сторінки, 5 таблиць, 35 рисунків, список використаної літератури з 82 найменувань, 9 додатків.

Актуальність теми пов'язана з удосконаленням організації внутрішнього контролю в умовах автоматизованої обробки даних, що обумовлено розвитком комп'ютерних технологій та необхідністю в більш дієвих засобах внутрішнього контролю, спроможних підвищити його ефективність на підприємствах.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, практичних і методичних питань з організації внутрішнього контролю на підприємствах в умовах автоматизованої обробки інформації.

Об'єктом дослідження виступає внутрішньогосподарський контроль підприємств.

Метою магістерської дипломної роботи є обґрунтування теоретичних положень і розробка рекомендацій щодо удосконалення організації внутрішнього контролю на підприємствах в умовах автоматизованої обробки даних для підвищення ефективності контролю та поглиблення його інтеграції в просторово-часовому вимірі з іншими функціями управління для покращення результатів фінансово-господарської діяльності підприємств.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, зіставлення, порівняння (для опрацювання фактичного, теоретичного матеріалу, зокрема для аналізу фінансових порушень, стану організації внутрішнього контролю на підприємствах Сумської області); розрахунково-аналітичний (для аналізу фінансового стану Сумської філії ВАТ "Укртелеком"); матричне моделювання (при розробці інформаційного забезпечення внутрішнього контролю); економіко-математичні методи (для розробки системи показників ефективності розподілу завдань контролю; алгоритмів автоматизації процедур контролю); графічний метод (для побудови моделей організації ВК, блок-схем алгоритмів).

За результатами дослідження сформульовані висновки:

- неоднозначне трактування науковцями понять внутрішній контроль і організація внутрішнього контролю дозволило сформулювати дані поняття з позиції системного підходу;

- незадовільний рівень організації внутрішнього контролю на вітчизняних підприємствах проявляється у відсутності його організації на робочих місцях; відсутності ведення обліку помилок, порушень, зловживань; недостатньому рівні застосування автоматизованих інформаційних систем; збільшенні фактів сплати підприємствами штрафів за порушення; відсутності внутрішніх положень, що регламентують здійснення контролю, та спеціальних його підрозділів;

- внутрішній контроль націлений на виявлення зловживань, порушень, що звужує його функції, хоча його результати повинні впливати й на прийняття управлінських рішень щодо зміни технології здійснення підконтрольних процесів;

- практично відсутні програмні засоби для автоматизації внутрішнього контролю, що пов'язано із складністю і трудомісткістю даного процесу та неефективною його організацією на вітчизняних підприємствах;

- організація попереднього, поточного та контролю за результатами дозволить підприємствам підвищити ефективність контролю за рахунок передчасного виявлення порушень та помилок, постійного реагування системи на відхилення, розширення об'єктів перевірки;

- застосування автоматизованої системи контролю більш ефективно в умовах функціонування автоматизованої системи підприємства, що дозволило визначити її функціональну структуру;

- застосування математичних методів для формалізації інформації забезпечить незалежність програми від даних, її адаптацію до середовища використання, однозначне розуміння інформації для персоналу підприємства, працівників системи ВК, інтеграцію всіх видів бухгалтерського обліку.

Одержані результати можуть бути використані в практиці внутрішнього контролю великих та середніх підприємств України.

Ключові слова: внутрішній контроль, організація внутрішнього контролю, автоматизація внутрішнього контролю, автоматизована інформаційна система, автоматизована обробка даних.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1 Сутність та значення внутрішнього контролю на підприємствах.....	10
1.2 Організація внутрішнього контролю в системі управління підприємством.....	19
1.3 Особливості організації контрольного процесу в умовах автоматизованої обробки даних	28
РОЗДІЛ 2. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	36
2.1 Стан і проблеми організації внутрішнього контролю на підприємствах Сумського регіону.....	36
2.2 Організація внутрішнього контролю на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком».....	49
2.3 Автоматизація як засіб підвищення ефективності організації внутрішнього контролю.....	59
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ	73
3.1 Організація попереднього, поточного і наступного внутрішнього контролю.....	73
3.2 Організація автоматизованої інформаційної системи внутрішнього контролю.....	91
3.3 Розробка інформаційного забезпечення і алгоритмів автоматизованого внутрішнього контролю	100
ВИСНОВКИ.....	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	120
ДОДАТКИ.....	130

ВСТУП

У сучасних умовах економічного розвитку одним із напрямів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств є оптимізація системи управління ними завдяки інтеграції основних її функцій – планування, обліку, аналізу та контролю. При цьому функція контролю за зворотнім зв'язком забезпечує інформацією суб'єкт управління і суттєво впливає на вироблення управлінських рішень. Тому належна організація системи внутрішнього контролю (далі ВК) є одним із найбільш ефективних заходів, який дозволяє підприємствам здійснювати суцільне спостереження за фінансово-господарською діяльністю, своєчасно виявляти і попереджати порушення, знижувати рівень внутрішньогосподарських ризиків, підвищувати якість і оперативність прийняття рішень щодо ефективного використання ресурсів підприємства.

Одним з перспективних напрямів підвищення ефективності організації внутрішнього контролю на підприємствах є його автоматизація, що впливає на якість контролю, розширює його функціональні можливості, охоплює більше коло об'єктів перевірки. Тому тема організації внутрішнього контролю в умовах автоматизованої обробки даних є актуальною і визначає перспективи розвитку контролю на підприємствах.

Дослідження окремих аспектів і проблем ВК проводили такі вітчизняні і закордонні вчені, як: І.А. Белобжецький, М.Т. Білуха, В.В. Бурцев, Ф.Ф. Бутинець, Д. Ірвін, Є.В. Калюга, Л.М. Крамаровський, М.В. Кужельний, В.Ф. Максимова, М.Л. Маренков, М.В. Мельник, М.А. Поукока, В.М. Родіонова, В.В. Сопко, Л.В. Сотнікова, А.Х. Тейлор, В.О. Шевчук, та ін. Питання автоматизації внутрішнього контролю або його організації в умовах автоматизованої обробки даних в своїх працях розглядали: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, В.П. Завгородній, В.В. Сопко та ін. Але саме цим питанням присвячено небагато праць, що пов'язано з низьким рівнем автоматизації саме фінансових та матеріальних потоків на підприємствах.

Незважаючи на високий рівень дослідження проблем, пов'язаних із ВК, недостатньо вирішеними залишаються питання: розробки методичних підходів до організації системи внутрішнього контролю на підприємствах, формування інформаційного забезпечення контролю з урахуванням формалізації нормативно-правових актів, удосконалення його процедур та їх регламентації, застосування автоматизованих інформаційних технологій та економіко-математичних методів на етапах контрольного процесу.

Метою магістерської дипломної роботи є обґрунтування теоретичних положень і розробка рекомендацій щодо удосконалення організації внутрішнього контролю на підприємствах в умовах автоматизованої обробки даних для підвищення ефективності контролю та поглиблення його інтеграції в просторово-часовому вимірі з іншими функціями управління для покращення результатів фінансово-господарської діяльності підприємств.

Для досягнення поставленої мети магістерської роботи визначено наступні завдання:

- визначити теоретичні аспекти ВК на підприємствах;
- дослідити складові організації внутрішнього контролю в системі управління підприємства;
- виявити особливості організації ВК в умовах автоматизованої обробки даних;
- проаналізувати стан організації ВК на вітчизняних підприємствах, рівень його організації на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком» (далі СФ), виявити проблеми в її діяльності та розробити організаційні заходи ВК;
- дослідити рівень використання автоматизованих інформаційних систем (далі АІС) як перспективного засобу підвищення ефективності організації внутрішнього контролю;
- визначити і обґрунтувати напрями удосконалення організації попереднього, поточного та наступного внутрішнього контролю на підприємствах в умовах автоматизованої обробки даних;

- розробити структуру автоматизованої системи внутрішнього контролю на підприємствах;
- удосконалити систему інформаційного забезпечення ВК і розробити алгоритми його автоматизованого здійснення.

Об'єктом дослідження є внутрішньогосподарський контроль підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, практичних і методичних питань з організації внутрішнього контролю на підприємствах в умовах автоматизованої обробки інформації.

Методологічну основу магістерської роботи сформували сучасні концепції економічної кібернетики. В процесі її виконання використані методи наукового дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, зіставлення, порівняння (для опрацювання фактичного і теоретичного матеріалу, зокрема для аналізу фінансових порушень, стану ВК на підприємствах Сумської області); розрахунково-аналітичний (для аналізу фінансового стану Сумської філії ВАТ “Укртелеком”). Для теоретичного узагальнення понять, відображених в об'єкті дослідження, і розробки рекомендацій щодо удосконалення організації ВК використано: матричне моделювання (при розробці інформаційного забезпечення ВК); економіко-математичні методи (для розробки системи показників ефективності розподілу завдань контролю; алгоритмів автоматизації процедур контролю); графічний метод (для побудови моделей організації ВК, блок-схем алгоритмів).

Інформаційно-фактологічну базу дослідження сформували: економіко-правове забезпечення діяльності суб'єктів підприємництва; звіти Головного контрольно-ревізійного управління України; оприлюднені в періодичних наукових виданнях та монографічній літературі результати досліджень фахівців з ВК; матеріали внутрішньої документації Сумської філії ВАТ “Укртелеком”; самостійно зібрані та опрацьовані автором результати анкетування, проведеного серед підприємств Сумської області на тему “Аналіз стану і перспективи розвитку ВК підприємств”.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Сутність та значення внутрішнього контролю на підприємствах

Процес управління економічними об'єктами складається з чотирьох взаємопов'язаних функцій: планування, організації, мотивації і контролю. Анрі Файоль – засновник класичної школи менеджменту, вважав, що існує п'ять функцій управління – передбачення та планування, організація, розпорядження, координація та контроль [42, с. 71]. Інші науковці в галузі управління розробили власний перелік функцій. Сучасна література дозволяє виявити наступні функції – планування, організація, розпорядництво (або командування), мотивація, керівництво, координація, контроль, комунікація, дослідження, оцінка, прийняття рішень, підбір персоналу, представництво і ведення переговорів або укладення угод [42, с. 72]. Але і прихильники класичної школи управління і інших шкіл (школи наукового управління, школи людських відношень, школи поведінських наук, школи науки управління) мають єдину думку відносно контролю: він займає важливе місце в системі управління підприємством.

Вчені визначають контроль як функцію управління – “одна з функцій управління, що представляє собою систему нагляду та перевірки стану об'єкту з метою оцінки обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень, виявлення ступеня їх реалізації, наявності відхилень та несприятливих ситуацій, про які доцільно своєчасно проінформувати компетентні органи, що можуть прийняти відповідні заходи” [67, с. 7].

Інші вчені розглядають контроль як систему – “система спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта управління прийнятим управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт виявленням відхилень, допущених у ході виконання цих рішень” [5, с. 6].

З позицій системного підходу та економічної кібернетики контроль визначають “як форму зворотного зв’язку, за допомогою якого управлінська система отримує необхідну інформацію про дійсний стан об’єкта, що управляється, та виконання управлінських рішень” [67, с. 7].

По відношенню до системи управління контроль може бути внутрішнім і зовнішнім. Дане дослідження присвячене проблемам внутрішнього контролю, що здійснюється за ініціативою суб’єктів господарювання. Тому подальший розгляд буде розкривати питання внутрішнього контролю, а саме його організації в умовах автоматизованої обробки даних.

Проблемами внутрішнього контролю займалися і займаються багато вітчизняних і зарубіжних дослідників в галузі фінансів: І.А. Белобжецький, М.Т. Білуха, В.В. Бурцев, Ф.Ф. Бутинець, Л.І. Вороніна, Д. Ірвін, Є.В. Калюга, М.В. Кужельний, М.Л. Маренков, М.В. Мельник, П.Я. Попович, М.А. Поукок, В.М. Родіонова, Н.І. Рубан, О.В. Румянцев, Р.Б. Сокольська, В.В. Сопко, Л.В. Сотнікова, І.Б. Стефанюк, А.Х. Тейлор, Д. Хан, С.О. Шохін та інші.

У кожного з авторів можна зустріти різні визначення ВК. Д. Ірвін розглядає контроль як “частину єдиної системи управління” [26, с. 17], Р.Б. Сокольська – як “елемент фінансового менеджменту, що включає всі функції менеджменту за предметною областю фінансів” [61, с. 4]. С.О. Шохін і Л.І. Вороніна визначають його як “самостійну функцію управління” [69, с. 7] і як “сукупність дій з перевірки фінансових питань діяльності суб’єктів господарювання та інших пов’язаних з ними питань, а також дій щодо управління із застосуванням певних форм та методів його організації” [69, с. 15]. Дуже мало дослідників розглядають реалізацію функцій контролю як систему. В основному його вважають або функцією, або підсистемою, або процесом. Розгляду контролю з позиції системного підходу присвячена праця Максимової В.Ф., де контроль визначається як “організаційна сукупність, яка утворює цілком визначену цілісність, єдність елементів, що знаходяться, з одного боку, у відносинах і зв’язках один з одним, з другого – з іншими складовими цілісної системи управління” [35, 36, с. 103]. Тому розгляд

внутрішнього контролю підприємства як єдиної системи і формування його загальної моделі – це досить важливе і актуальне питання.

Російський вчений Бурцев В. визначає ВК, як систему, що складається з сукупності взаємопов'язаних ланок (середовище контролю, центри відповідальності, інформаційні технології, процедури контролю, система обліку), елементів входу (інформаційне забезпечення контролю) і елементів виходу (інформація про об'єкт управління, отримана в результаті контролю) [12, с. 26].

За думкою російських авторів ВК розглядається “в якості однієї з функцій контролюючих органів, яка представляє собою систему збору, оцінки інформації про фінансові потоки – об'єкти контролю з метою встановити законність операцій, достовірність та якість отриманих фінансових показників з застосуванням певних форм, методів і різновидів його організації” [43, с. 16].

На сьогодні на державному рівні практично відсутні законодавчі документи, які регламентують процес здійснення ВК на підприємствах. Так існує лише проект закону України “Про фінансовий контроль”, в якому дається його визначення. Проект визначає його як “функцію дослідження суб'єктом фінансового контролю об'єкта фінансового контролю, спрямовану на забезпечення дотримання законності, ефективності і економності в ході формування, володіння, використання і відчуження об'єктів права власності незалежно від її форми, а також повноти і своєчасності виконання зобов'язань” [57]. На наш погляд недоліком цього визначення є те, що контроль розглядається як функція дослідження, що обмежує сферу його задач. Позитивним є те, що підтверджується доцільність здійснення контролю для всіх суб'єктів господарювання незалежно від організаційно-правових форм і форм власності та виділяється фінансовий контроль власника (органу управління) суб'єкта господарювання. Це є спроба законодавчо закріпити право власників підприємств самостійно здійснювати контроль і існування такої форми контролю, як внутрішній фінансовий контроль.

ВК треба розглядати з позиції системного підходу як систему, що функціонує як підсистема управління. Підтвердженням цього є визначення

системи фінансового (внутрішнього) контролю, яке дав В.В. Бурцев, – це “основа функціонування управлінської інформаційної системи, тобто системи обробки і інтеграції різної внутрішньої і зовнішньої інформації, необхідної для прийняття рішень на всіх рівнях управління” [12, с. 26].

На основі аналізу різних трактувань поняття внутрішній контроль та з метою його обґрунтування як підсистеми системи управління пропонується його визначення: внутрішній контроль – це підсистема системи управління підприємства, яка включає в себе комплекс заходів, направлених на перевірку, оцінку і аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства для обґрунтування ефективного і законного використання його ресурсів, який здійснюється спеціальним підрозділом, підпорядкованим керівництву підприємства.

У відповідності з кібернетичним підходом система управління представляє собою сукупність суб'єкта і об'єкта управління, які пов'язані прямим та зворотнім зв'язком, виконання яких забезпечують планування, регулювання, організація, облік і контроль. ВК забезпечує інформацією зворотній зв'язок в системі управління, тому його місце в системі управління діяльністю підприємства можна представити наступною схемою (рис. 1.1).

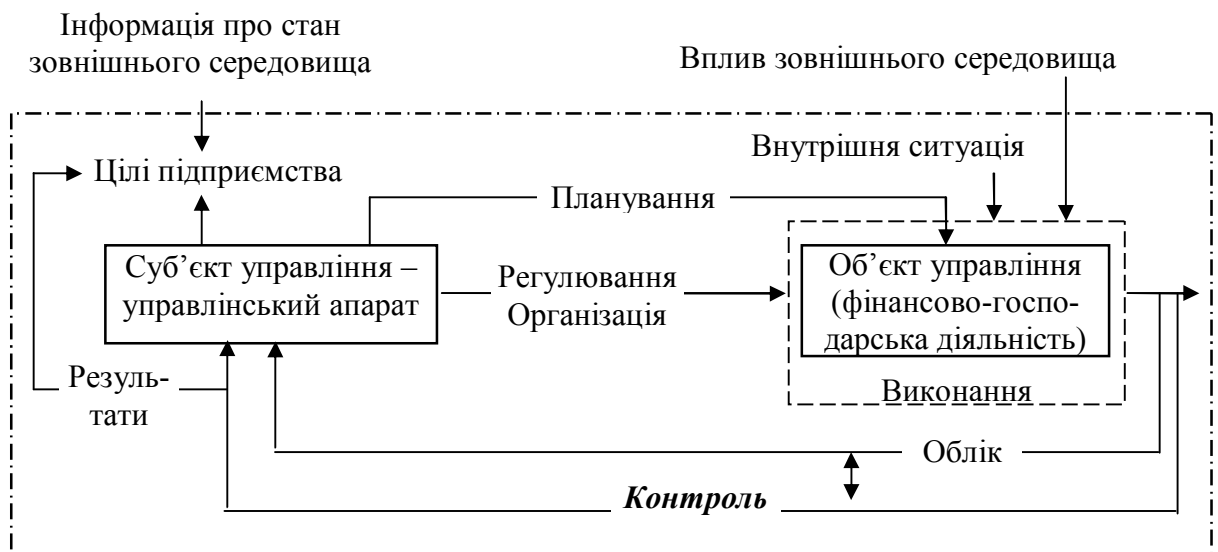

Рисунок 1.1 – Місце внутрішнього контролю в системі управління підприємства

В якості суб'єкта управління виступає спеціальний підрозділ або фінансова служба підприємства, яка складається з відділу фінансового аналізу, планування, контролю, обліку, внутрішнього аудиту та відділу короткострокових інвестицій. Це стандартна модель фінансової служби великого підприємства, корпорації [19, с. 16]. В якості об'єкта управління виступають фінансові, матеріальні, трудові потоки підприємства, ефективне управління якими – є однією з важливих цілей діяльності підприємств.

Багато вчених розкривали в своїх працях аспекти класифікації контролю, але до єдиної думки не дійшли. Так російські вчені Шохін С.О., Вороніна Л.І. [69, с. 24], Мельник М.В. [43, с. 17] дотримуються загальноприйнятої класифікації ВК контролю, в якій виділяють наступні ознаки: види ВК за рівнем, види ВК за повнотою охоплення, форми ВК і методи ВК. Така класифікація, на нашу думку, враховує неповний перелік ознак і тому неповністю відображає сутність контролю та його організацію, а також неточно відповідає ознака “розподіл за рівнем контролю” власному значенню. Такі науковці, як Бурцев В.В. [13, с. 40-45], Маренков М.Л. [38, с. 152-156, 37, с. 158-166], Родіонова В.М., Шлейников В.І. [58, с. 44-46], Рузайкіна Н.Г. [59, с. 20-21], розглядають класифікаційні ознаки в більш широкому масштабі, хоча традиційні ознаки вони також враховують, але загальної єдності в їх поглядах немає.

В роботах українських вчених, таких як Белобжецький І.А. [3, с. 43-45], Білуха М.Т. [5, с. 10-19], Бутинець Ф.Ф. [17, с. 189, 18, с. 100], Калюга Є.В. [27, 28, с. 52-68], Крамаровський Л.М. [30, с. 12], Криницький Р.І. [31, с. 11], Кужельний М.В. [33, с. 10], Павлюк В.В., Сердюк В.М., Акаєв Ш.М. [52, с. 7-13], можна побачити різні підходи до класифікації контролю, які зводяться до спроби класифікувати форми, види, методи, типи, інструменти, способи контролю. Відсутність єдиних підходів приводить до надмірності інформації стосовно класифікації, що врешті-решт не вирішує даної проблеми.

На основі вивчених джерел з метою більш глибокого розкриття сутності та організації контролю розроблено його класифікацію, ознаки якої представлені у вигляді ієрархічної структури (рис. 1.2).

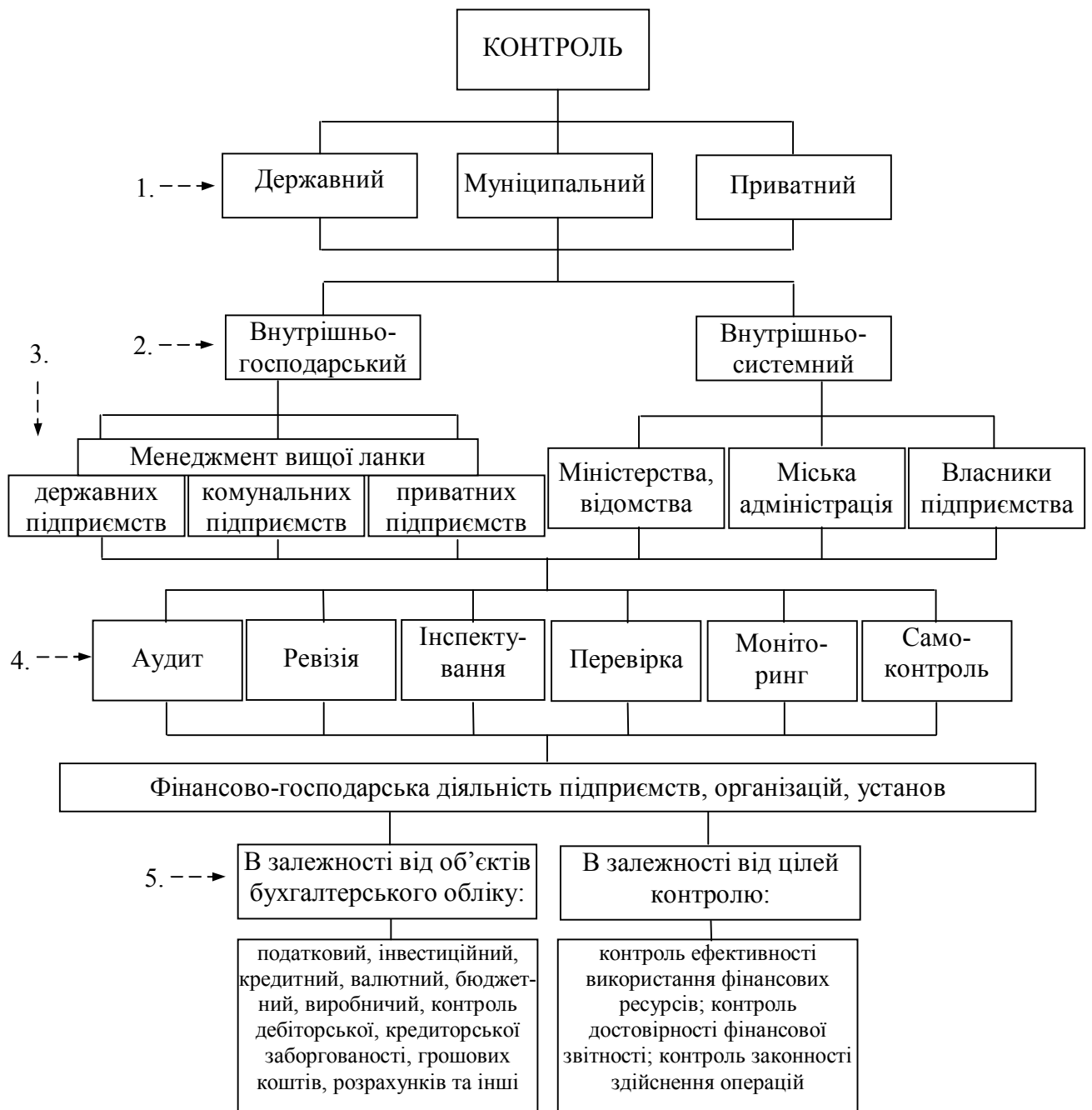

Рисунок 1.2 – Класифікація контролю:

- 1 – ознака класифікації в залежності від суб'єктів контролю;
- 2 – ознака класифікації в залежності від характеру взаємовідносин між об'єктом та суб'єктом контролю;
- 3 – ознака класифікації в залежності від ініціаторів контролю;
- 4 – ознака класифікації в залежності від форми здійснення контролю;
- 5 – ознака класифікації в залежності від об'єктів контролю.

Таке представлення надає можливості розглядати класифікаційні ознаки не як окремі, а як взаємозалежні структурні елементи, що дає змогу системно підходити до вивчення контролю. Дана класифікація відповідає на найважливіші питання: хто здійснює контроль, за чією ініціативою, в якій формі, що контролюється. В основі класифікації використано його розподіл на державний, муніципальний і приватний. Такий поділ використовує і Шевчук В.О. [67, с. 57]. Ряд авторів, аналіз праць яких на предмет класифікації контролю подано в [28, с. 52-68], не використовують таку ознаку, як “об’єкт контролю”. Нами дану ознаку було включено до класифікації (рис. 1.2). Це дозволяє простежити направленість контролю на певний об’єкт, від сутності якого і буде залежати його характер. Оскільки певний вид контролю може бути одночасно організованим у різних формах і різними методами, то на рисунку 1.2 можна переглянути ієрархію видів контролю, а в розробленій автором таблиці А.1 додатку А – співвідношення класифікаційних ознак видів контролю в залежності від техніки його здійснення з його організаційними формами.

Для кращого розуміння сутності внутрішнього контролю визначено його основні характеристики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Характеристика внутрішнього контролю

Характерні ознаки	Внутрішній контроль
Мета	Спостереження за фінансово-господарською діяльністю підприємства для виявлення та аналізу негативних сторін його функціонування, проведення профілактичної роботи і вироблення тактичних рішень.
Об’єкти	В якості об’єкта виступають процеси формування та використання фінансових, матеріальних та трудових ресурсів, тобто фінансові потоки підприємства та опосередковано узгоджені з ними матеріальні та трудові потоки.
Суб’єкти	<ul style="list-style-type: none"> - Служба внутрішнього контролю. - Працівники різних структурних підрозділів, які виконують контрольні функції (бухгалтерія, фінансовий відділ та інші). - Працівники підприємства, в обов’язки яких безпосередньо не входить контроль, але в силу виробничої необхідності на них покладено контрольні функції. - Працівники, які повинні здійснювати самоконтроль виконаної роботи. - Власники та акціонери, що здійснюють контроль непрямо чи безпосередньо через найманих експертів.

Продовження таблиці 1.1

Характерні ознаки	Внутрішній контроль
Предмет	В якості предмета виступає фінансово-господарська діяльність підприємства, установи, організації.
Функції	<ul style="list-style-type: none"> - Спостережна - Аналітична - Корируюча - Прогнозна - Превентивна - Інформаційна (консультації, забезпечення прийняття рішень)
Задачі	<ul style="list-style-type: none"> - Системне та суцільне спостереження за формуванням, зберіганням та ефективним використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечення їх законності. - Оцінка ефективності функціонування фінансових потоків підприємства. - Перевірки правильності ведення фінансового, податкового та управлінського обліку, аналіз причин та обставин, що призвели до здійснення порушень, помилок та зловживань. - Перевірки правильності ведення облікових документів. - Перевірки правильності складання та виконання бюджетів, забезпечення їх законності, доцільності та ефективності. - Вироблення коригуючих рекомендацій та заходів для уникнення в подальшому порушень, помилок та зловживань. - Прогнозування та запобігання прийняттю управлінських рішень, які можуть мати в майбутньому негативні наслідки. - Нагляд за відповідністю об'єкта контролю прийнятим управлінським рішенням. - Аналіз виконання управлінських рішень, дослідження їх впливу на об'єкт контролю. - По результатам контролю вироблення рішень стосовно модернізації та вдосконалення методик, технологій, що використовуються в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства. - Інформування з питань законодавства та змін до нього.
Методи	<ul style="list-style-type: none"> - Документальні: дослідження документів, камеральні перевірки, нормативно-правове регулювання, групування недоліків. - Організаційні: інвентаризація, ревізія, контрольні заміри, вибіркові та суцільні спостереження, технологічний контроль, експертиза, експеримент, службове розслідування, обстеження. - Розрахунково-аналітичні: економічний аналіз, статистичний аналіз, економіко-математичні методи.
Періодичність	Повинен здійснюватися постійно, на протязі всієї господарської діяльності підприємства. Періодично тільки здійснюються ревізії.
Характер приймаємих рішень	Тактичні
Правове поле	Керується внутрішніми стандартами контролю, розробленими підприємством, положенням про службу ВК, посадовими інструкціями, державним законодавством з питань обліку та фінансово-господарської діяльності.
Підпорядкованість	Підпорядковується керівнику підприємства або його заступникам.

Окрім внутрішніх форм контролю існують і зовнішні: незалежний аудит та державний фінансовий контроль. Незалежний аудит здійснюється в інтересах власників для підтвердження достовірності фінансової звітності та висловлення незалежної думки про фінансовий стан підприємства. Метою державного фінансового контролю є перевірка контрольними органами ефективності використання і збереження фінансових ресурсів підприємствами державної форми власності. Державний контроль є зовнішнім по відношенню до суб'єкта управління – підприємства, але і є внутрішньосистемним по відношенню до об'єкту управління – фінансових ресурсів.

Актуальність зовнішнього контролю все більшими темпами зростає для підприємств України, як з державною, так і приватною формою власності [7]. Внутрішній та зовнішній контроль доповнюють один одного і в той же час суттєво розрізняються. Діяльність зовнішніх контролерів в багатьох аспектах аналогічна діяльності внутрішніх, тому що використовується практично одна й та сама вхідна інформація, прийоми, методи перевірки та аналізу [58, с. 27]. На рисунку 1.3 представлена схема взаємодії внутрішнього та зовнішнього контролю (на прикладі державного контролю) [75, с. 137].

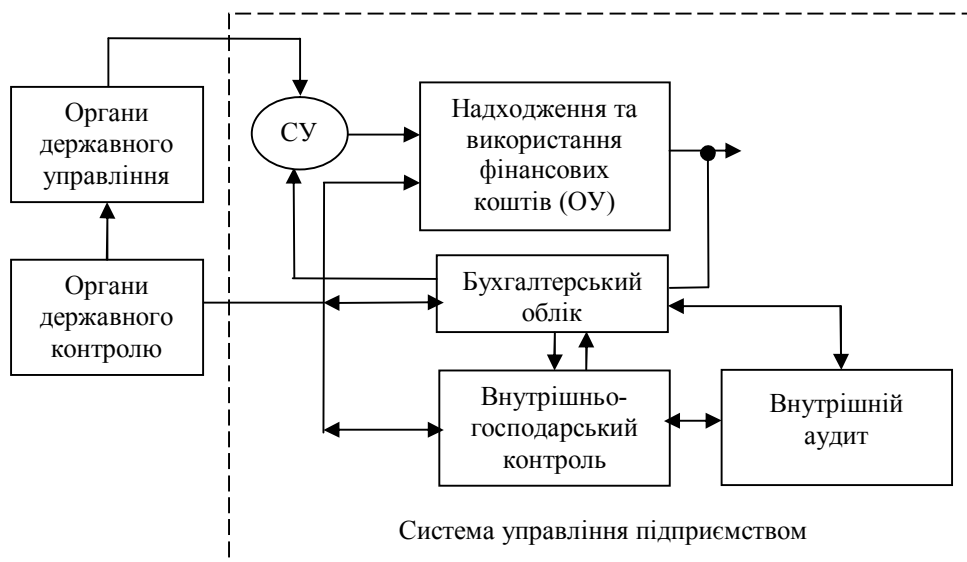

Рисунок 1.3 – Схема взаємодії внутрішнього та зовнішнього контролю:

СУ – суб'єкт управління;

ОУ – об'єкт управління.

Взаємозв'язок видів контролю повинен здійснюватися через загальну інформаційну базу, в якості якої в більшій мірі виступають дані бухгалтерського обліку (далі БО) та фінансовий план підприємства. Якщо внутрішній контроль та аудит працюють ефективно, то зовнішній контроль тільки надасть позитивне підтвердження. Організована система контролю попереджає здійснення значної кількості порушень та зловживань в фінансово-господарській діяльності підприємства, що приводить до зменшення кількості штрафних санкцій.

1.2 Організація внутрішнього контролю в системі управління підприємством

Процес контролю відбувається шляхом порівняння плану з фактом, чи результату з еталоном. Зовнішній контроль здійснюється після того, як факт порушення вже відбувся, і тому це є контроль за результатами, завдяки якому попередити суттєво нові порушення досить складно. ВК більш наближений до діяльності підприємства і тому повинен набувати прогностного характеру та охоплювати більше інформаційне середовище. Внутрішній та зовнішній контроль повинні взаємодіяти, що повинно чітко розмежовуватися в їх функціях та задачах. Якщо мета зовнішнього контролю – виявити порушення, помилки, зловживання, то мета внутрішнього – попередити негативні явища для захисту фінансових інтересів суб'єкта господарювання.

Ефективна організація ВК в системі управління сприяє веденню чесного та відповідного законодавству бізнесу, а також зменшенню рівня навмисних і ненавмисних помилок, порушень та зловживань. Організацію ВК визначають [79, с. 81, 81, с. 463]:

– наявність працівників-контролерів для малих підприємств або спеціального підрозділу, який виконує функції внутрішнього контролю, для середніх та великих підприємств;

- чітка регламентація функцій працівників-контролерів та працівників, на робочих місцях яких в певних обсягах здійснюється контроль;
- використання окрім нормативно-правових актів спеціальних внутрішніх документів (стандартів, положень), які регламентують здійснення ВК на підприємстві;
- методичне забезпечення, яке використовується в процесі контролю для перевірки різних об'єктів бухгалтерського обліку;
- інформаційне забезпечення, яке формується за рахунок даних бухгалтерського обліку і поповнюється за рахунок результатів ВК;
- застосування автоматизованих інформаційних систем і технологій для вирішення задач ВК, що дозволяє прискорити обробку інформації і вивільнити контролера від здійснення рутинних операцій;
- застосування комплексу прогресивних і дієвих заходів, методів, інструментів, які засновані на використанні аналізу та економіко-математичного моделювання.

З позицій системного підходу пропонуємо наступне поняття «організації внутрішнього контролю» – це упорядкована сукупність таких підсистем, як інформаційна, кадрова, організаційна, методична, технічна, програмна, правова, під управлінням яких здійснюється перетворення інформації щодо об'єктів контролю для отримання рекомендацій апарату управління стосовно зміни технології здійснення підконтрольного процесу або усунення помилок. У відповідності з цим визначенням запропонуємо схему організації внутрішнього контролю підприємств (рис. 1.4).

Організацію контролю розглядаємо з позицій системного підходу, згідно якого організація представляє собою сукупність елементів, пов'язаних між собою певними взаємозв'язками. Елементами організації ВК є інформаційне, кадрове, організаційне, методичне, технічне, програмне забезпечення (далі ПЗ), нормативно-правова база. В якості зв'язків виступають відношення між елементами організації ВК, які виникають в процесі здійснення контролю і перетворення ним інформації для отримання

рекомендацій, що використовуються апаратом управління для прийняття рішень (рис. 1.4).

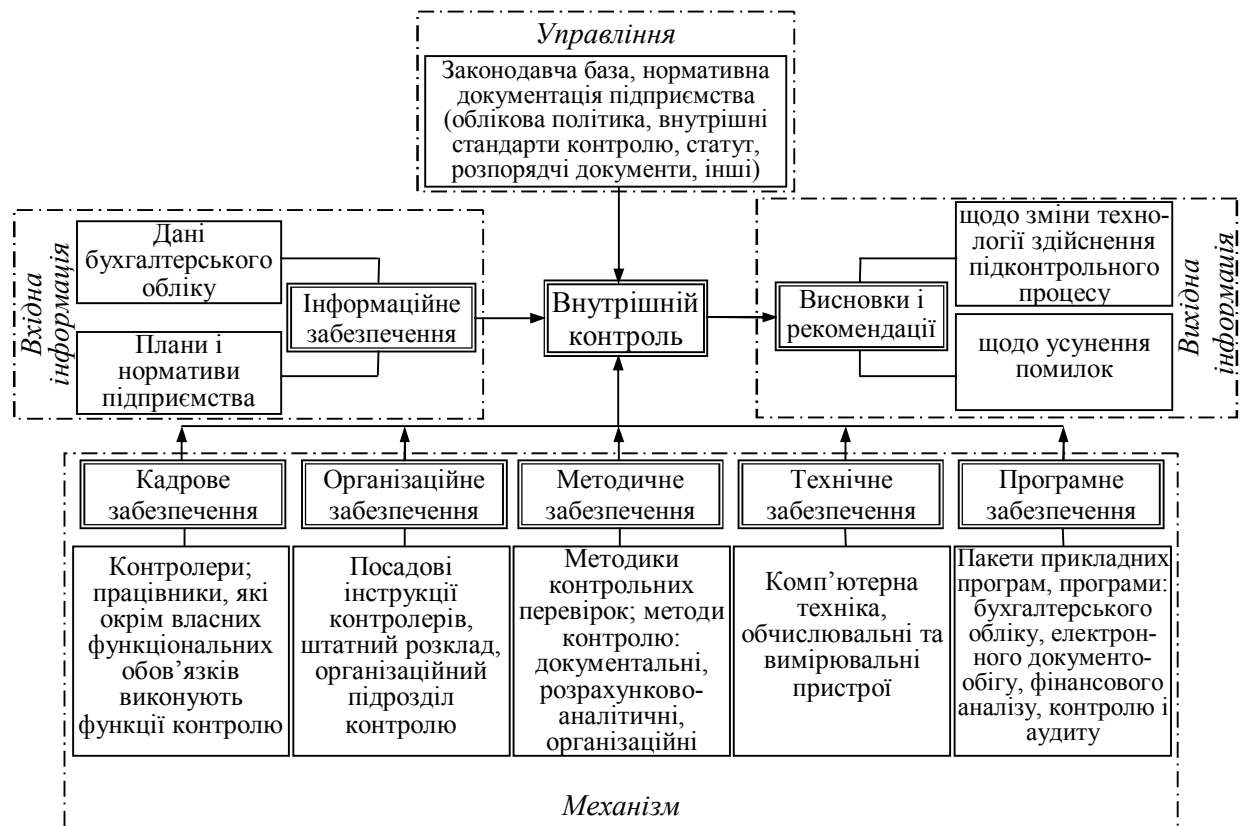

Рисунок 1.4 – Схема організації внутрішнього контролю підприємств

Система ВК на підприємстві повинна бути організована у відповідності з певними принципами. На основі вивчення літературних джерел [8, 11, 63] автором систематизовано принципи у дві групи: перша стосується безпосередньо організації контролю, друга – опосередковано забезпечує вплив на контроль через систему управління. До першої групи відносяться:

– принцип фізичного контролю – це контроль доступу перевіряючого до активів та документів підприємства [63, с. 266];

– принцип важливості свідoctва. Основна частина системи контролю – це свідoctво виконання роботи, яке завірив контролер [8, с. 65-66];

– принцип відповідальності. Кожен суб'єкт контролю, що має повноваження на його здійснення, повинен нести відповідальність згідно діючого законодавства у разі невиконання ним власних функцій та обов'язків,

або за свідомі негативні дії щодо підприємства. Розмір відповідальності повинен бути встановлений у розмірах, відповідних до обсягів невиконаних завдань, та зазначатися у внутрішніх стандартах підприємства;

- принцип збалансованості. Кожній функції внутрішнього контролю повинні відповідати певні засоби та інструменти для її здійснення;

- принцип своєчасного повідомлення про відхилення. Його суть полягає в тому, що необхідно своєчасно повідомляти про відхилення тим особам, які мають відповідні повноваження, направлені на запобігання виявлених відхилень у майбутньому. Якщо своєчасно не повідомити, то з часом об'єкт приймає іншу форму і відхилення та наслідки можуть змінитися. В цьому випадку контроль втрачає свою ефективність;

- принцип відповідності системи, яка контролює, і системи, що контролюють. Даний принцип побудований у відповідності із законом управління Ешбі [56, с. 194], який наголошує, що ступінь складності системи ВК повинна відповідати ступені складності системи, яка є підконтрольною. Суб'єкти ВК повинні швидко налаштовуватися на ті зміни, які відбулися з об'єктом контролю, що забезпечується за рахунок інформаційних технологій;

- принцип постійності. Система контролю, яка постійно функціонує належним чином, дозволить своєчасно попередити і виявити можливі відхилення;

- принцип комплексності. Контроль повинен охоплювати різні об'єкти, незалежно від їх типу та характеру;

- принцип узгодженості пропускових властивостей різних ланок системи внутрішнього контролю. Інформація між ланками системи внутрішнього контролю повинна передаватися узгоджено, швидко, своєчасно та повно. Тільки за цієї умови буде налагоджена їх ефективна робота [11, с. 25].

До другої групи принципів віднесено:

- принцип розподілу обов'язків. Суть цього принципу в тому, що один працівник не повинен відповідати за цілий процес. Необхідно розподілити обов'язки у відповідності із основними функціями для участі в процесі: постановка задачі або санкціонування на певні дії з ресурсами, акцепт на

виконання даної операції, безпосередньо її виконання, облік операції, контроль за результатами;

– принцип дозволу та ухвали. Здійснення фінансових операцій на підприємстві можливе за умови дозволу їх виконання тими працівниками, що мають на це певні повноваження. Тобто вони повинні бути ухвалені головним фінансовим менеджером, або головним бухгалтером, або директором підприємства в межах тих обсягів грошових коштів, на які він має право дозволу;

– принцип інформаційної інтеграції. Контроль тісно пов'язаний з іншими функціями управління – плануванням, обліком та аналізом, тому при рішенні задач контролю необхідно створити належні умови для взаємодії робітників різних функціональних напрямків.

Можна виділити основні вимоги до організації системи внутрішнього контролю, які хоча і не є принципами, але також обумовлюють ефективне функціонування системи внутрішнього контролю. [13, с. 46-49]

Вимога підконтрольності кожного суб'єкта внутрішнього контролю, що працює в організації. У посадових інструкціях необхідно передбачати наступну умову: виконання контрольних функцій кожного суб'єкта повинне бути підконтрольне на предмет якості іншому суб'єкту внутрішнього контролю без якого не було дублювання. У належному виконанні контрольних функцій такими суб'єктами внутрішнього контролю, як голова правління, президент, віце-президент, головний виконавчий директор, невиконавчий директор, головний аудитор, головний контролер, голова ревізійної комісії, зацікавлені перш за все власники організації. Тому діяльність перерахованих вище суб'єктів повинна контролюватися власниками організації за допомогою послуг незалежних експертів різного профілю, зокрема зовнішніх аудиторів.

Вимога утиску інтересів. Необхідно створювати спеціальні умови, при яких будь-які відхилення ставлять якого-небудь працівника або підрозділ організації в невідгідне положення і спонукають їх до регулювання «вузьких

місць». Необхідність таких умов обумовлюється можливістю появи відхилень, в яких певні працівники або колектив зацікавлені.

Недопущення концентрації прав первинного контролю в руках однієї особи. Зосередження первинного контролю в одних руках може привести до недостовірного обліку на користь даної особи.

Вимога зацікавленості адміністрації. Функціонування системи внутрішнього контролю не може бути ефективним без чесності, належної зацікавленості і участі посадовців управління. [10, с. 35]

Вимога компетентності, сумлінності і чесності суб'єктів внутрішнього контролю. Якщо персонал організації, в службові функції якого входить здійснення контролю, не володіє цими характеристиками, то навіть ідеально організована системи внутрішнього контролю не зможе бути ефективною.

Вимога прийнятності (придатності) методології внутрішнього контролю. Контрольні цілі і задачі, які поставлені перед центрами відповідальності, повинні бути раціональними. Необхідний доцільний розподіл контрольних функцій. Програми внутрішнього контролю і вживані методи повинні бути доцільними.

Вимога безперервності розвитку і вдосконалення. З часом навіть найпрогресивніші методи управління застарівають. Система внутрішнього контролю повинна бути побудована так, щоб можна було гнучко її «настроювати» на рішення нових задач, що виникають в результаті зміни внутрішніх і зовнішніх умов функціонування організації, і забезпечити можливість її розширення і модернізації.

Вимога пріоритетності. Абсолютний контроль над звичними незначними операціями (наприклад, дрібними витратами) не має сенсу і лише відволікає сили від важливіших задач. Але якщо вище керівництво вважає, що які-небудь області діяльності організації мають стратегічне значення, то в кожній такій області обов'язково повинен бути налагоджений контроль, навіть якщо ця область насилу піддається вимірюванню за принципом «витрати-ефект». [13, с. 46-49]

Виключення непотрібних етапів кроків процедур в проведенні контролю. Контроль необхідно організувати раціонально, оскільки це часто пов'язано з додатковими витратами праці і засобів.

Вимога оптимальної оргструктури. Динамічність, стійкість, безперервність функціонування системи ВК обумовлюється єдністю і оптимальним рівнем централізації оргструктури організації. Оргструктура повинна відповідати розмірам і ступеню складності організації. Звичайно, у кожного типу оргструктур є свої недоліки, наприклад, повільний рух інформації і ухвалення рішень в лінійно-функціональній структурі або невідповідність інтересів «верхів» і «низів» в багаторівневій ієрархії структури. Необхідно оцінювати сильні і слабкі сторони кожного варіанту.

Вимога одиничної відповідальності. Кожна окрема контрольна функція повинна бути закріплена тільки за одним центром відповідальності. Щоб уникнути безвідповідальності неприпустимо закріплення окремої функції за декількома центрами. Але закріплення декількох контрольних функцій за одним центром відповідальності цілком допустиме. Наприклад, окремою контрольною функцією головного бухгалтера є контроль господарських операцій на предмет їх відповідності законодавству. Він же повинен нести відповідальність за те, що не доводить до керівництва інформації про порушення. Контрольна функція внутрішнього аудитора в цьому випадку – здійснення перевірки на предмет якості виконання бухгалтером своєї контрольної функції. Аудитор оцінює і законність відображених операцій, але відповідальність він повинен нести за не виявлення негативних операцій, відображених бухгалтером. Дана вимога не розповсюджується на ситуації, коли щоб уникнути помилок і зловживань окремих посадовців (центрів відповідальності) ухвалюється колегіальне рішення. [13, с. 46-49]

Вимога потенційного функціонального заміщення. Тимчасове вибуття окремих суб'єктів внутрішнього контролю не повинне переривати контрольні процедури. Для цього кожен працівник (суб'єкт внутрішнього контролю) повинен уміти виконувати контрольну роботу вищестоящого, нижчестоящого

і одного-двох працівників свого рівня щоб уникнути втрати адекватного зв'язку з об'єктом контролю за час їх вибуття. Даний принцип розповсюджується і на центри відповідальності.

Вимога регламентації. Ефективність функціонування системи ВК прямо пов'язана з тим, наскільки підлегла регламенту контрольна діяльність в організації. Наскільки діяльність підлегла чіткому регламенту настільки можна чекати від неї успіху. Звичайно, все передбачити неможливо; доводиться ухвалювати рішення в умовах невизначеності, але там, де це можливо, необхідно формально встановити правила, регулюючі порядок діяльності.

Вимога взаємодії і координації. Контроль повинен здійснюватися на основі чіткої взаємодії всіх підрозділів і служб організації. Необхідна чітка координація їх зусиль для вирішення поставлених задач контролю.

Сукупність принципів і вимог – основа ефективного функціонування системи внутрішнього контролю.

Організація системи внутрішнього контролю в загальному випадку знаходиться під впливом наступних чинників [13, с. 49]:

– відношення керівництва до внутрішнього контролю (тобто наскільки правильно розуміє керівництво роль внутрішнього контролю в управлінні організацією);

– зовнішні умови функціонування організації, її розміри, оргструктура, масштаби і види діяльності;

– кількість і регіональна неоднорідність (розгалуженість) місце розташування її відособлених підрозділів або дочірніх компаній;

– стратегічні установки, цілі і задачі;

– ступінь механізації і комп'ютеризації діяльності;

– ресурсне забезпечення;

– рівень компетентності кадрового складу.

У будь-якому випадку організація ефективно функціонуючої системи внутрішнього контролю – це складний багатоступінчатий процес, що включає наступні етапи [13, с. 49-50]:

- критичний аналіз і зіставлення певної для колишніх умов господарювання мети функціонування організації, прийнятого раніше курсу дій, стратегії і тактики з видами діяльності, розмірами, оргструктурою, а також з її можливостями;

- розробка і документальне закріплення нової ділової концепції організації (що є організація, які її цілі, що вона може, в якій області має конкурентні переваги, яке бажане місце на ринку), а також комплексу заходів, здатного привести цю ділову концепцію до розвитку і вдосконалення організації, успішної реалізації її цілей, зміцнення її позицій на ринку. Такими документами повинні бути положення про фінансову, виробничо-технологічну, інноваційну, постачальницьку, збутову, інвестиційну, облікову і кадрову політику. Дані положення повинні розроблятися на основі глибокого аналізу (з проведенням необхідних розрахунків) кожного елементу політики і вибору з наявних альтернатив найприйнятніших для даної організації. Документальне закріплення політики організації в різних сферах її фінансово-господарської діяльності дозволить здійснювати попередній, поточний і подальший контроль всіх аспектів її функціонування, відображених у відповідних пунктах політики;

- аналіз ефективності існуючої структури управління, її коректування. Необхідно розробити положення про організаційну структуру, в якому повинні бути описані всі організаційні ланки з вказівкою адміністративної, функціональної, методичної підлеглості, напряму їх діяльності, функції, які вони виконують, встановлений регламент їх взаємостосунків, права і відповідальність, показаний розподіл видів продуктів, ресурсів, функцій управління по цих ланках. Те ж саме відноситься і до положень про різні структурні підрозділи (відділах, бюро, групах і т.д.), до планів організації праці їх працівників. Необхідно розробити (уточнити) план документації і

документообігу, штатний розклад, посадові інструкції з вказівкою має рацію, обов'язків і відповідальності кожної структурної одиниці. Без такого строгого підходу неможливо здійснювати чітку координацію функціонування всіх ланок внутрішнього контролю організації;

– розробка формальних типових процедур контролю конкретних фінансових і господарських операцій. Це дозволить упорядкувати взаємостосунки працівників з приводу контролю фінансово-господарської діяльності, ефективно управляти ресурсами, оцінювати рівень достовірності інформації для ухвалення управлінських рішень;

– організація відділу внутрішнього аудиту (або іншого спеціалізованого контрольного підрозділу);

– визначення шляхів вдосконалення системи внутрішнього контролю з урахуванням перманентного розвитку організації і безперервно змінних внутрішніх і зовнішніх умов її функціонування.

Таким чином, ВК є основним видом ВК, об'єктом якого виступає фінансово-господарська діяльність підприємства в частині фінансових, матеріальних потоків, щодо яких здійснюється перевірка законності, ефективності їх руху та відображення в фінансовій звітності. Організація ВК представляє собою систему взаємопов'язаних і організованих у відповідності з певними принципами компонентів: інформаційне, кадрове, технічне, програмне, організаційне, методичне забезпечення, нормативно-правова база. Результати контролю впливають на прийняття управлінських рішень, тому його організація є пріоритетним завданням для підприємств різних форм господарювання.

1.3 Особливості організації контрольного процесу в умовах автоматизованої обробки даних

Розвиток автоматизованих інформаційних систем (далі АІС) та їх використання в бухгалтерському обліку зумовили потребу опрацювання

концепції організації проведення автоматизованого контролю. Вирізняють три підходи до його здійснення. [62]

Перший – пов'язаний лише з одержанням інформації з середовища обчислювального комплексу і передбачає проведення порівняння первинних даних з вихідними даними та даними звітності вручну.

Другий підхід пов'язаний з проведенням контролю з метою правильності відображення операцій на основі введених звітних даних і даних реєстрів бухгалтерського обліку.

Третій підхід передбачає проведення контролю безпосередньо із застосуванням обчислювальної техніки. При цьому проводяться не тільки розрахункові процедури, а й процедури контролю і виконання тих операцій, які не сприймаються людиною візуально на підставі наявної інформації в інформаційних системах обліку, контролю та аналізу.

Проведення контролю в умовах автоматизованих систем обліку залежить від таких факторів [62]: рівня автоматизації бухгалтерського обліку, наявності методик проведення автоматизованого контролю; ступеня доступності до облікових даних; труднощів обробки інформації. Впровадження в обліковий процес комп'ютерної технології істотно вплинуло і на проведення контролю. Важливим моментом в організації контролю з використанням обчислювальної техніки є те, що контролер має добре орієнтуватися в автоматизованих системах обліку, контролю та аналізу, знати принципи розподілу функцій взаємного контролю серед працівників, які беруть участь у процесі обробки облікової інформації.

ВК в умовах функціонування автоматизованої системи обробки інформації організовується в інтересах підприємства з метою підвищення ефективності системи управління та передбачає перевірку додержання умов законодавчих і нормативних актів за здійсненими господарськими операціями, оцінку економічності й ефективності операцій, проведених на підприємстві. Він повинен охоплювати такі основні напрямки: контроль політики і методу управління підприємством, організаційної структури

підприємства, реальності, повноти, розташування, точності, класифікації облікових даних; перевірку рівня досягнення програмних цілей підприємства; перевірку правильності формування кореспонденції рахунку по господарських операціях зіставленням усіх операцій з довідником відповідності бухгалтерських проведень; перевірку відповідності даних інвентаризації фактичним даним вибірковою імітацією процесу інвентаризації і звірянням її результатів з фактичними даними; перевірку підсумкових даних установленням взаємозв'язків між ними і здобуттям необхідної інформації про відхилення; виявлення відхилень від установлених нормативних даних звірянням фактичних витрат на виробництво з нормативно-довідковою інформацією; виявлення причин і винуватців відхилень на основі бази знань; підтвердження вірогідності інформації, що міститься в бухгалтерській звітності; оцінку діяльності підприємства; моделювання облікового процесу з метою одержання необхідної інформації для управління підприємством; імітацію облікових даних для планування і прогнозування фінансово-господарської діяльності підприємства. [68]

Контроль на АРМБ I рівня передбачає 5 етапів, на кожному з яких перевіряють [62]:

- правильність застосування облікових номенклатур;
- правильність обчислення облікових показників;
- повноту вхідної інформації;
- порядок контролю інформації;
- порядок коригування нормативно-довідкової інформації.

Етап перевірки правильності застосування в первинних документах облікових номенклатур і аналізу даних на відповідність поставленим вимогам особливо важливий. Тут контролюється законність складання первинних записів, їх вірогідність, точність і всебічність. При одночасному виписуванні і відображенні первинних документів на машинних носіях перевіряються правильність та відповідність автоматично виписаного первинного документа. Крім того, визначають маршрут заповнення первинних даних, порядок

виправлення помилок і відновлення інформації. Особлива увага приділяється контролю процесу автоматизованої реєстрації первинної інформації. [62]

На етапі контролю правильності обчислення необхідних облікових показників перевіряється порядок розрахунку того або іншого показника. Це досягається порівнянням фактичних показників і показників, обчислених імітацією даних з використанням інформаційної мови показників обліку, контролю та аналізу. Приділяється увага способу захисту інформації від несанкціонованого доступу.

На третьому етапі здійснюється контроль за правильністю розрахунків. При цьому перевіряють повноту вхідної інформації переглядом змісту інформаційної бази даних.

На четвертому етапі приділяється увага методам контролю, що застосовуються на АРМБ I рівня: контролю на значущість, перевірки допустимості кореспонденції рахунків, допустимості або наявності даних нормативно-довідкової інформації, контролю підсумкових сум і т. ін. При цьому з'ясовується, яка саме діюча система використовується для контролю, як здійснюється автоматизований контроль з видачею повідомлень про наявні відхилення на дисплей і друкувальний пристрій.

П'ятий етап контролю особливо важливий, оскільки практика свідчить, що несвоєчасне і неточне коригування нормативно-довідкової інформації призводить до грубих порушень фінансово-господарської діяльності підприємства (неправильне нарахування заробітної плати, відрахувань і перерахувань податків, заниження собівартості продукції тощо). Тому перевіряються порядок, правильність, своєчасність і законність коригування нормативно-довідкової інформації. Далі перевіряється технологічний ланцюжок обробки даних з метою з'ясувати, чи не втрачається інформація на будь-якій ділянці обробки даних, чи відповідають дані вхідної інформації даним вихідної інформації.

Після закінчення перевірки на АРМБ I рівня здійснюється контроль на АРМБ II рівня. На АРМ бухгалтера II рівня (бухгалтерії) перевіряється

повнота надходження інформації з інших АРМ і порядок розрахунку інформації. Цей процес здійснюється в чотири етапи і передбачає контроль [62]:

- підсумкових вихідних даних;
- відповідності документації законодавчим актам;
- законності коригування вихідної інформації;
- порядку збереження інформації для архівного зберігання і відповідності її даним, відтвореним на паперовому носії.

На першому етапі, при перевірці вихідної інформації, що використовується на цьому етапі обробки, аналізують вірогідність розрахунків, зокрема перевіряють співвідношення підсумків за вихідними даними, відповідність бухгалтерським проведенням, а також даним, зафіксованим у нормативно-довідковій інформації. Інформація підсумкових даних вихідного документа обов'язково має включати ознаки, що пов'язують їх або з первинними даними, на основі яких вони одержані, або з інформацією іншого вихідного документа.

На другому етапі контролюють інформаційний ланцюжок одержання вихідної інформації на відповідність розробленій технології, а також чи відповідає ця технологія чинним законодавчим актам України. Крім того, контролюють використання вихідної інформації, її юридичну повноцінність і відповідність машинним даним даних, призначених для архівного зберігання. Необхідно також перевірити відповідність застосовуваних нормативно-довідкових даних законодавчим актам України.

На цьому етапі аналізується законність складання кожного бухгалтерського проведення щодо правильності кореспонденцій рахунків.

На третьому етапі аналізу вихідної інформації з'ясовується, чи здійснювалося її коригування. У разі виявлення цих фактів слід перевірити, чи було зроблене виправлення рахунку і в первинних даних та чи був проведений перерахунок вихідної інформації, чи законним є здійснене коригування.

Четвертий етап проведення контролю на АРМ бухгалтера за дільницями обліку має особливе значення, оскільки збереження і перезапис інформації для архівного зберігання та організація її відповідності даним, відтвореним на паперовому носії, надзвичайно важливі. Контролюють спосіб забезпечення збереження, своєчасність перезапису інформації, зручність пошуку, організацію обліку і зберігання первинних та вихідних облікових документів. Під час перевірки встановлюється відповідність порядку знищення первинних документів чинному законодавству України. Після цього перевіряють проходження інформації з АРМ бухгалтера II рівня в АРМ бухгалтера III рівня. Це здійснюється відображенням інформації на відповідний період і перевіркою наявності звітних даних по кожній дільниці обліку.

Правильність розрахунків і висновку результатної інформації перевіряється на основі машинного контролю і звірянням даних по кожному вихідному документу. Особливо важливо з'ясувати, чи всі дані враховані при зведенні їх на рахунках бухгалтерського обліку. Для цього здійснюється перегляд за кожним рахунком.

Під час контролю з використанням обчислювальної техніки враховуються такі фактори [62]:

- а) рівень автоматизації завдань бухгалтерського обліку;
- б) наявність методик проведення аналізу на підприємстві;
- в) доступність облікових даних;
- г) складність існуючої автоматизованої системи обліку.

Важливу роль при плануванні перевірки відіграє рівень автоматизації облікових завдань, що потребує від контролера спеціальних знань. При оцінці складності автоматизованої обробки бухгалтерських даних необхідно враховувати як ступінь інтеграції інформаційних систем, так і ступінь спільного використання різними системами тієї самої облікової бази даних.

Методи і засоби, застосовувані для перевірки в складних інформаційних системах, побудованих на основі розподілених систем обробки даних, поділяють на такі групи:

- а) робота в реальному режимі часу з реальними даними;
- б) робота зі статистичними даними;
- в) робота з імітаційними даними;
- г) проведення аналізу спеціальними програмними засобами.

Програмні засоби передбачають два види контролю даних [62]:

- а) систематичний контроль, коли облікові дані тестують за всіма основними критеріями;
- б) вибірковий контроль, що ґрунтується на деякій вибірці даних.

За допомогою спеціальних програмних засобів мають здійснюватися перевірка, моделювання та аналіз облікових даних з метою визначення їх повноти, якості, правомірності і достовірності. Для цього здійснюються порівняння змодельованих облікових даних з реальними даними інформаційної системи, а також тестування розрахунків і перерахунку, підсумовування, повторне упорядкування та формування звітних даних і порівняння їх з реальними даними. Крім того, контролюють правильність відновлення даних.

Програми загального призначення з внутрішнього контролю припускають роботу певних тестів на фактичних даних. За допомогою таких програмних засобів здійснюються перевірка й аналіз записів на основі певних критеріїв з метою визначення їх якості, повноти, спроможності і правильності. Для цього також використовується база знань (далі БЗ), яка дає змогу визначити невідповідність і прийняти необхідні рішення. Таке програмне забезпечення дає змогу здійснити тестування розрахунків, необхідні перерахунки і порівняти отримані результати з нормативними, кошторисними даними. Отже, завдяки зіставленню даних, які сформувалися з сумісними з ними даними, програмні засоби дадуть змогу провести дослідження за певними критеріями і прийняти необхідне управлінське рішення.

Таким чином, в першій частині магістерської дипломної роботи визначено роль та місце контролю в системі управління підприємства. Запропоновано визначення внутрішнього контролю з позицій системного

підходу. З метою більш глибокого розкриття сутності та організації ВК удосконалено його класифікацію, ознаки якої представлені у вигляді ієрархічної структури, що надає можливості розглядати класифікаційні ознаки не як окремі, а як взаємозалежні структурні елементи, і системно підходити до вивчення контролю. Розроблено таблицю взаємозв'язку організаційних форм контролю з його видами.

З позицій системного підходу розглянуто організацію ВК та запропоновано її структуру, яка включає такі компоненти, як інформаційне, програмне, технічне, кадрове, організаційне, методичне забезпечення. Система ВК направлена на перетворення інформації для вироблення рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування фінансово-господарської діяльності та для забезпечення інформацією суб'єкта управління. Автором на основі вивчених літературних джерел систематизовано принципи, у відповідності з якими повинна бути організована система ВК на підприємстві.

В розділі охарактеризовано особливості організації ВК в середовищі автоматизованої обробки даних. В результаті перспективним напрямом за умови використання АІС бухгалтерського обліку є безпосередньо автоматизація ВК, яка повинна полягати у застосуванні спеціального програмного комплексу для контролю, інтегрованого в інформаційну систему обліку або корпоративну систему підприємства.

РОЗДІЛ 2. СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1 Стан і проблеми організації внутрішнього контролю на підприємствах Сумського регіону

З метою дослідження стану організації ВК проведено анкетування 75 підприємств Сумської області з приватною формою власності. Для цього автором було розроблено анкету, в якій поставлено питання стосовно основних аспектів організації внутрішнього контролю на підприємствах (додаток Б).

В результаті дослідження виявлено, що, незалежно від розмірів, підприємства віддають перевагу надавати контрольні функції працівникам, які виконують й інші функції, що веде до порушення принципу розподілу обов'язків (рис. 2.1). Тільки 33% великих підприємств мають спеціальний підрозділ – службу внутрішнього контролю, а 17% – службу внутрішнього аудиту. Дані свідчать про те, що малі підприємства вважають недоцільним мати такий підрозділ, оскільки їх розміри та кошти не дозволяють цього. Тому для них ефективним є звернення до послуг зовнішнього аудиту (рис. 2.2).

Що стосується великих та середніх підприємств, то дана ситуація свідчить про незадовільний стан організації контролю, що можливо обумовлено низьким фінансовим станом підприємств, відсутністю ефективного управління або іншими факторами. Частота звернень таких підприємств до зовнішнього аудиту – раз на рік, оскільки це підкріплюється вимогами акціонерів та законодавства. 38% середніх підприємств ніколи не звертаються до послуг аудиту (рис. 2.2). Це обумовлено проблемами існування і розвитку вітчизняних підприємств, які відносять до середніх.

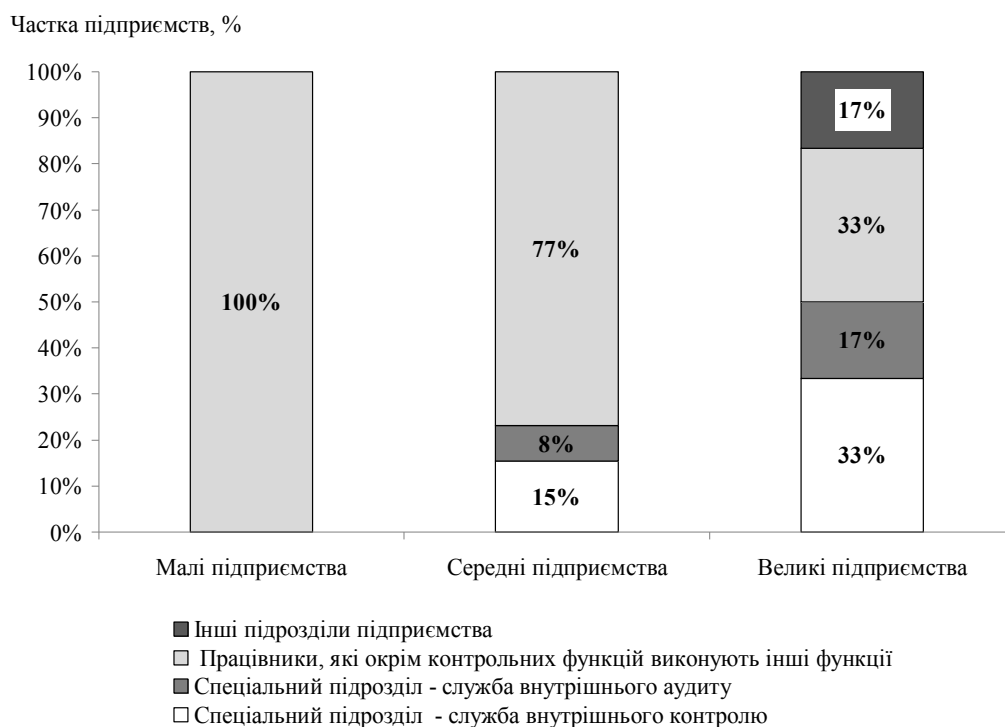

Рисунок 2.1 – Структура розподілу підприємств Сумської області за організаційним підрозділом внутрішнього контролю станом на початок 2010 року

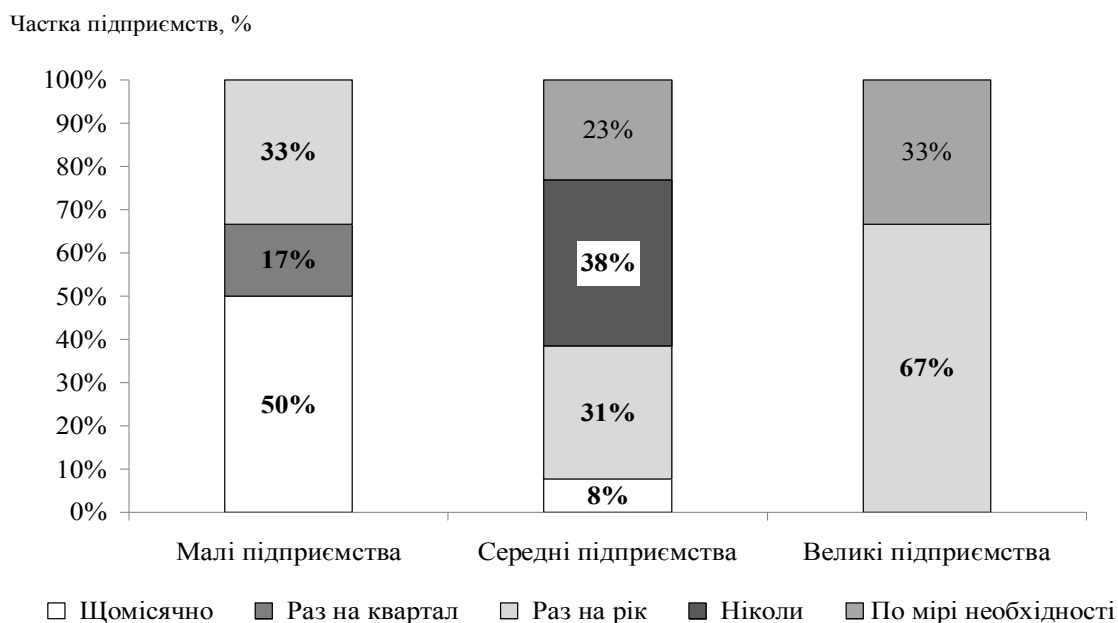

Рисунок 2.2 – Структура розподілу підприємств Сумської області за частотою звернення до послуг аудиторських фірм станом на початок 2010 року

Результати діяльності підприємств не впливають на частоту звернень до послуг аудиторських фірм (рис. В.1 додатку В). Неприбуткові підприємства в основному надають перевагу звертатися до аудиту тільки раз на рік, або по мірі виникнення необхідності. Що стосується прибуткових, то 41% таких підприємств звертається також раз на рік до послуг аудиторських фірм.

Застосування АІС для здійснення процедур контролю є одним із перспективних джерел підвищення ефективності управління діяльністю підприємства в цілому. По даним консалтингових компаній внутрішні контролери 46% опитаних підприємств на території СНД не мають досвіду використання інформаційних технологій. Даний показник свідчить про те, що існує проблема застосування АІС для виконання процедур контролю. Це також підтверджується і проведеним дослідженням щодо рівня організації внутрішнього контролю підприємств Сумського регіону.

По результатам дослідження виявлено, що підприємства, які в своїй діяльності не використовують жодну АІС, належать до категорії неприбуткових (рис. 2.3).

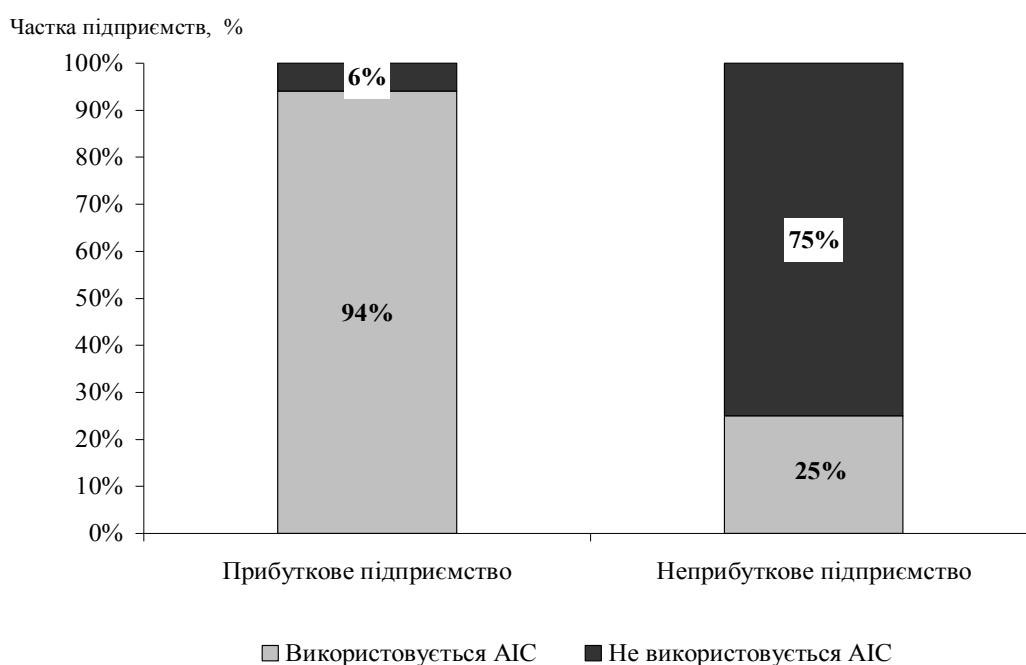

Рисунок 2.3 – Структура розподілу підприємств Сумської області за використанням автоматизованих систем станом на початок 2010 року

Дана ситуація є цілком логічною, оскільки фінансовий стан неприбуткових підприємств не дозволяє виділяти кошти на впровадження і обслуговування АІС. Крім того можливі інші причини, що впливають на створення подібної ситуації.

Незалежно від розмірів і результатів діяльності 72% підприємств застосовують АІС в процесі здійснення своєї діяльності, але 83,33% малих, 61,54% середніх, 16,67% великих підприємств не використовують комп'ютерні технології в процесі контролю (рис. 2.4).

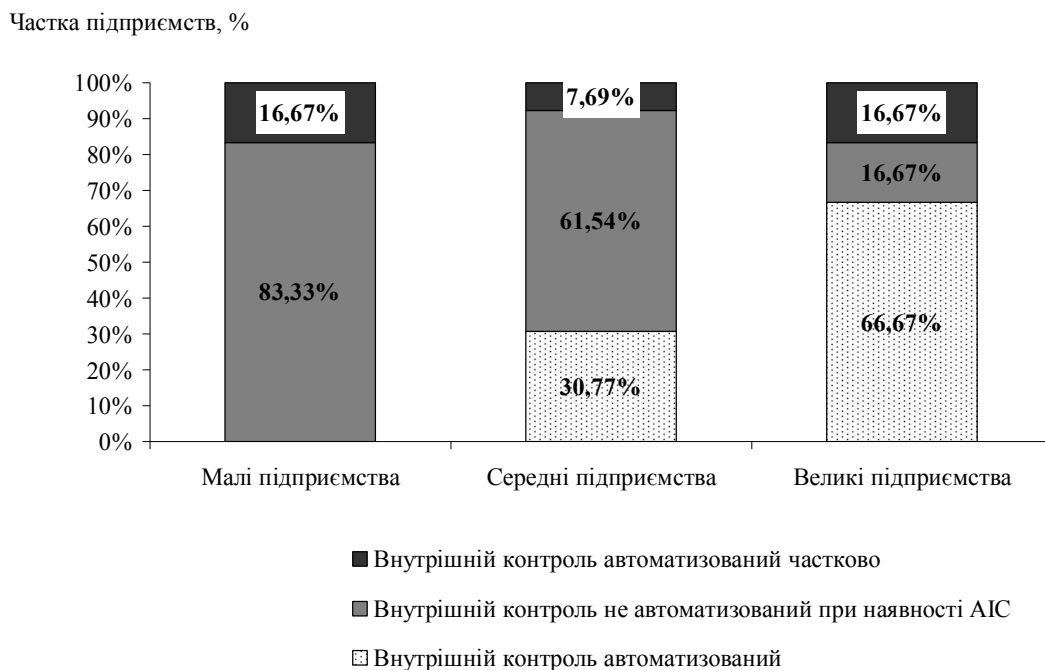

Рисунок 2.4 – Структура розподілу підприємств Сумського регіону в залежності від рівня використання АІС ВК станом на початок 2010 року

Отримані результати свідчать, що існують деякі спроби підприємств в галузі автоматизації контролю. Але більша перевага надається автоматизованим системам обліку, які дозволяють здійснювати “автоматизований контроль”. Сутність такого контролю полягає в перевірці правильності розрахунків бухгалтерського обліку за допомогою вбудованих елементів контролю за введенням даних на машинні носії. Що стосується

автоматизації перевірок та аналітичних функцій, то подібні системи не дозволяють цього виконувати.

Важливим аспектом ВК є дотримання діючих норм законодавства та внутрішніх положень підприємства, які регламентують організаційні засади ВК. В результаті проведеного дослідження виявлено, що 28% підприємств не мають внутрішніх документів щодо організації системи контролю, що є негативним фактом для діяльності будь-якого суб'єкта господарювання.

Цей висновок підтверджує той факт, що підприємства цієї групи є неприбутковими, або за чисельністю є середніми (рис. В.2 додатку В, рис. 2.5).

Частка підприємств, %

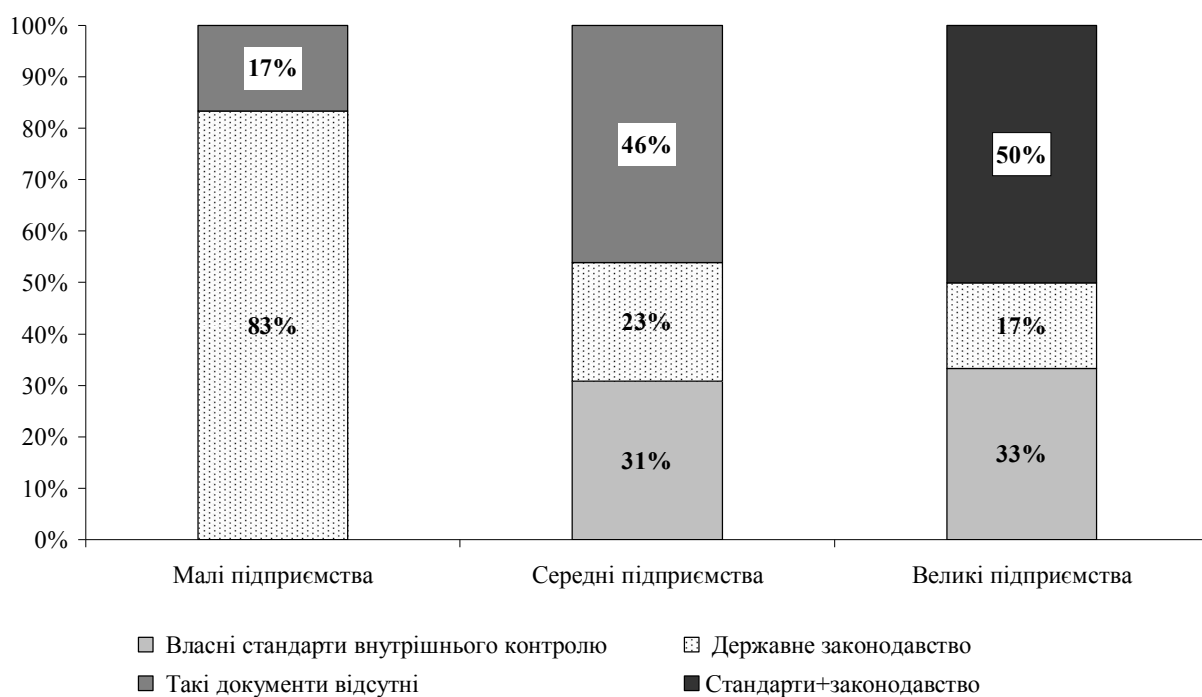

Рисунок 2.5 – Структура розподілу підприємств Сумського регіону в залежності від використання внутрішніх положень контролю станом на початок 2010 року

Малі підприємства при здійсненні внутрішнього контролю дотримуються норм діючого законодавства (83%) і не потребують розробки власних стандартів, що є позитивним та адекватним їх функціонуванню. Що

стосується великих підприємств, то тільки 50% використовують власні стандарти та державне законодавство, а 33% – тільки стандарти (рис. 2.5).

Для вирішення задач контролю доцільно використовувати досвід, отриманий в результаті здійснення перевірок за попередні періоди. Тому виникає необхідність в накопиченні даних по виявленим порушенням, помилкам, зловживанням. Підприємство, яке зацікавлено в недопущенні порушень в наступних періодах, повинно зберігати подібну інформацію і формувати інформаційну базу історії результатів для внутрішнього контролю. Дослідження даного питання показало, що 68% підприємств не займаються веденням обліку помилок (рис. 2.6). Вважаємо, що даний факт є негативним для діяльності таких підприємств і впливає на якість ВК.

Частка підприємств, %

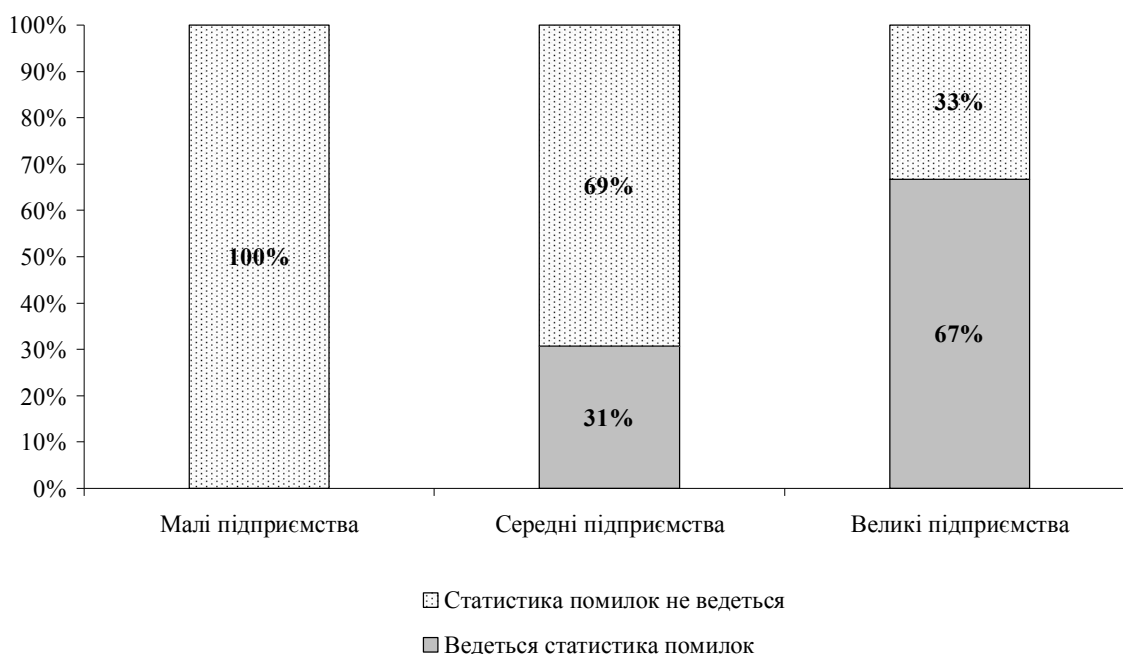

Рисунок 2.6 – Структура підприємств Сумського регіону в залежності від організації обліку помилок

Підприємства зацікавлені в здійсненні ефективного контролю. Але контролем складно охопити всі інформаційні об'єкти, і тому його здійснення на робочих місцях розширить контрольну сферу. Дослідження рівня

організації ВК показало, що 84% підприємств не практикують таку форму контролю (рис. 2.7). З одного боку на таких підприємствах працівники не переобтяжені контрольними функціями, з іншого боку це показує, що контроль на таких підприємствах є вибіркоким і непостійним. Надалі необхідність здійснення контролю на робочих місцях потребує обґрунтування і визначення заходів його організації.

Рисунок 2.7 – Структура розподілу підприємств Сумської області в залежності від організації ВК на робочих місцях станом на початок 2010 року

До питань організації ВК, що підлягали дослідженню, віднесено питання застосування методів контролю та частоти сплати підприємствами штрафів за порушення. Виявлено, що основними методами контролю є перевірки та аналіз (рис. В.3 додатку В). Стосовно сплати штрафів, то тільки 32% підприємств ніколи не сплачувало штрафи за порушення, 68% сплачує рідко (рис. В.4 додатку В). Позитивним фактом є відсутність підприємств, які є постійними порушниками.

Основним висновком проведеного дослідження є виявлені проблеми в організації ВК підприємств:

- недостатній рівень застосування АІС в процесі здійснення ВК;
- незадовільний рівень організації ВК на середніх підприємствах, що проявляється у відсутності положень, що регламентують здійснення контролю, та спеціальних підрозділів ВК;
- відсутність організації контролю на робочих місцях;
- відсутність ведення статистики помилок, порушень, зловживань;
- сплата значною кількістю підприємств штрафів за порушення.

В процесі анкетування досліджувався також і характер порушень, помилок, що зустрічаються на підприємствах. В результаті виявлено, що найбільш розповсюдженими є: помилки, пов'язані з порушенням застосування Плану рахунків (23%), неправильне складання фінансової звітності (15%), неправильне нарахування податків (15%), недоплата податків (11%), переплата податків (10%) (рис. 2.8).

Рисунок 2.8 – Структура порушень, виявлених на підприємствах Сумського регіону станом на початок 2010 року

Дані дослідження (рис. 2.8) свідчать про те, що характер порушень пов'язаний із фінансовими потоками та відображенням їх в звітності. Поряд із виявленими проблемами організації ВК необхідно зосередити увагу також і на удосконаленні методичного, інформаційного та програмного забезпечення ВК в частині фінансових потоків для зменшення обсягу помилок і порушень, пов'язаних з фінансовою звітністю, застосуванням Плану рахунків та податками.

З метою підтвердження актуальності досліджуваної теми та необхідності удосконалення організації ВК на підприємствах за матеріалами Головного Контрольно-ревізійного управління України [24] проаналізовано фінансові порушення, що призвели до збитків на державних підприємствах, в організаціях та установах України в 1999-2009 роках (рис. 2.9).

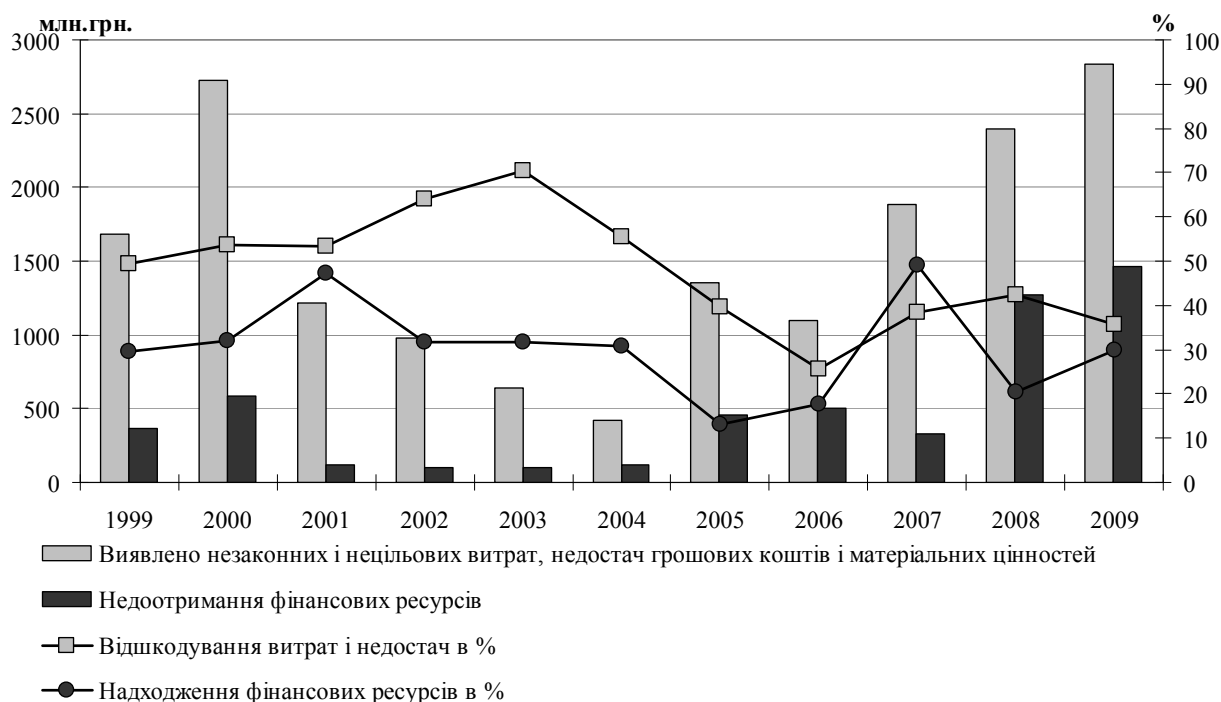

Рисунок 2.9 – Динаміка фінансових порушень, що призвели до збитків на бюджетних підприємствах, в організаціях, установах України в 1999-2009 роках

Графік демонструє збільшення обсягів фінансових порушень при здійсненні перевірок в 2005-2009 роках в порівнянні з 2001-2004 роками (рис. 2.9). Це свідчить або про підвищення якості проведення перевірок контрольно-ревізійними органами, або про збільшення випадків незаконного

та нецільового використання ресурсів на підприємствах. Практика показує, що в дійсності відбувається зменшення кількості підприємств – об'єктів перевірок та збільшення кількості порушень, що припадають на 1 підприємство. Так в 2007-2009 роках обсяги порушень, що в середньому виявлено на 1 підприємстві, перевищують цей показник за попередні роки в 2-3 рази. Дана тенденція незалежно від кількості підприємств зберігається при аналізі даних по недоотриманню фінансових ресурсів (рис. 2.9).

Що стосується відшкодування витрат, недостач та надходження фінансових ресурсів, то на графіку можна побачити їх зменшення за останні чотири роки в порівнянні з 1999-2004р.р. Це свідчить про те, що державні кошти використовуються незаконно, не на цільові потреби і при цьому підприємства не повертають державі близько 60-70% ресурсів (рис. 2.9). Якщо припустити, що підприємства не зацікавлені в цьому, то їх система ВК працює неефективно та не виявляє значну кількість помилок та зловживань. В протилежній ситуації можна тільки припустити, що на підприємствах власний контроль відсутній. В обох випадках можна зробити висновок, що при наявності власного ефективного контролю на підприємствах кількість зловживань зменшиться, а це в свою чергу гарантує повернення коштів їх власникам.

При аналізі даних результатів перевірки державних підприємств Сумської області спостерігається аналогічна з попереднім графіком тенденція, яка також підтверджує висновок про необхідність ефективно організації внутрішнього контролю на підприємствах Сумського регіону (рис. 2.10).

Проблема організації ВК є актуальною не тільки для вітчизняних підприємств, але й для компаній інших країн. Про це свідчать дослідження, які проводяться міжнародними консалтинговими компаніями, такими як “Ernst&Young”, “PricewaterhouseCoopers”, “Deloitte&Touche” та інші. Вирішення даного питання пов'язано із збільшенням обсягів економічних злочинів та шахрайства підприємствах різних галузей економіки. За результатами дослідження, проведеного компанією “PricewaterhouseCoopers”, економічні злочини мають наступний характер (рис. 2.11-2.12).

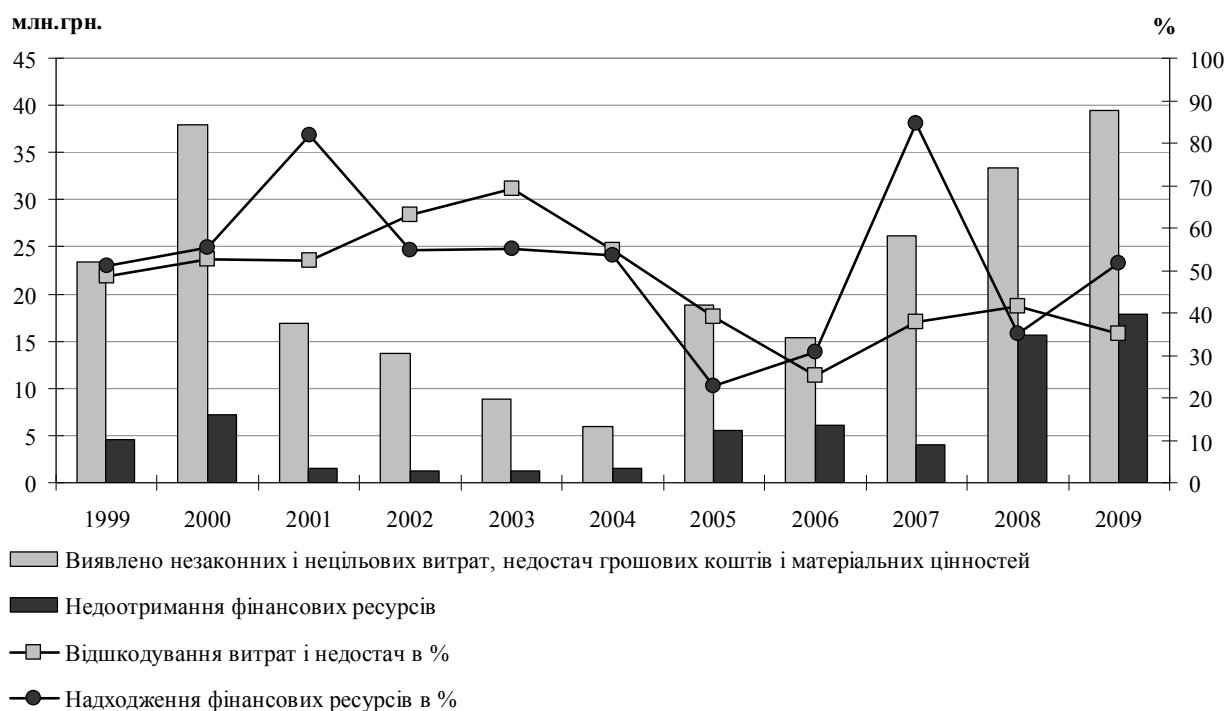

Рисунок 2.10 – Динаміка фінансових порушень, що призвели до збитків на бюджетних підприємствах, в організаціях та установах Сумської області в 1999-2009 роках

Рисунок 2.11 – Випадки економічних злочинів, що мали місце в компаніях світу, Центральної, Східної Європи та Росії в 2007 році [71]

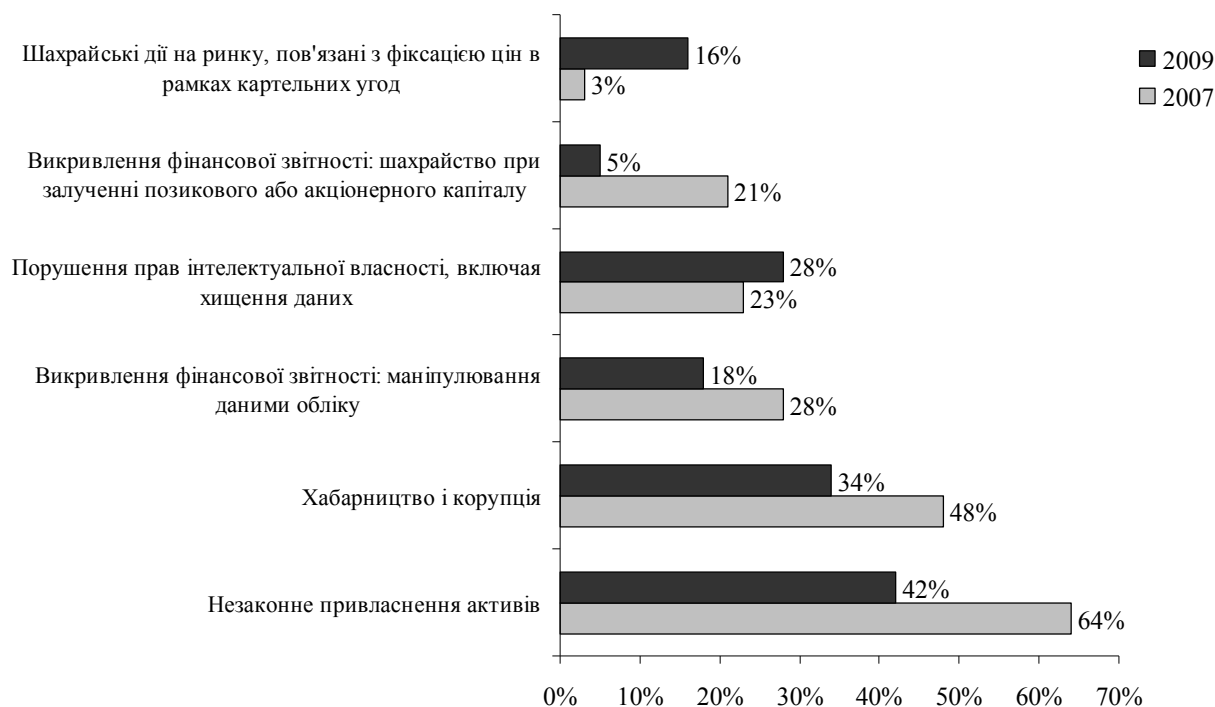

Рисунок 2.12 – Випадки економічних злочинів, що мали місце в компаніях Росії в 2007 та 2009 роках [70]

Спостерігається тенденція збільшення економічних злочинів як в компаніях Росії, так і в світових (рис. 2.11-2.12), особливо це стосується злочинів щодо незаконного привласнення активів та викривлення звітності.

В результаті дослідження було також виявлено дві групи причин здійснення порушень – корпоративні та особисті. На особливу увагу заслуговують причини першої групи, які стосуються якості управління і організації на підприємстві. У 20% випадків зловживання виникли завдяки неефективній організації ВК, що є достатньо високим показником серед причин організаційного характеру (рис. 2.13).

Особисті причини значно впливають на здійснення порушення на підприємстві, але при організації ефективної системи попереджаючого контролю їх вплив значно можна зменшити.

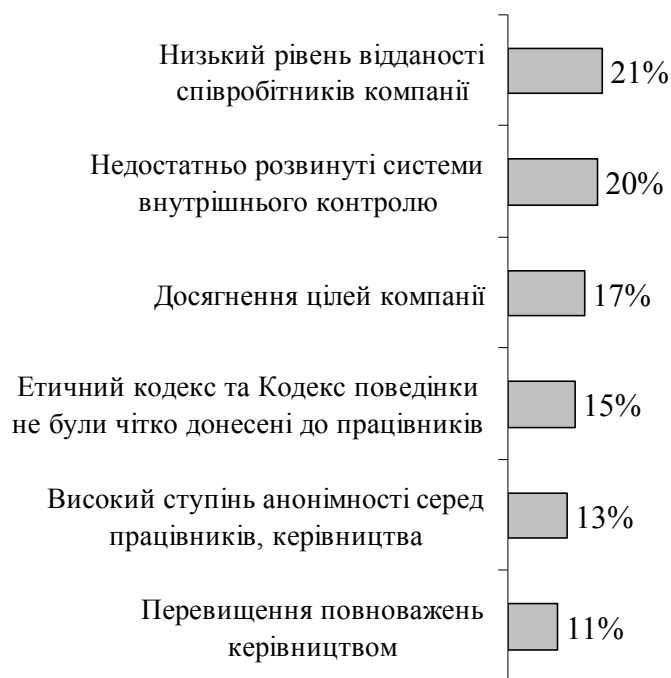

Рисунок 2.13 – Корпоративні причини виникнення злочинів, які вказані компаніями світу, Центральної, Східної Європи та Росії в 2007 році [71]

Таким чином, проблема неефективної організації ВК існує не тільки на вітчизняних підприємствах але й в компаніях інших країн, що ще раз підкреслює актуальність теми дослідження. Для її вирішення потрібно розробити систему заходів, що дозволять удосконалити організацію контролю як підсистему управління фінансовими потоками, оскільки саме вони є об'єктом злочинів, порушень і помилок. Відносно фінансових потоків можливі ситуації незаконного і нецільового їх руху, неправильного відображення в фінансовій звітності та неефективного використання, які визначають відповідні цілі внутрішнього контролю.

2.2 Організація внутрішнього контролю на прикладі Сумської філії ВАТ «Укртелеком»

Однією із задач ВК є не тільки перевірка законності і ефективності використання фінансових ресурсів, але й вироблення рекомендацій за результатами, які повинні вплинути на управлінські рішення. Цей процес є заключним і важливим етапом контролю. Розробляються рекомендації або щодо усунення помилок, або щодо зміни технології здійснення підконтрольного процесу (рис. 1.4). В першому випадку контролер надає вказівки щодо виправлення помилки або запобігання порушення в майбутньому, в другому – він повинен не тільки запропонувати нову технологію або методику, але й оцінити, спрогнозувати, які наслідки для підприємства буде мати запровадження даної пропозиції. В результаті це може вплинути також й на організацію контролю. Тому важливо в процесі контролю використовувати аналітичні методи, які надають змогу оцінити фінансовий стан підприємства, виявити негативні ситуації, запропонувати рішення та оцінити його наслідки. З цією метою проаналізовано стан організації ВК Сумської філії ВАТ «Укртелеком» і проведено комплексний фінансовий аналіз з використанням показників прибутковості, ліквідності, платоспроможності, рентабельності, фінансової стійкості та аналіз його грошових потоків.

На підприємстві організований відділ фінансового та технологічного контролю (додаток Г). Його основне призначення – здійснення контрольних заходів (документальних перевірок) виробничої та фінансово-господарської діяльності. Суть заходів полягає в перевірці: законності, достовірності, економічної доцільності здійснених господарських операцій; методів господарювання, причин непродуктивних витрат і втрат; дотримання фінансово-кошторисної дисципліни, збереження коштів і матеріальних цінностей, ефективності використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів товариства, своєчасності документального оформлення господарських операцій, дебіторської заборгованості та строків її погашення, повноти і правильності використання основних виробничих фондів; достовірності ведення бухгалтерського та податкового обліку, повноти

платежів, що надходять до бюджету; дотримання вимог законодавства України, рішень, наказів, розпоряджень ВАТ «Укртелеком»; виконання заходів, спрямованих на усунення недоліків, виявлених попередніми перевірками. Повноваження даного відділу регламентуються «Положенням про порядок проведення контрольних заходів щодо виробничої та фінансово-господарської діяльності СФ ВАТ «Укртелеком». Перевірки здійснюються згідно планів, але й організовують також і позапланові у відповідності з потребами підприємства. Контрольні заходи стосуються діяльності філії по всьому Сумському регіону.

На підприємстві використовується АІС «Парус», яка здійснює автоматизацію не тільки бухгалтерського обліку, але й основних бізнес-процесів. Внутрішній контроль не автоматизовано та в процесі перевірок не використовується жодних програмних засобів, що є головним недоліком в організації ВК в СФ ВАТ «Укртелеком».

За результатами роботи СФ розраховано показники прибутковості підприємства для оцінки ефективності його діяльності. Основні показники даної групи представлені в таблиці Д.1 додатку Д. Дані таблиці свідчать про те, що діяльність СФ ВАТ «Укртелеком» є прибутковою, оскільки показники мають позитивне значення, але спостерігається тенденція зменшення прибутковості в 2009 р. по відношенню до попередніх років, що свідчить про зниження ефективності діяльності підприємства.

Розраховано показники рентабельності, які дозволяють визначити раціональність використання коштів підприємства. Основні показники даної групи представлені в таблиці Д.2 додатку Д. Дані коефіцієнти свідчать про те, що діяльність СФ ВАТ «Укртелеком» є рентабельною і кошти використовуються ефективно, оскільки показники мають позитивне значення. Але спостерігається тенденція зменшення показників рентабельності активів і капіталу, що свідчить про наявність проблем в діяльності підприємства, які стосуються ефективності розподілу та використання його коштів. Даний висновок підтверджують показники прибутковості (табл. Д.1 додатку Д).

Для визначення спроможності підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання розраховано показники ліквідності, які представлені в таблиці Д.3

додатку Д. Значення даних показників відповідають нормативним, що свідчить про достатність ресурсів СФ ВАТ “Укртелеком”, які може бути використано для погашення її поточних зобов’язань. Значення показника “Частка запасів в оборотних активах” менше нормативного, що в принципі відповідає специфіці діяльності підприємства і тому прийнятний для нього. Тенденція зменшення спостерігається відносно загального показника ліквідності, що відбувається за рахунок значного збільшення заборгованості підприємства по довгостроковим банківським кредитам. В результаті діяльність підприємства значно залежить від запозичених ресурсів, що в подальшому вплине на його спроможність відповідати за власними зобов’язаннями. Шляхом отримання кредитів в іноземній валюті ВАТ збільшує оборотні активи в частині грошових коштів та вирішує проблему нестачі коштів, яка виникає за рахунок постійної дебіторської заборгованості.

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства є стійкість та стабільність його діяльності в довгостроковій перспективі. Вона пов’язана із загальною фінансовою структурою підприємства, ступенем його залежності від кредиторів та інвесторів. Для визначення ступеню незалежності СФ від зовнішніх джерел його фінансування розраховано відносні показники фінансової стійкості (табл. Д.4 додатку Д). Дані показники фінансової стійкості свідчать про нормальну стійкість СФ, що робить її незалежною в певній мірі від зовнішніх джерел. Але філія має проблему з нестачею власних оборотних коштів та надмірністю довгострокових позикових коштів, які підприємство використало для збільшення оборотних коштів. Про це свідчить збільшення коефіцієнту фінансування, коефіцієнту довгострокового залучення позикових коштів, коефіцієнту маневреності власного капіталу та коефіцієнту маневреності функціонального капіталу. Тобто, збільшується частина коштів, яку вкладено в оборотні кошти СФ, за рахунок збільшення заборгованості по довгостроковим кредитам, отриманим в іноземній валюті.

Для оцінки ефективності грошових потоків підприємства проведено аналіз їх руху, результати якого наведено в таблицях Д.5 – Д.9 додатку Д. Аналіз руху грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності СФ показує, що підприємство не отримує очікуваної віддачі від вкладених коштів в

інвестиційні операції. Результатом чого є від'ємні потоки від інвестиційної діяльності. Низьку рентабельність потоків від інвестиційної діяльності показують від'ємні значення їх коефіцієнтів рентабельності. Це впливає на загальний результат діяльності СФ, свідченням чого є низький рівень коефіцієнту рентабельності грошового потоку, тенденція якого була позитивною в 2007 р., а потім відбулося зменшення рентабельності в 2 рази (табл. Д.9 додатку Д).

Критичні значення коефіцієнтів достатності чистого грошового потоку, ефективності грошового потоку та рентабельності чистого потоку в 2005-2006, 2008 р.р. і їх значне покращення в 2007, 2009 р.р. свідчать про надходження значної суми грошових коштів, яке вплинуло на збільшення даних показників. Це обумовлено фактом отримання довгострокових банківських кредитів, що підтверджує коефіцієнт рентабельності грошового потоку від фінансової діяльності в 2007 і 2009 р.р., який став позитивним і значно вищим. Негативна тенденція коефіцієнту рентабельності грошового потоку від інвестиційної діяльності підтверджує про неефективність вкладання коштів. Різкі коливання коефіцієнту рентабельності від фінансової діяльності показує, що підприємство змінює обсяг кредиторської заборгованості шляхом її погашення або збільшення отриманих сум кредитів та їх невчасного повернення.

Виходячи з отриманих результатів аналізу діяльності, Сумській філії ВАТ “Укртелеком” рекомендується реформувати інвестиційну політику, оскільки очікувані доходи від інвестиційних операцій в значній мірі не перевищують витрати на них. Стосовно фінансової діяльності необхідно зменшити рівень кредиторської заборгованості, яка виникає за рахунок наданих банками кредитів підприємству. Для цього потрібно збільшити фінансове підкріплення операційної діяльності, що можливо за рахунок збільшення операційних доходів від реалізації послуг. Оскільки рівень дебіторської заборгованості за надані послуги сягає більше 60% від загального рівня (рис. 2.14), то це в значній мірі впливає на прибуток підприємства від операційної діяльності та на загальний прибуток. Тому необхідно зменшити дебіторську заборгованість за рахунок оптимізації грошових потоків в діяльності підприємства.

СФ ВАТ “Укртелеком” надає широкий спектр послуг різним категоріям споживачів: населенню, підприємствам державної та недержавної форм власності,

державному та місцевому бюджетам. Специфіка діяльності надання послуг зв'язку полягає в тому, що плата за послуги здійснюється з відривом у часі, і між днем надання послуги та днем плати за неї виникає часовий розрив. Тому для СФ постає проблема виникнення значних сум постійної дебіторської заборгованості за надані послуги. Динаміка структури дебіторської заборгованості наведена на рисунку 2.14.

Рисунок 2.14 – Динаміка структури дебіторської заборгованості СФ ВАТ “Укртелеком” за 2005-2009 роки

На рисунку 2.14 можна побачити, що найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторської заборгованості займає заборгованість за товари, роботи, послуги, яка складає більше 65% в 2005–2007 р.р. та більше 80% в 2008-2009 р.р. Тобто за період 2005-2009 р.р. спостерігається стійка тенденція збільшення заборгованості населення та підприємств недержавної форми власності (рис. 2.15). Найбільша питома вага заборгованості належить населенню, оскільки це масова категорія споживачів, забезпечувати своєчасність надходження платежів якої досить складно.

Рисунок 2.15 – Динаміка заборгованості різних категорій споживачів за надані послуги Сумської філії ВАТ “Укртелеком” за 2003-2009 роки

Динаміка стану наданих послуг та сплачених коштів основними категоріями споживачів представлена на рисунку 2.16.

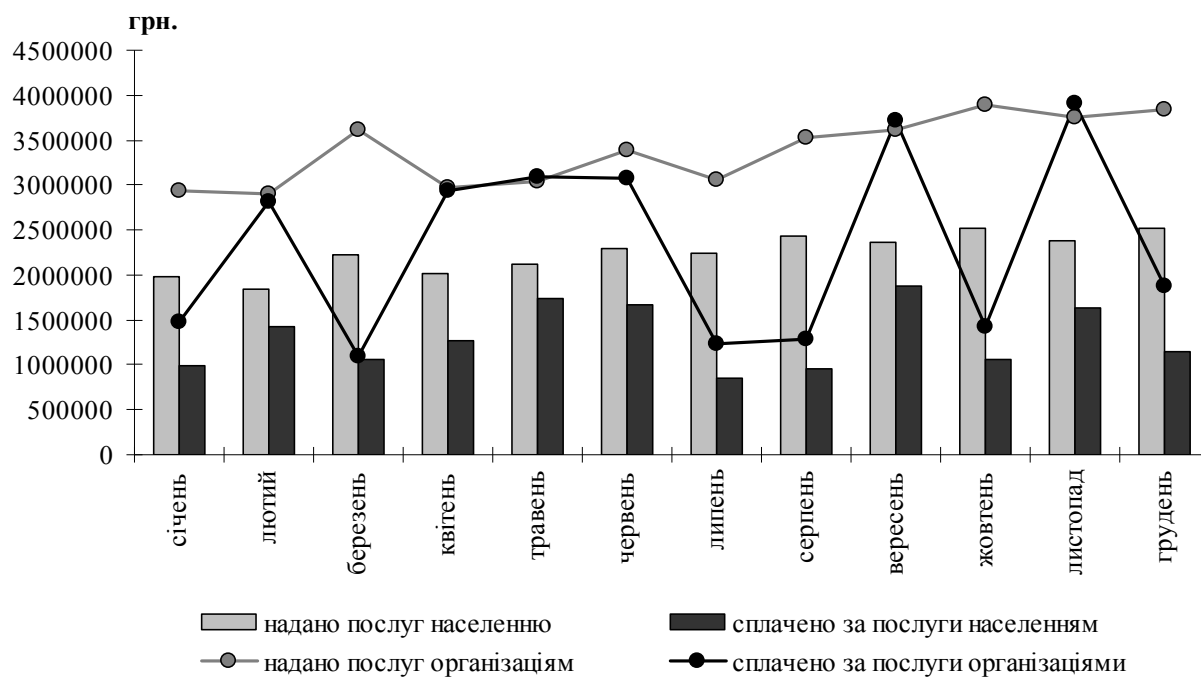

Рисунок 2.16 – Динаміка наданих послуг та отриманих доходів по основним категоріям споживачів за 2009 р.

Рисунок 2.16 показує неритмічність надходження платежів, тобто підприємство надає послуг більше, ніж отримує за них кошти. В результаті утворюється дебіторська заборгованість, яка змінюється досить нерівномірно, що визиває фінансові ускладнення СФ. Дані рисунку 2.16 вказують на систематичне виникнення заборгованості, що пов'язано із специфікою діяльності філії, але при регулярних платежах об'єм заборгованості повинен бути значно меншим, що не відбувається.

В результаті проведеного аналізу грошових потоків СФ ВАТ “Укртелеком” виявлено, що підприємство має значну проблему із дебіторською заборгованістю, яка полягає в існуванні постійних значних сум простроченої заборгованості та великих термінів дебіторської заборгованості, які виникають завдяки застосуванню неефективної технології сплати абонентами за послуги. Її вирішення полягає в зміні потоків платежів за послуги, що можливо завдяки впровадженню більш перспективної технології розрахунків з абонентами.

Сутність діючої технології здійснення розрахунків з абонентами СФ полягає в наданні послуги абоненту на протязі поточного місяця, обробки інформації про надані послуги, розрахунку суми сплати за послугу, формуванні паперових повідомлень та їх транспортуванні до споживача і сплаті за послугу, яка може здійснюватися на протязі 20 днів і більше після часу надання послуги. В процесі надання послуги та отримання плати за неї виникає часовий розрив між датами послуги і платежу, який або скорочується, або збільшується в залежності від фінансових можливостей абонента та інших причин.

Якщо для споживача послуги це “безплатний кредит”, то для підприємства це втрати, пов'язані із додатковим запозиченням необхідних на певний момент часу коштів. Тому зменшення часового розриву та впевненість в гарантованому отриманні коштів – це два основних фактора, які є суттєвими для діяльності підприємств зв'язку. Для цього необхідно змінити технологію здійснення

розрахунків абонентами, що вплине на зменшення часового розриву та, відповідно, на зниження рівня дебіторської заборгованості.

Для усунення даних проблем в значній мірі СФ пропонується впровадження: технології здійснення платежів за послуги через карткові рахунки абонентів, які відкрито в банківських установах для отримання заробітної плати, пенсій, соціальної допомоги; технології здійснення платежів за послуги, наданих абонентам, підприємствами за рахунок заробітної плати абонентів, Пенсійним фондом за рахунок пенсій або Фондом зайнятості за рахунок соціальної допомоги, шляхом перерахування ними коштів на рахунок ВАТ “Укртелеком”.

Зміна технології розрахунків за послуги вплине й на організацію контролю за ними та за дебіторською заборгованістю підприємства. При здійсненні платежів абонентами за старою технологією контролювати потік таких надходжень складно, оскільки неможливо передбачити, коли відбудеться погашення абонентом його платежу, не дивлячись на встановлені підприємством строки. При впровадженні нової технології розрахунків контроль за платежами можна здійснювати з використанням графіку, в якому зазначаються: планові, фактичні і аналітичні показники. Пропонується структура даного графіку із зазначенням порядку заповнення його граф (табл. 2.1).

Планові і фактичні показники заповнюються на основі даних, що надаються відповідними відділами ВАТ Укртелеком (імпортуються з бази даних підприємства) та для окремих граф банківськими установами, аналітичні – контролером, за результатами яких він надає висновок про правильність розрахунку відповідних показників, своєчасність надходження платежів від абонентів, стан дебіторської заборгованості, на який впливають часовий розрив між планом і фактом отримання коштів та обсяг втрат в результаті виникнення від’ємного розриву.

Також розроблена програма з використанням СУБД MS Access для здійснення автоматизованого контролю даного графіку, яка дозволяє контролеру автоматично отримувати аналітичну інформацію про стан надходження і сплати коштів абонентами через банківські установи (рис. 2.17).

Таблиця 2.1 – Структура графіку надходження і контролю платежів від абонентів та порядок його заповнення

Структура графіку	№ за/п	Назва банку абонента	МФО банку	Планова дата перерахування коштів на рахунок банку “Укртелеком”	Плановий обсяг коштів за послуги	Плановий обсяг послуг, наданих абонентам	Перерахунок планового обсягу коштів за послуги	Виявлені відхилення	Фактична дата перерахування коштів на рахунок банку “Укртелеком”	Фактичний обсяг коштів за послуги
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Порядок заповнення графіку	–	Нормативно-довідкова інформація “Укртелеком”		Дані надаються планово-фінансовим відділом “Укртелеком”			Дані розраховуються контролером з урахуванням всіх видів наданих послуг (п.6 × тариф за одиницю наданої послуги)	Дані розраховуються контролером (п.7 – п.5)	Дані надаються банківськими установами	

Структура графіку	№ за/п	Фактичний обсяг послуг, наданих абонентам	Перерахунок фактичного обсягу коштів за послуги	Виявлені відхилення	Коефіцієнт узгодженості потоку	Розрив потоку	Ставка дисконтування	Втрати від розриву
	1	11	12	13	14	15	16	17
Порядок заповнення графіку	–	Дані надаються обчислювальним центром “Укртелеком” з файлу первинних даних про надані послуги	Дані розраховуються контролером з урахуванням всіх видів наданих послуг (п.11 × тариф за одиницю наданої послуги)	Дані розраховуються контролером (п.12 – п.10)	Дані розраховуються контролером (п.9-п.4) × п.5 / (п.10 × 1день) (формула 2.21)	Дані розраховуються контролером (п.9 – п.4) (формула 2.22)	Дані надаються планово-фінансовим відділом “Укртелеком”	Дані розраховуються контролером (п.10 × (1 – п.15 × п.16) – п.10) (формула 2.23)

Microsoft Access

Файл Правка Вид Свзди Сервис Окно Справка Новое меню

Введите вопрос

Графік

Контроль графіку платежів від абонентів за жовтень 2009 року

Назва банку	Назва послуги	Контроль плану (відхилення)	Контроль факту (відхилення)	Значення коефіцієнту узгодженості потоку	Значення розриву потоку	Втрати від розриву потоку фактично сплачених коштів	Втрати від розриву потоку запланованих коштів
Авап	міський зв'язок	0,00 грн.	0,00 грн.	Потік узгоджений в часі	Розриву потоку в часі не існує	0,00 грн.	0,00 грн.
Авап	міжміський зв'язок	0,00 грн.	0,00 грн.	Потік узгоджений в часі	Розриву потоку в часі не існує	0,00 грн.	0,00 грн.
Приватбанк	міський зв'язок	0,00 грн.	0,00 грн.	Потік неузгоджений в часі	Існує розрив потоку в часі	-1 400,00 грн.	-1 400,00 грн.
Приватбанк	міжміський зв'язок	0,00 грн.	0,00 грн.	Потік неузгоджений в часі	Існує розрив потоку в часі	-1 750,00 грн.	-7 000,00 грн.
УкрСіБбанк	міський зв'язок	0,00 грн.	0,00 грн.	Потік неузгоджений в часі	Існує розрив потоку в часі	-560,00 грн.	-952,00 грн.
УкрСіБбанк	міжміський зв'язок	0,00 грн.	0,00 грн.	Потік узгоджений в часі	Розриву потоку в часі не існує	0,00 грн.	0,00 грн.
ПромінвестБанк	міський зв'язок	0,00 грн.	0,00 грн.	Потік узгоджений в часі	Розриву потоку в часі не існує	0,00 грн.	0,00 грн.

Готово

Схема даних

- Факт_коштів_Укрт...**
 - Код_послуги
 - Назва_послуги
 - Фактичний_обсяг_надани
 - Вартість_послуги_за_оди
 - Фактичний_обсяг_коштів
- Контроль_факту**
 - Код_послуги
 - Назва_послуги
 - Фактичний_обсяг_надани
 - Вартість_за_одиночку
 - Перерахунок_фактичного_
 - Фактичний_обсяг_коштів
 - Відхилення
- Довідник_посл...**
 - Код_послуги
 - Назва_послуги
 - Вартість_за_одиночку
- План_коштів**
 - Код_рядка
 - Код_послуги
 - Назва_послуги
 - Код_банку
 - Планова_дата_перераху
 - Плановий_обсяг_послуг_
 - Вартість_послуги_за_оди
 - Плановий_обсяг_коштів_
- Контроль_плану**
 - Код_банку
 - Код_послуги
 - Назва_послуги
 - Плановий_обсяг_послу
 - Вартість_за_одиночку
 - Перерахунок_плановог
 - Плановий_обсяг_кошті
- Довідник_банки**
 - Код_банку
 - Назва_банку
 - МФО_банку
- Факт_коштів_банки**
 - Код_рядка
 - Код_банку
 - Код_абонента
 - Код_послуги
 - Дата_зарахування_кошт
 - Сума_коштів_за_послугу
- Ставка_дискон...**
 - Код_банку
 - Ставка_дисконтуванн
- Загальний_контроль**
 - Код_банку
 - Код_послуги
 - Дата_зарахування_кошт
 - Планова_дата_перерахуван
 - Плановий_обсяг_коштів_за_
 - Сума_коштів_за_послугу
 - Коефіцієнт_узгодженості_пс
 - Розрив_потоку
 - Ставка_дисконтування
 - Втрати_від_розриву_потоку
 - Втрати_від_розриву_потоку
- Графік**
 - Код_банку
 - Назва_банку
 - Код_послуги
 - Назва_послуги
 - Планова_дата_перерахув
 - Плановий_обсяг_коштів_з
 - Контроль_плану.Відхилен
 - Фактичний_обсяг_коштів
 - Контроль_факту.Відхилен
 - Сума_коштів_за_послугу
 - Не_сплачено_коштів_за_г
 - Коефіцієнт_узгодженості_узг
 - Значення_коефіцієнту_узг
 - Розрив_потоку
 - Значення_розриву_потоку
 - Втрати_від_розриву_пото
 - Втрати_від_розриву_пото

Рисунок 2.17 – Екранна форма звіту автоматизованого контролю графіку платежів від абонентів та схема даних

На рисунку 2.17 наведена схема даних, на якій представлено всі структурні елементи інформаційної бази із зазначенням основних реквізитів та ключових полів, та екранна форма звіту автоматизованого контролю графіку платежів від абонентів. Дана програма сумісна практично з усіма АІС, в тому числі і з системою «Парус».

Таким чином, результати контролю виступають основним джерелом для формування управлінських рішень, а застосування методів аналізу розширює можливості контролю. Обґрунтовані контролером рекомендації щодо зміни технології підконтрольних процесів впливають на систему управління підприємства і надають змогу підвищити її ефективність.

2.3 Автоматизація як засіб підвищення ефективності організації внутрішнього контролю

Удосконалення організації внутрішнього контролю полягає в забезпеченні ефективності його функціонування в керуючій та керованій підсистемах системи управління. Результати дослідження гри пошуку стаціонарного об'єкту з неповною інформацією як моделі внутрішнього контролю [77] підкреслюють, що основними напрямками забезпечення ефективності є розширення зони пошуку та повноти інформації про об'єкти пошуку.

В наш час без застосування автоматизованих систем і інформаційних технологій неможливо уявити жодну сферу людської діяльності, а тим більше економічну. Сьогодні актуальна автоматизація не тільки рутинної роботи, але й інтелектуальної діяльності людей. Без застосування автоматизованих інформаційних систем неможливо досягти і розширення зони пошуку та повноти інформації про об'єкти пошуку в процесі контролю.

Якщо розглядати діяльність підприємств, що займаються виробництвом, торгівлею, або іншими видами діяльності, то всі процеси підлягають автоматизації, але не всі з них в наш час автоматизовані. Одним з таких

процесів є процес здійснення внутрішнього контролю. Це пояснюється складністю і трудомісткістю контрольних процедур, а також тим, що на багатьох підприємствах система внутрішнього контролю слабо організована або зовсім відсутня.

Аналіз діючої практики обліку і господарського (фінансового) контролю показує, що якщо на службу обробки облікової інформації поставлена комп'ютерна техніка, то при здійсненні контрольних функцій на підприємствах при поточному спостереженні, вивченні і перевірці інформації майже ніякі технічні засоби не використовуються [28, с. 125]. По даним консалтингових компаній внутрішні аудитори 46% опитаних підприємств на території СНД не мають досвіду в галузі інформаційних технологій. Також зараз набуває розповсюдження така форма контролю як зовнішній аудит, тому малим підприємствам вигідніше користуватися послугами аудиторських фірм, чим організувати власну систему контролю і про його автоматизацію мова не ведеться.

Контроль – це система, функціонування якої передбачає наявність входу, виходу, механізму, який систему приводить в дію, управління, тобто середовища, де діє механізм, та безпосередньо процесу обробки, завдяки якому йде перетворення вхідної інформації у вихідну [12, с. 26; 48, с. 14]. Це визначення контролю дається з позиції його автоматизації.

Питанню застосування автоматизованих систем і інформаційних технологій при здійсненні внутрішнього контролю в літературі приділяється не достатньо уваги. Публікацій з цього питання дуже мало, практично немає. Це викликано тим, що вітчизняний ринок програмного забезпечення в даній сфері слабо розвинутий, а на практиці контроль здійснюється вручну без використання комп'ютерної техніки і ґрунтується на досвіді фахівців. “Фахівці, що здійснюють контрольні процедури, не тільки не оснащені ніякими технічними засобами, але й не вміють користуватися ними” [28, с. 125].

В ряді публікацій зосереджується увага на необхідності застосування автоматизованих систем і інформаційних технологій у внутрішньому контролі при проведенні ревізій та перевірок, визначаються вимоги до комп'ютерної техніки [6, 22, 28, 29, 31, 52, 62]. Але такі важливі питання, як склад функціональних задач, що буде вирішувати система, розробка технологічного процесу обробки інформації для контролю, алгоритмів здійснення конкретних контрольних процедур, розрахунків ризиків, об'ємів вибірки, суттєвості, алгоритмів перевірки різних аспектів діяльності підприємства, вимоги до функціональних компонент, програмного забезпечення, системи в цілому та багато інших моментів вони не торкаються.

Ряд авторів, які вирішують проблему автоматизації контролю, розглядаючи побудову, функціонування автоматизованої системи контролю, інформаційне забезпечення, систему кодування інформації. Прикладом є роботи М.Т. Білухи, але таких питань, як характеристика функціональних задач системи, приклади обробки інформації при рішенні конкретних задач контролю, він не торкається [4]. Деякі аспекти автоматизації контролю розглядають вітчизняні вчені – В.П. Завгородній [22, 62], Є.В. Калюга [28], В.В. Сопко [62].

Недостатню увагу автоматизації внутрішнього контролю приділяють в своїх працях науковці з питань автоматизованих інформаційних систем та технологій різних галузей економіки: В.М. Гужва [20], В.В. Дик [25], В.Ф. Ситник [51], Г.А. Титоренко [1] та інші.

Однією із задач даної магістерської роботи є обґрунтування необхідності автоматизації внутрішнього контролю, аналіз стану ринку програмного забезпечення на наявність автоматизованих систем, що використовуються при здійсненні контролю, та їх відповідність вимогам діючого законодавства і вимогам підприємств, визначення можливостей використання АІС в якості інструменту внутрішнього контролю.

З розвитком автоматизованих систем і інформаційних технологій постає проблема їх застосування для вирішення задач внутрішнього контролю на

підприємстві. Необхідність використання автоматизованих систем і інформаційних технологій для підвищення ефективності здійснення контролю за прийняттям управлінських рішень на підприємстві обумовлена наступними чинниками [74]:

- значними об'ємами інформації підприємства, які необхідно обробити і на основі одержаних результатів дати рекомендації щодо підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства, запобігання в майбутньому помилок, зловживань, невідповідностей діючому законодавству;

- вимогами до швидкості проведення перевірок, забезпеченням їх високої якості. Застосування найпростіших обчислювальних машин дає можливість виконувати обчислювальні операції в 5-7 разів швидше і у 2-3 рази дешевше, ніж на звичайних рахівницях [28, с. 124];

- трудомісткістю контрольних процедур, які вимагають використання великої кількості арифметичних розрахунків, проведення різного роду аналізу. На багатьох підприємствах контроль зводиться тільки до порівняння планових і фактичних показників. Його автоматизація підвищить ефективність прийняття рішення і надасть можливість проведення розрахунків різного ступеню складності, аналітичних процедур з використанням економіко-математичних і статистичних методів;

- специфікою і різноманіттям об'єктів контролю (грошові кошти, позаоборотні активи, капітал та інші). Кожен об'єкт має різне джерело виникнення, структуру, зміст, характерні особливості, що приводить до збільшення знань про нього в цілях контролю та обліку;

- циклічністю технологічного процесу внутрішнього контролю. Господарська діяльність підприємств носить циклічний характер. Відповідно процеси, пов'язані з нею, відбуваються систематично. Процес контролю також не є винятком. Це дає змогу стандартизувати та уніфікувати методику його процедур і їх автоматизувати;

- необхідністю швидкого і повного виявлення помилок. При використанні засобів автоматизованої обробки даних зменшується вплив

людського фактору на будь-який процес. Система навмисне не зможе зробити помилку, тому їх допустимість значно знижується і полегшується їх виявлення.

Питанням автоматизації внутрішнього контролю стали займатися не так вже і давно на відміну від бухгалтерського обліку. Зараз на Україні жодна фірма-розробник програмних продуктів не займається автоматизацією внутрішнього контролю. Великі підприємства, на яких організована система контролю, самостійно розробляють програми для його автоматизації в рамках комплексної системи, або ж використовують зарубіжну продукцію – корпоративні системи, що мають модуль контролю, або взагалі не займаються питанням його автоматизації.

Оскільки ринок програмного забезпечення (ПЗ) насичений бухгалтерськими програмами і програмами, які використовуються, наприклад, в цілях проведення економічного аналізу, то деякі підприємства почали пристосовувати їх для контролю [23]. З цією метою розробники почали модернізувати бухгалтерські програми шляхом розширення їх можливостей і додавання аналітичного модулю. Наприклад, програма “1С: Підприємство 8.0” дає можливість користувачу отримувати аналітичну інформацію по будь-якому синтетичному і аналітичному рахунку, субрахунку, завдяки чому можна прослідкувати всі документи, операції, які були здійснені по об’єкту аналізу. Але цей вид контролю має недолік – якщо при введенні інформації або на іншому етапі роботи було здійснено помилку, то аналіз буде отриманий також з помилкою. Щоб її знайти, фахівець повинен досить добре знати бухгалтерський облік і всі операції, які було здійснено на підприємстві. А це досить складно.

Існуюче ПЗ для внутрішнього контролю надано в таблиці 2.2, де зібрано не тільки програмні спеціальні продукти, але й те ПЗ, яке можна використовувати в процесі контролю. Дані зібрані в результаті проведеного аналізу вітчизняного та російського ринків ПЗ [74]. Системи групи «Спеціальні програмні засоби контролю» більше стосуються фінансового

управління, але розробники їх презентують як і системи, придатні для використання в процесі внутрішнього контролю

Таблиця 2.2 – Програмні продукти для внутрішнього контролю

Група програмного забезпечення	Програмне забезпечення
1) Пакети прикладних програм загального призначення	Електронні таблиці: “MS Excel”; “Lotus 1-2-3” Текстові редактори: “MS Word”; “Лексикон”; “Иван Федоров” Правові бази даних та довідники: “Юрист-Плюс”; “ГРОССБУХ”; “Лига-закон”; “Консультант Плюс”; “Гарант”; “Юсис”; “Дело и право”; “Кодекс”; “Юрисконсульт”; “Референт”; “Эталон”
2) Прикладне програмне забезпечення процедур ВК	Бухгалтерські програми: “1С: Підприємство”; “Парус”; “Инфо-Бухгалтер”; “Абакус”; “Турбо-Бухгалтер”; “БЭСТ”; “K8-Balance”; “Инфин”; “Интотек-бухгалтер” Програми управління електронним документообігом: “1С: Документооборот”; “DOCS OPEN”; “Excalibur EFS”; “OfficeMedia”; “Staffware” Програми фінансового аналізу або їх окремі модулі: “Экономический анализ и прогноз деятельности предприятия” (ИНЭК); “Анализ финансового состояния предприятия” (ИНЭК); “Аналитик” (ИНЭК); 1С: АФС – “Анализ финансового состояния предприятия”; “ОЛИМП: ФинЭксперт”; “ЭкспрессАнализ”; Система аналізу фінансово-господарської діяльності “БЭСТ-Ф”; підсистема “Финансовый анализ деятельности предприятия”, яка входить до складу комплексу “RS-Balance”; “Экономический анализ” - доповнення до програми “ИНФИН – бухгалтерия”; програма “ФИН.АНАЛИЗ”; спеціалізований розділ “Финансовый анализ” (“СУПЕРМЕНЕДЖЕР”); модуль “Финансовый анализ” програмного комплексу “Гепард”; PROGEST EXPERT (аналіз ефективності фінансово-господарської діяльності); AUDIT EXPERT (фінансовий аналіз) і т.ін.
3) Інтегровані (корпоративні) системи	“Галактика”; “R/3”; “Oracle”; ІАІС “Делопроизводство – Контроль ИРД” – Інтегрована автоматизована інформаційна система контролю за ходом підготовки документації; “МОНОЛИТ SQL” (підсистеми “Финансы и контроль за исполнением бюджетов” та “Учёт и контроль инвестиций по проектам”); “ERA Financials” (Epicor); ERP–система “Планування Ресурсів Підприємства” (модуль “Управління фінансами”); “infor:MES” – система управління виробництвом класу MES – Manufacturing Execution System (“Модуль контролю стану і розподілу ресурсів”); “Контур Корпорация. Финансовое управление” (система автоматизації фінансового планування і контролю виконання бюджету класу MPC, створена російською компанією InterSoft Lab).
4) Спеціальні програмні засоби ВК	“ФинИК – Финансово-инвестиционный контроль” (автоматизована інформаційна система фінансово-інвестиційного контролю); КИП – “Контроль инвестиционной программы строительства” (автоматизована інформаційна система контролю інвестиційної програми); “Финансовый калькулятор”; Frango Controller – фінансове управління і контроль.

Програмне забезпечення, наведене в табл. 2.2, використовується в процесі здійснення ВК для рішення наступних задач [74]:

а) пакети прикладних програм загального призначення використовуються контролером для виконання простих аналітичних процедур, складання різних документів і поліпшення їх зовнішнього вигляду, формування тестів, вироблення професійної думки про відповідність того або іншого запису чинному законодавству, пошуку змін до законодавства і інш;

б) прикладне програмне забезпечення процедур ВК застосовується контролером для ведення і відновлення бухгалтерського, ретроспективного, багатоваріантного обліку, швидкого пошуку документів, надійного зберігання і контролю доступу до них, перевірки первинних і звітних форм, проведення фінансового аналізу за допомогою різних методик і розрахунку економічних показників; розробки і аналізу бізнес-плану підприємства;

в) інтегровані корпоративні системи застосовуються на великих підприємствах і для рішення цілей та задач ВК мають окремі модулі, за допомогою яких відбувається автоматизація контролю за виконанням бюджетів, станом і розподілом ресурсів, ходом підготовки вхідної документації, контролю інвестицій по проектам та інш.;

г) спеціальні програмні засоби ВК використовуються для перевірки і аналізу записів з метою визначення їх якості, повноти і правильності, тестування розрахунків і виконання перерахунку, зіставлення фактичних даних контролю із записами в системі бухгалтерського обліку, генерації звітів, оформлення вихідних документів і інш.

Із таблиці 2.2 видно, що на ринку існує достатньо АІС, але їх застосування для автоматизації ВК обмежено, оскільки існуючі системи можливо використовувати тільки як допоміжний інструмент контролера для пошуку інформації, оформлення документів, проведення простих арифметичних розрахунків, внаслідок чого виникають істотні обмеження у використанні математичних методів, логічних операцій в області аналізу даних і формуванні експертних оцінок. Бухгалтерські та інтегровані системи

функціонально обмежені для рішення задач контролю. Якщо на підприємстві існує АІС БО, яка повністю задовольняє потреби бухгалтерського обліку, то її заміна на більш дорогу і функціональну корпоративну систему можлива лише в тих випадках, коли підприємство має в цьому потребу і вільні кошти. Що стосується безпосередньо систем контролю, то їх небагато і вони не вирішують задачі контролю в повному обсязі.

Визначивши необхідність автоматизації ВК та виявив недостатню забезпеченість вітчизняного ринку ПЗ відповідними автоматизованими системами, пропонується розробити автоматизовану інформаційну систему внутрішнього контролю (АІС ВК), інтегровану з АІС БО.

Автоматизована інформаційна система внутрішнього контролю повинна відповідати наступним вимогам [39]:

а) з позиції користувача це: висока швидкість системи, надійність її роботи, стійкість системи в різних ситуаціях, гнучкість в нарощуванні і модифікації; адекватність, несуперечність, “прозорість” і зрозумілість закладених алгоритмів обробки інформації; забезпечення безпеки за допомогою різних методів контролю; розмежування доступу до інформаційних ресурсів; зручний інтерфейс, сумісний з автоматизованою системою бухгалтерського обліку і автоматизованою системою планування підприємства;

б) з позиції функціонального наповнення це: можливість конфігурувати і реконфігурувати систему відповідно до вимог і змін українського законодавства, міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, внутрішніх стандартів підприємства; трансформація бухгалтерської звітності; відновлення бухгалтерського обліку; можливість створювати і редагувати екранні форми, будь-які вихідні документи; можливість інтеграції з різними прикладними системами, розробленими в різних середовищах (особливо з електронними таблицями, текстовими редакторами, з правовими базами даних і довідниками);

в) з позиції інформаційної технології це: висока швидкість роботи з великими об'ємами інформації; можливість реконфігурації обчислювальних потужностей; можливість створювати єдину базу зберігання довідкової і іншої інформації; наявність можливостей проведення розрахунків різного роду складності, аналітичних розрахунків з використанням статистичних і вірогідних методів; надійність засобів розмежування колективного доступу; автоматизований контроль ведення журналу звернення до виділених баз даних закритої інформації, включаючи програмний контроль цілісності даних; можливість виконання для контролера ролі “підкажчика”, який радить не тільки, що робити, але і в якій послідовності, причому елемент “підказки” повинен поєднуватися з актом відповіді контролера на поставлені питання.

Використання інформаційних систем та технологій на підприємствах можна розглядати в двох аспектах: для автоматизації типових процедур і полегшення їх здійснення, та для ефективної організації інформаційних потоків і розширення можливостей застосування економіко-математичних методів. В першому випадку АІС будуть виступати об'єктами внутрішнього контролю, а в другому – його інструментами. Перший аспект вимагає знань певних методик аудиту інформаційних систем, що ускладнює функції ВК, другий – дає можливість контролерам зосередити свою діяльність на оцінці ефективності прийняття тих чи інших рішень для підприємства, що змінює підходи до розгляду контролю, як тільки до здійснення ревізій та перевірок, і розширює сферу його дії. Також використання АІС в якості інструменту ВК підвищить рівень його організації і ефективність системи управління в цілому.

Можливості АІС, як інструменту ВК, використовуються поки що недостатньо. Це обумовлено наступними причинами [73, с. 270]:

а) недостатньою увагою до важливості здійснення внутрішнього контролю з боку розробників інформаційних систем, що проявляється в обмеженні функціонального наповнення систем, та з боку користувачів, що проявляється в обмеженні функцій та задач автоматизованого контролю;

б) неповною реалізацією процедур ВК при інтеграції підсистем АІС;

в) трудомісткістю і складністю процедур контролю, які потребують ведення інформаційного фонду в повних обсягах і розробки достатньо складних алгоритмів, наприклад, процедури, пов'язані з розрахунком ризиків, суттєвості, об'єму вибірки та інші.

Інформаційні системи, як носії алгоритмів предметної галузі, самостійно не здатні на фінансові та будь-які інші махінації. На вході в систему відбувається контроль інформації на дотримання законодавства, на виході – контроль на виконання планів та нормативів, всередині системи контроль здійснюється у відповідності із закладеними моделями та алгоритмами без втручання користувачів. Участь людини при використанні ІС повинна бути прозорою та максимально обмеженою, що необхідно забезпечувати на високому рівні автоматизації.

Можливості використання АІС в якості інструменту ВК, на наш погляд, повинні здійснюватися в наступних напрямках [73, с. 270]:

а) створення інформаційного забезпечення ВК.

Інформацію стосовно статистики помилок, порушень, зловживань, які було здійснено в попередні періоди, результати попередніх перевірок, ревізій, внутрішнього та зовнішнього аудиту, законодавчу базу та зміни до неї, виконання планів та дотримання нормативів та іншу інформацію дуже важко зберігати і обробляти вручну. Використання новітніх технологій дозволить працівникам підприємства мати доступ до машинної бази і працювати з нею. Використання багатомірних сховищ даних розширить можливості контролерів при роботі з АІС;

б) стандартизація алгоритмів здійснення типових процедур контролю.

Типові процедури контролю зводяться в основному до порівняння фактичних даних або з еталонною моделлю, або з плановими показниками. Даний процес здійснюється вже після того, як операція, що перевіряється, відбулася, тобто контроль виконується за наслідками. Цей підхід неефективний, оскільки не можна вплинути на ті негативні події, які призведуть до отримання неправильного результату. Тому контроль повинен

набувати суцільний та всеосяжний характер, контролю повинні підлягати всі операції і процеси, які здійснюються в ході господарської діяльності підприємства. Здійснення такого контролю можливо тільки в рамках автоматизованої інформаційної системи. Процедури порівняння даних є типовими, тому алгоритми їх здійснення повинні чітко регламентуватися внутрішніми стандартами підприємства;

в) використання сучасних методик економічного аналізу, математичних моделей та економіко-математичних методів.

Деякі процеси для кращого їх пізнання та розуміння вимагають неординарного підходу та застосування більш ефективної методики. Можливості людини в цьому плані можуть бути обмеженими і тому їх реалізація на практиці зводиться до використання типових методів. АІС розширяє можливості людини. Наприклад, застосування матриць бінарних відношень для формалізації представлення знань про бухгалтерські кореспонденції зменшить кількість помилок при нарахуванні податкових платежів за правилами податкового обліку. Використання теорії ігор дозволить підібрати оптимальну стратегію контролеру при перевірці даних бухгалтерського обліку. Використання теорії графів для побудови моделі фінансово-матеріальних потоків спростить процедуру відстеження руху потоків фінансових та матеріальних ресурсів на підприємстві;

г) автоматизація процедур контролю, які здійснюються в процесі перевірок, ревізії, аналізу.

У зв'язку з цим можна виділити 3 варіанти побудови АІС на підприємстві. Перший варіант – це модульна структура АІС із вбудованим програмним контролем, який реалізується на вході, виході системи та в процесі обробки інформації. На вході відбувається порівняння інформації, яка вводиться, із довідниками, таблицями, що існують в базі даних. В процесі обробки проводяться логічні розрахунки, порівняння, перевіряються взаємозв'язки між реквізитами, відбувається автоматичне обмеження доступу до важливих операцій. На виході системи здійснюється фізичний контроль

даних, звірка роздрукованого списку вихідних даних та списку змін, які були внесені у майстер-файли. Недоліком організації такої АІС є відсутність автоматизованого виконання процедур внутрішнього контролю. Практично всі системи мають вбудований програмний контроль. Другий варіант – це корпоративні (інтегровані) АІС із контуром внутрішнього контролю, в якому відбувається автоматизація його процедур. Даний варіант АІС найкращий, тому що максимально дозволяє автоматизувати внутрішній контроль. На сучасному ринку ІС існують подібні системи, але вони тільки наближаються до такої схеми (мало автоматизовані процедури контролю). Прикладом є “Галактика”, “R/3”, “Oracle”, “МОНОЛИТ SQL”, “ERA Financials” та інші. Складним варіантом є АІС з АРМ-ми внутрішніх контролерів, які передбачають створення окремого ПЗ для контролера, що є додатковими витратами для підприємства. Також сюди можна віднести програмні продукти, які призначені тільки для автоматизації внутрішнього контролю, а для автоматизації інших функцій управління потребують використання додаткових програмних засобів;

г) використання для автоматизації контролю потокових процесів.

Важливим моментом діяльності кожного підприємства є організація фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних потоків, а також контроль за їх рухом. На великих підприємствах із значним обсягом фінансових операцій та великою товарно-матеріальною номенклатурою оптимізація потоків є однією з важливих і пріоритетних задач. Тому автоматизація забезпечить ефективний контроль даного процесу. Якщо реалізувати формування еталону фінансових та матеріальних потоків у вигляді карти потоків в рамках АІС, то можна визначити ступінь їх узгодженості, розриви, реперні точки та розрахувати показники якісних та кількісних характеристик, які дають оцінку узгодженості фінансових та матеріальних потоків підприємства: потужності, завантаженості, інтенсивності, допустимості, періодичності, структурованості, масовості та інші;

д) встановлення чіткого розподілу і закріплення завдань контролю за певними робочими місцями.

АІС дозволяють розмежовувати функції окремих працівників, що відбувається за рахунок встановлення прав доступу до певних ділянок інформації у відповідності із посадовими інструкціями. Тому для кожної ділянки господарської діяльності підприємства розробляється матриця завдань ВК, в якій визначається їх перелік, що надається певному робочому місцю. Завдання визначаються не в загальному вигляді, а детально, для контролю первинного показника. Побудову такої матриці повинні регламентувати внутрішні стандарти контролю, розроблені підприємством. Зміни в матрицю необхідно вносити за розпорядженням і підписом головного контролера підприємства, або за відсутністю такої посади керівною особою, в обов'язки якої входить контроль за діяльністю підрозділів підприємства, або іншою особою, що також повинно бути обумовленим у внутрішніх стандартах.

Для реалізації обґрунтованих можливостей використання АІС як інструменту ВК необхідно розробити: по-перше, відповідні технологічні інструкції та внутрішні стандарти, в яких чітко формалізувати процедури контролю, алгоритми їх здійснення; по-друге, базу моделей та алгоритмів процедур внутрішнього контролю та аудиту; по-третє, інформаційне забезпечення внутрішнього контролю та аудиту з урахуванням статистики помилок, порушень, зловживань, типових та нетипових операцій, даних про виконання та невиконання планів, нормативів та інш.

Таким чином, в другому розділі магістерської роботи проведено дослідження стану організації ВК на підприємствах Сумської області з приватною формою власності станом на початок 2010 року. Аналіз результатів дослідження виявив: відсутність організації внутрішнього контролю на робочих місцях; відсутність ведення обліку помилок, порушень, зловживань; недостатній рівень застосування автоматизованих інформаційних систем в процесі здійснення ВК; факти сплати значною кількістю підприємств

штрафів за порушення; незадовільний рівень організації ВК на середніх підприємствах, що проявляється у відсутності внутрішніх положень, що регламентують здійснення контролю, та спеціальних підрозділів ВК.

Аналіз фінансових порушень, проведений по матеріалам Головного Контрольно-ревізійного управління України, показав, що незалежно від ефективної діяльності контролерів, система ВК на підприємствах з державною формою власності не виявляє велику кількість помилок та зловживань, що свідчить про недостатньо ефективну її організацію.

Проведено аналіз діяльності Сумської філії ВАТ «Укртелеком», результати якого свідчать про те, що підприємство має проблему із надмірною дебіторською заборгованістю, нераціональним вкладенням коштів та залежності від кредитів. По результатам аналізу запропоновано впровадження нової технології здійснення платежів за послуги абонентів, що вплине на організацію контролю за ними. З цією метою запропоновано розробити графік контролю за надходженням платежів від абонентів та автоматизовано його формування. Це дозволить контролеру отримувати оперативну інформацію стосовно рівня заборгованості підприємства і здійснювати контроль та аналіз планових і фактичних даних по платежам.

В якості перспективного напрямку в організації ВК на підприємствах визначено його автоматизацію. Проведений аналіз стану ринку програмного забезпечення наявності автоматизованих систем, які використовуються при здійсненні внутрішнього контролю, показав відсутність автоматизованих систем, які задовольняють потреби внутрішнього контролю на всіх його етапах. У зв'язку з недостатністю автоматизації ВК: визначено чинники, які обумовлюють необхідність використання автоматизованих систем і інформаційних технологій для підвищення ефективності організації ВК; узагальнено основні вимоги, яким повинна задовольняти АІС ВК; запропоновано напрями використання АІС як інструменту внутрішнього контролю.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ АВТОМАТИЗОВАНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ

3.1 Організація попереднього, поточного і наступного внутрішнього контролю

Без контролю неможливо управляти, оскільки будь-який процес завершується перевіркою рівня виконання поставлених задач та визначенням ефективності отриманих результатів, що і є головною метою контролю. Ефективна організація внутрішнього контролю в системі управління підприємства – запорука успішної його діяльності.

Так приватні підприємства зацікавлені в отриманні стабільного прибутку і здійсненні діяльності у відповідності з діючим законодавством. Підприємства з державною формою власності намагаються ефективно і за цільовим спрямуванням використовувати державні кошти. Тому необхідний такий механізм, який би допомагав уникнути в діяльності підприємств різних зловживань, порушень, перекручень і інших видів викривлення інформації, особливо тієї, що стосується грошових потоків.

Практика показує, що саме контроль за фінансовими потоками дозволяє управляти підприємством як єдиним господарським організмом [19, с. 23]. Тому удосконалення контролю потребує теоретичних і практичних досліджень в галузі організації і методики його здійснення, використання новітніх інструментів і сучасних підходів до здійснення внутрішнього контролю.

Одним із варіантів перебудови фінансової системи підприємства є реорганізація облікової політики, впровадження комплексної системи автоматизації, створення системи оперативно-аналітичного обліку поряд з автоматизованою бухгалтерією [19, с. 56]. Ці заходи є ефективними, але вони вимагають значної кількості витрат часу і фінансових ресурсів.

Одним з напрямків структурної реструктуризації є посилення контролю за використанням ресурсів [64, с. 116]. Однак питанню розробки заходів удосконалення системи внутрішнього контролю на підприємстві в умовах його реструктуризації присвячено небагато праць. Тому визначення напрямків удосконалення організації внутрішнього контролю підприємств і розробка відповідних заходів є актуальним завданням.

На практиці контроль може здійснюватися суцільно (тотально) або вибірково [54, с. 245]. В першому випадку відбувається контрольна перевірка всієї інформації, яка існує. При цьому на підприємстві організація інформаційного середовища залишається на тому самому рівні і не потерпає ніяких змін. В другому випадку, контроль проводиться вибірково, але при цьому повинні бути чітко формалізовані контрольні процедури, нормативна база, і система контролю організована на високому рівні. Менш трудомістким є другий спосіб, але, для того, щоб контроль був ефективним, підприємству потрібна чітка організація системи внутрішнього контролю.

Для знаходження помилки в певному інформаційному просторі необхідно перевірити всю інформацію, тобто здійснити суцільний контроль. Це обґрунтовано автором шляхом використання теорії ігор для пошуку стаціонарних об'єктів [77]. Тотальний контроль є трудомістким і потребує значних часових та трудовитрат. Тому систему контролю потрібно організувати таким чином, щоб він здійснювався не за певний період, а постійно, і тоді він зможе охопити все інформаційне середовище підприємства. В цьому випадку грошові та часові витрати на контроль будуть зменшуватися, а ступінь довіри до інформації буде збільшуватися, що в подальшому приведе до зменшення об'ємів перевірки. Порівняння постійного і періодичного контролю, а також вплив контролю на його постійні та змінні витрати зображено на графіках (рис. 3.1 і 3.2).

На рисунках 3.1 – 3.2 [40, с. 165] представлені гіпотетичні дані постійних та змінних витрат на здійснення контролю, сам процес контролю і ефект, який отримує підприємство від здійснення контролю. При організації

постійного контролю ним охоплюються всі інформаційні об'єкти і його здійснення відбувається на протязі всієї фінансово-господарської діяльності підприємства. При цьому змінні витрати на контроль будуть зменшуватися, а в подальшому відбудеться і зменшення постійних витрат. Відповідно ефект від такого контролю буде збільшуватися і перевищить рівень витрат на здійснення контролю.

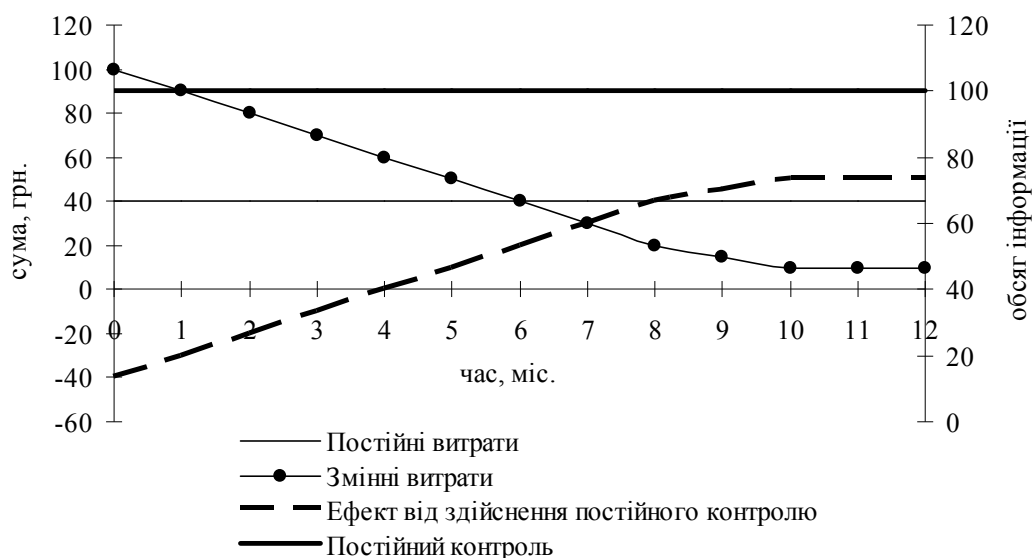

Рисунок 3.1 – Постійний контроль

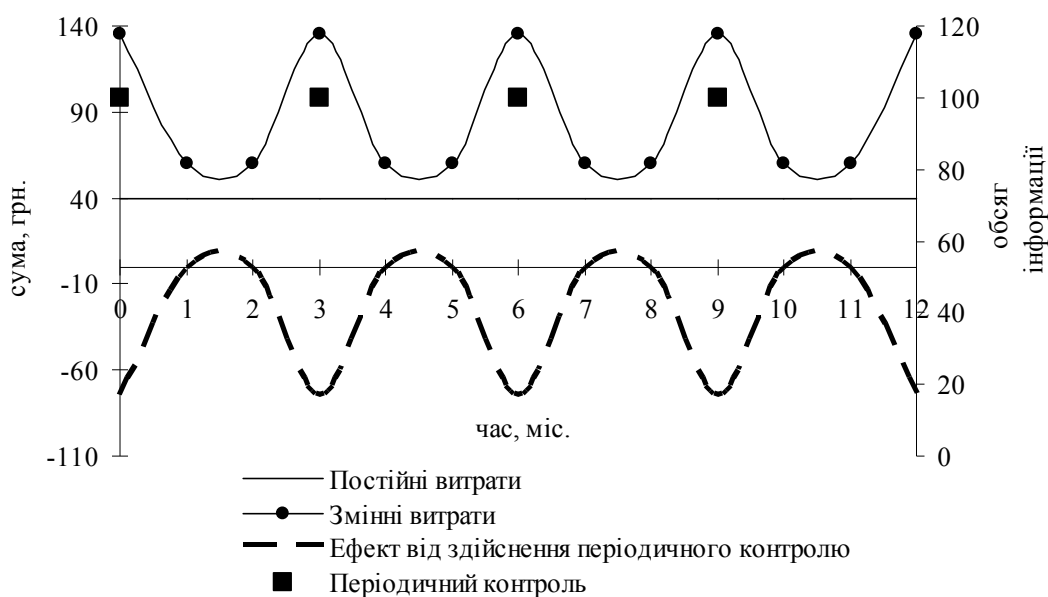

Рисунок 3.2 – Періодичний контроль

Якщо контроль проводиться періодично, то його якість в порівнянні з постійним є меншою, оскільки він охоплює інформаційні об'єкти за певний часовий інтервал і для перевірки здійснює вибірку даних. В такому випадку постійні витрати на контроль підприємство буде нести завжди, а змінні будуть коливатися і можуть навіть перевищувати ефект від контролю. Тому перший варіант контролю більш прийнятний для будь-якого підприємства, де використовується автоматизована інформаційна система.

Якщо контроль постійний, то в залежності від часу здійснення, він поділяється на попередній, поточний і наступний. Організацію такого контролю представлено на рисунку 3.3.

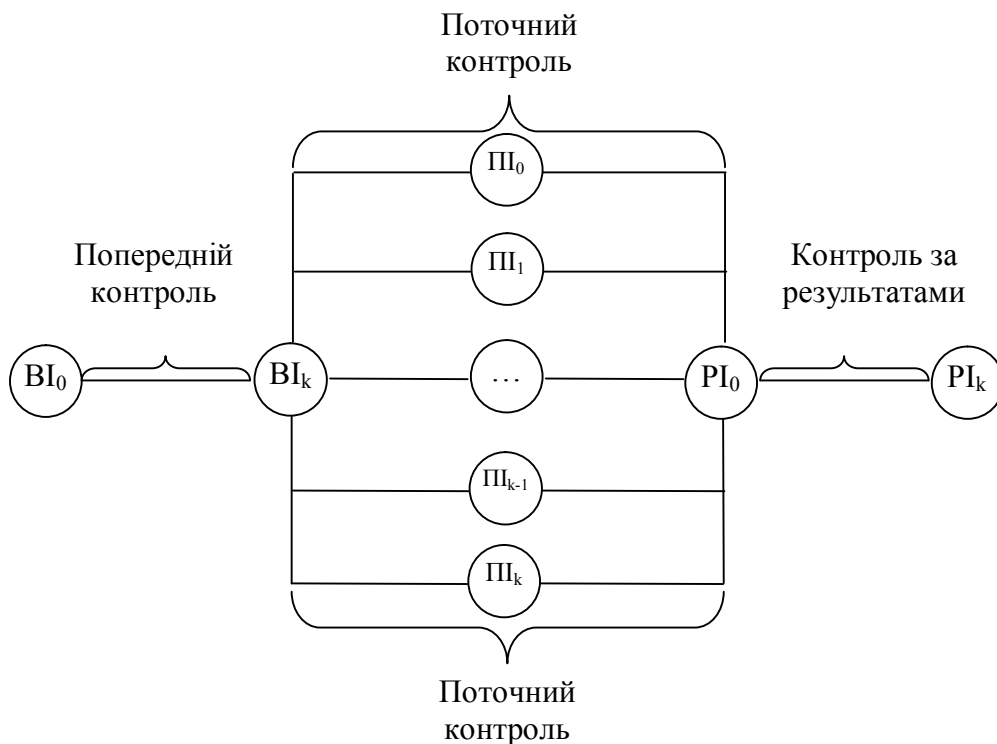

Рисунок 3.3 – Організація внутрішнього контролю на підприємстві в залежності від часу здійснення:

VI_0 – вхідна інформація, яка підлягає попередньому контролю, для здійснення операції;

VI_k – вхідна інформація, яка пройшла попередній контроль, для здійснення операції;

$\Pi_0, \Pi_{01}, \dots, \Pi_{k-1}, \Pi_k$ – поточна інформація, яка підлягає поточному контролю, в процесі здійснення операції;

PI_0 – результатна інформація, яка підлягає контролю за результатами, після здійснення операції;

PI_k – результатна інформація, яка пройшла контроль за результатами, після здійснення операції.

Найскладнішими в організаційному плані видами контролю є попередній і поточний. При здійсненні попереднього контролю контролер повинен передбачати майбутні ситуації, які можуть визвати негативні наслідки, а при здійсненні поточного – контролер повинен щодня здійснювати аналіз підконтрольних операцій, проводити коригування бази порівняння, розробляти рекомендації. При організації даних видів контролю функції контролера набувають прогностного та аналітичного характеру.

На практиці організувати попередній та поточний контроль дуже важко, оскільки в багатьох випадках витрати на контроль можуть перевищувати ефект від їх здійснення. Але в умовах використання автоматизованих інформаційних технологій організація даних видів контролю полегшується, оскільки значну частину функцій контролера може виконувати автоматизована система.

Організувати контроль за результатами простіше за інші види, оскільки здійснюється порівняння кінцевого результату із запланованим і здійснюється аналіз відхилення. На цьому етапі вже не можна вплинути на здійснення операції, оскільки вона вже є результатом. Але в майбутньому попередити порушення за допомогою даного виду контролю можна.

Для ефективної організації системи внутрішнього контролю необхідно забезпечити здійснення і попереднього, і поточного, і наступного контролю. Оскільки універсального методу не існує, який б забезпечував стовідсотковий результат, то паралельне використання заходів цих видів контролю забезпечить надійність та ефективність системи ВК в цілому. При цьому дана

задача полегшується в умовах використання автоматизованих інформаційних систем.

Для здійснення попереднього контролю пропонується розробити певну систему обмежень, які б запобігали здійсненню незаконних операцій. На думку автора, для цього необхідно підвищити роль оперативного планування на підприємстві. Наприклад, потрібно забезпечити складання щоденного плану руху грошових коштів підприємства із зазначенням джерела ресурсу, напрямку і цілі його використання та надходження, обсягу ресурсу, виконавця, а також зазначити відповідний рахунок обліку. Використання бухгалтерських рахунків на етапі планування полегшить контроль за виконанням плану і забезпечить інформаційну інтеграцію основних підсистем управління: облікової, планової, контрольної та аналітичної.

При здійсненні операції відбувається звернення до даного плану. Якщо вона не передбачена планом, то необхідно звернутися до керівника фінансового підрозділу, який дозволить або заперечить її виконання. В першому випадку при складенні плану на наступний день відбудеться його відповідне коригування. В другому випадку така операція може свідчити про попереджене порушення і ця інформація буде зберігатися в шаблоні нетипових або заборонених операцій.

Якщо на підприємстві відсутня автоматизована інформаційна система, то важко забезпечити організацію процесу попереднього контролю з дотриманням працівниками встановлених обмежень. В таких умовах єдиний вихід – це жорсткий розподіл обов'язків між працівниками у відповідності із основними функціями в процесі виконання господарської операції.

Впровадження попереднього контролю з використанням принципу запланованих заходів як обмежень на здійснення операцій може бути ефективно реалізований завдяки автоматизації контрольної функції і її виконання в процесі автоматизованого рішення задач бухгалтерського обліку на етапі формування дозвільних документів на здійснення господарських операцій.

Пропонується наступна модель процесу попереднього контролю на основі інформаційної інтеграції підсистем управління з використанням автоматизованої інформаційної системи (рис. 3.4).

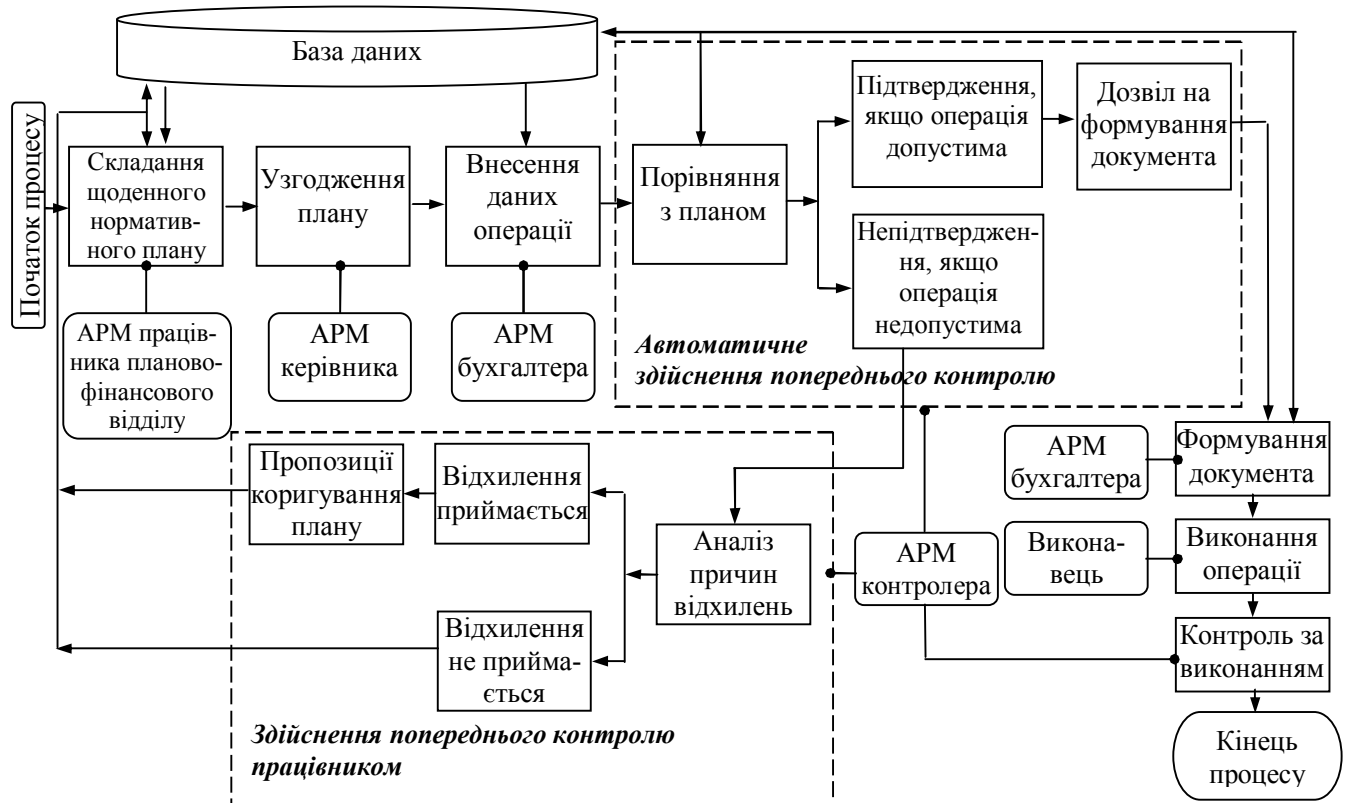

Рисунок 3.4 – Модель організації попереднього контролю на основі інформаційної інтеграції підсистем управління підприємства

Схема попереднього контролю (рис. 3.4) побудована з урахуванням принципу розподілу обов'язків між працівниками, що проявляється в здійсненні кожного етапу процесу на відповідному автоматизованому робочому місці (АРМ). Попередній контроль відбувається автоматично та автоматизовано.

Організувати поточний контроль складно, тому що потрібно забезпечити на кожному рівні управління оперативність контролю та можливість охоплення максимально можливої кількості інформаційних об'єктів, особливо пов'язаних з фінансовими ресурсами. Це забезпечить надання системою ВК достовірної інформації про стан об'єктів перевірки. З

цією метою доцільно на кожному рівні управління забезпечити виконання функцій контролю для вирішення інформаційних потреб даного та вищестоящого рівнів.

Для забезпечення поточного контролю пропонуємо його організацію у відповідності з інформаційними потребами на кожному рівні управління підприємства (рис. 3.5).

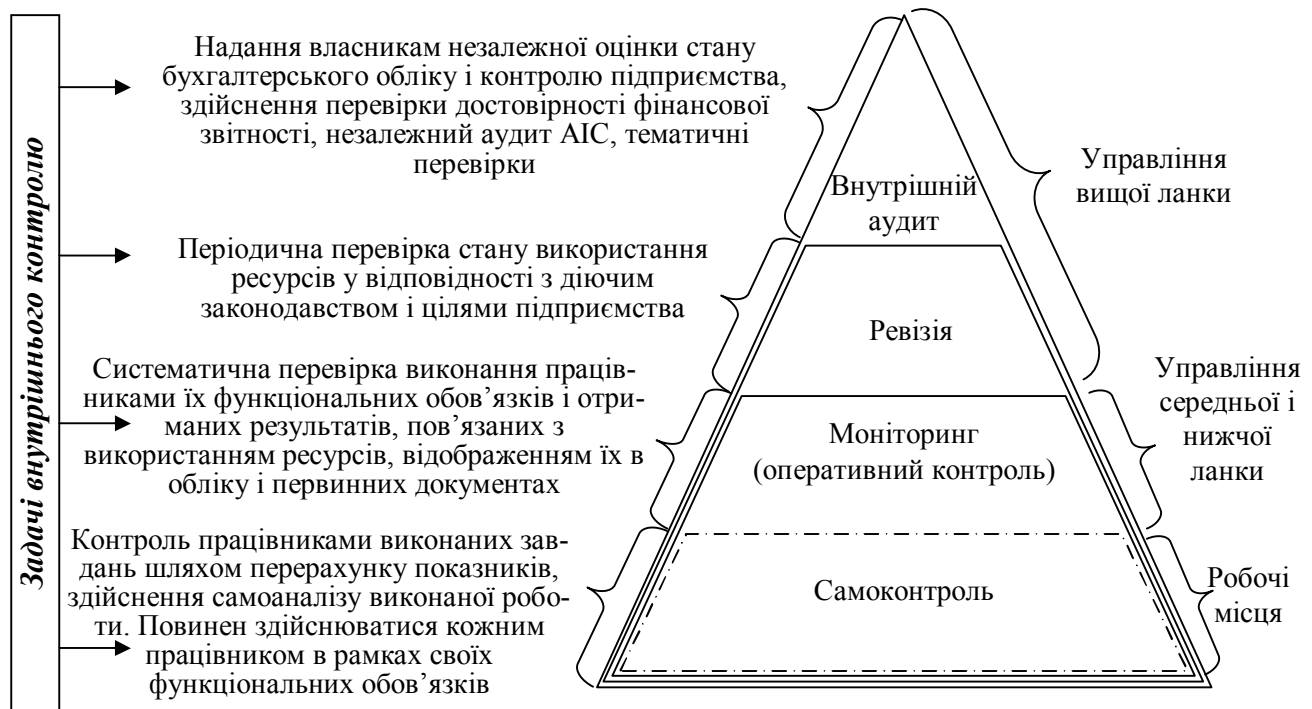

Рисунок 3.5 – Організація внутрішнього контролю у відповідності з інформаційними потребами на рівнях управління підприємства

Кожний вищестоящий рівень контролю використовує інформаційні об'єкти, підпорядковані нижчестоящій ланці управління (рис. 3.5). Результати контролю враховуються при прийнятті рішення на відповідному та вищестоящому рівнях суб'єкта управління. Рішення про зміну технології приймається вищестоящою ланкою управління, а усунення помилок і зловживань здійснюється на відповідному рівні.

Нижчою ланкою є самоконтроль, який здійснюється на робочих місцях. РМ не є ланкою управління, але інформація, яку вони надають, виступає інформаційним підґрунтям для всіх рівнів управління, тому автор вважає за

доцільне приділити цьому увагу (рис. 3.5). Самоконтроль – це форма ВК, сутність якого полягає в здійсненні працівником контролю за тією частиною процесу, яку він виконує, з метою зменшення ризику виникнення помилки на даній ділянці. На практиці самоконтролю приділяють недостатньо уваги, хоча його застосування забезпечує ефективне і якісне виконання операцій.

Для того, щоб зацікавити працівника у здійсненні самоконтролю, необхідно удосконалювати системи заохочення і відповідальності працівника за виконану роботу, заходи виявлення на будь-якому етапі контролю відповідального за операцію, тобто чітко повинен бути реалізований принцип розподілу обов'язків виконавців процесу.

Результати самоконтролю повинні бути відображені в роботі працівника. Практика деяких крупних компаній свідчить про те, що при завантаженні працівників самоконтролем і формуванням звітності по виконаній роботі, приводять до негативних результатів. Працівники витрачають більшість часу на звітування перед керівництвом, а ніж на виконання свої посадових обов'язків. Перед тим, як впровадити самоконтроль, потрібно розробити матрицю функцій контролю, що надаються певному робочому місцю [40, с. 168-169]. Результатом буде чітке закріплення за кожним працівником тих контрольних функцій, які пов'язані з його ділянкою процесу. Дана матриця повинна бути основою для розподілу прав на користування автоматизованою інформаційною системою підприємства. Вона передбачає ряд типових операцій, які може робити працівник в процесі обробки, тому деякі функції контролера та програмного контролю необхідно розробити, за умови, що АІС підприємства є відкритою.

Керівники виробничих підрозділів (нижчий рівень управління) повинні бути зацікавленими в ефективній діяльності своїх підрозділів і добре проінформованими про їх результати, тому виникає потреба постійного і щоденного контролю – моніторингу. Моніторинг представляє собою систематичний контроль за виконанням працівниками функцій і обов'язків в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності. Даному виду

контролю також, як і самоконтролю, недостатньо уваги приділяється на практиці, але його здійснення впливає на якість підконтрольних операцій та на ефективність всього контролю. Інформаційним джерелом моніторингу є інформація, яка надходить з РМ. Шляхом проведення аналізу виявляються розбіжності між фактичними та плановими даними, визначаються джерела відхилень, приймається рішення щодо відповідного коригування плану або розробки заходів їх попередження в майбутньому. При впровадженні системи контролю в “режимі реального часу”, заснованої на системі оперативного планування і використанні комп’ютерних технологій, процес оперативного контролю зміниться. Його здійснення буде автоматизовано.

На рисунку 3.5 моніторинг відповідає нижчому та середньому рівням управління. Це пов’язано з практикою вітчизняних підприємств, на яких організація системи управління може включати верхній та нижній щаблі.

Контроль, що здійснюється у формі ревізії, формує функціональну підсистему системи управління, яка включає в себе комплекс заходів, направлених на перевірку фінансово-господарської діяльності підприємства для обґрунтування ефективного і законного використання його ресурсів. Даний вид контролю повинен здійснюватися службою ВК або контрольно-ревізійним відділом (або окремими працівниками-контролерами), що підпорядковуються керівництву: в акціонерних товариствах – зборам акціонерів, при інших формах власності – власнику підприємства або раді директорів. Даний вид контролю також можна здійснювати з використанням систем автоматизованої обробки даних. Але для цього необхідно використовувати окрему програму, інтегровану з базою даних АІС підприємства і яку встановлюють на робоче місце ревізора.

Внутрішній аудит є найвищим рівнем організації ВК, орієнтованим на конкретного користувача – адміністрацію підприємства. Він враховує специфіку діяльності підприємства і призначений для надання незалежної та кваліфікованої оцінки фінансово-господарської та управлінської діяльності підприємства, спрямованої на створення у власників та менеджерів компанії

впевненості в надійності та ефективності існуючої системи обліку і контролю [53, с. 19]. Повинен здійснюватися департаментом внутрішнього аудиту, підпорядкованим Раді Директорів. На малих підприємствах даний вид контролю може бути замінений незалежним аудитом, який здійснюють аудиторські фірми за дорученням власників підприємства. Даний вид контролю ефективно проводити із використанням комп'ютерних технологій. Для його здійснення, також як і для ревізора, встановлюють на АРМ аудитора програмний комплекс, сумісний з АІС підприємства. Оскільки ринок програмних засобів в цій галузі має слабе забезпечення, то виникає потреба в розробці подібних програмних продуктів.

Виходячи з вище сказаного, організація багаторівневої системи ВК в умовах автоматизованої обробки даних повинна бути такою (рис. 3.6).

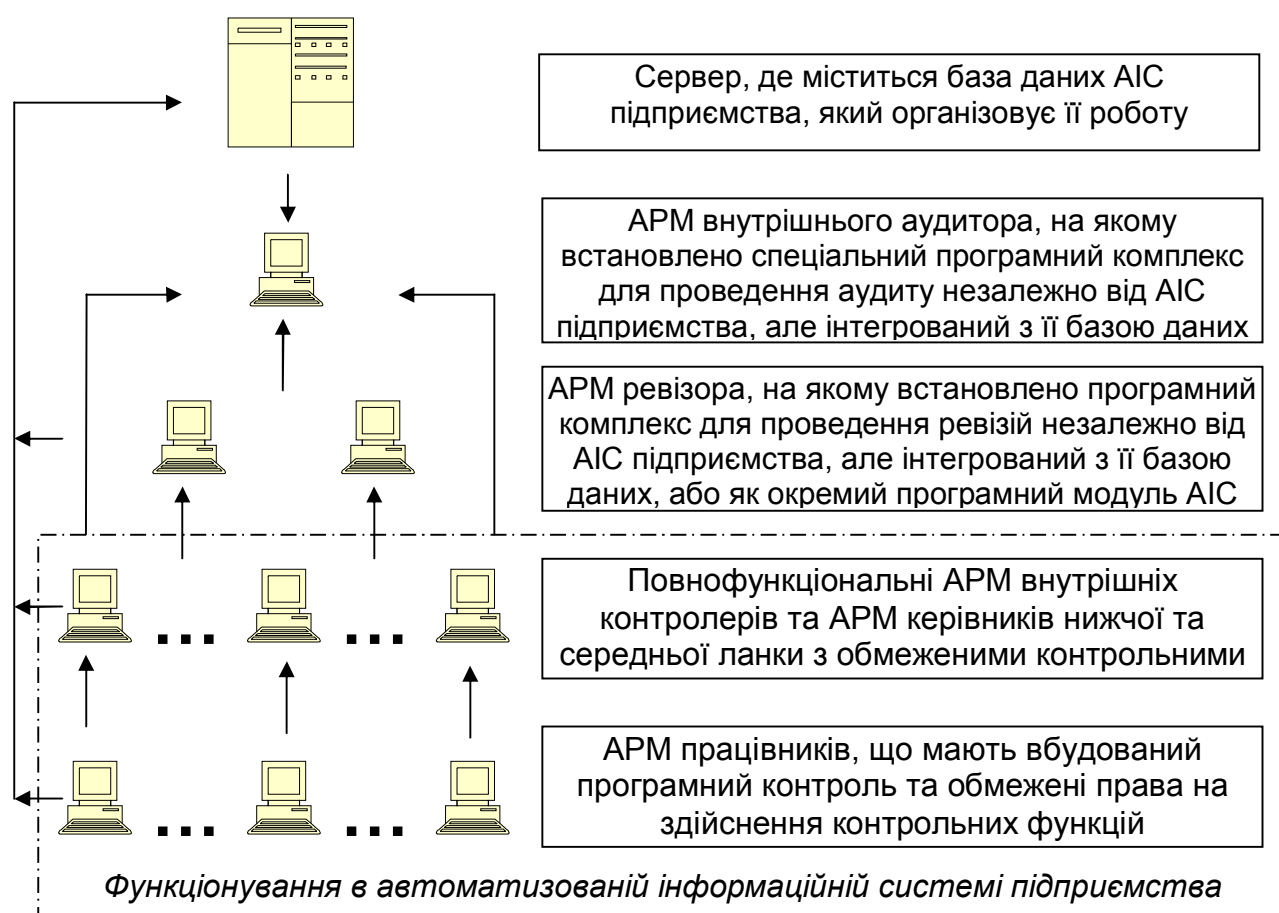

Рисунок 3.6 – Організація багаторівневої системи ВК в умовах автоматизованої обробки даних

Не існує єдиного універсального способу контролю і тому багаторівнева організація ВК не тільки забезпечить інформаційні потреби управління на всіх його рівнях, але й підвищить надійність системи контролю і забезпечить поточне та оперативне його здійснення.

Для організації контролю за результатами вважаємо необхідним налагодження системи внутрішніх і зовнішніх зворотних зв'язків.

Питання організації контролю на основі системи зворотних зв'язків в літературних джерелах деякими авторами зачіпалося в певній мірі. Наприклад, Калюга Є.В. розглядає в якості зворотного зв'язку попередній контроль, коли відбувається оцінка входів процесу у систему або її виходів та здійснюються необхідні коригування для досягнення певної мети [28, с. 150-151]. Погрібна О.П. вказує на зворотний зв'язок як один з елементів системи управлінського контролю [55, с. 39]. Але аспект використання механізму зворотних зв'язків для покращення системи організації ВК не розглядався.

Якщо розглядати систему управління будь-якого суб'єкта господарської діяльності, то вона складається з таких елементів, як суб'єкт і об'єкт управління, прямий і зворотний зв'язки. Прямий зв'язок – це вид з'єднання елементів, при якому вихідний вплив одного елемента передається на вхід іншого елемента (інформація передається від суб'єкта управління до об'єкта). Зворотній зв'язок – вид з'єднання елементів, при якому вихідний вплив одного елемента передається на вхід іншого елемента (від об'єкта управління до суб'єкта) [56, с. 200].

Тому на підприємствах повинна бути налагоджена система зв'язків між суб'єктами і об'єктами управління. Якщо є відсутність одного із зв'язків, то може виникнути ситуація викривлення інформації. Наприклад, після того, як заробітна плата нараховується відділом бухгалтерії, ця інформація повинна надаватися робітникам підприємства у вигляді розрахункових листків. Працівник може проконтролювати правильність нарахування своєї заробітної плати. У випадку правильного нарахування він отримує кошти, в протилежному випадку звертається до бухгалтерії. Якщо працівник не

отримує розрахункових листків і не відслідковує свою зарплату (в даному випадку зворотний зв'язок відсутній), то може виникнути випадок неправильного нарахування зарплати відділом бухгалтерії [40]. Тому, відсутність зворотних зв'язків, особливо стосовно фінансових потоків, може вплинути на порушення в інформаційному середовищі.

Необхідною умовою забезпечення високого рівня організації системи внутрішнього контролю є добре налагоджений механізм прямих і зворотних внутрішніх зв'язків на підприємстві. Згідно з третім законом інформаційної динаміки навмисні перекручення інформації виявляються тільки за їх наслідками [34]. Налагоджений механізм прямих і зворотних зв'язків забезпечує зниження ризику при прийнятті рішення за результатами кінцевого контролю. З урахуванням вище сказаного, процес контролю доцільно організувати наступним чином (рис. 3.7).

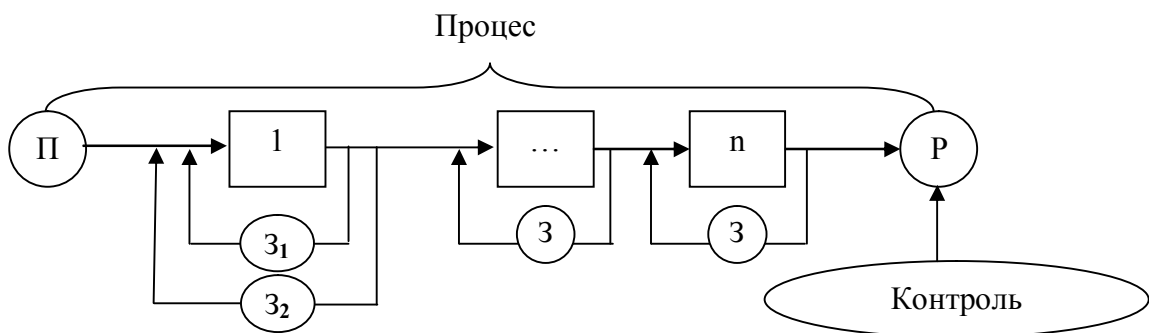

Рисунок 3.7 – Склад процесу і контроль за його результатом:

П – початок процесу;

Р – результат процесу;

З – зворотній зв'язок;

1...n – господарські операції;

1 – розрахунок показника;

З₁ – контроль розрахунку показника працівником;

З₂ – контроль розрахунку показника бухгалтером.

Однією з причин низького рівня організації внутрішнього контролю є безсистемне закріплення функцій контролю за певними працівниками, у

зв'язку з чим один працівник може контролювати більше інформаційних об'єктів, інший менше, або один об'єкт контролюється декількома працівниками, а деякі – тільки одним. Тому при реорганізації системи управління повинен здійснюватися чіткий розподіл і закріплення функцій контролю за певними робочими місцями, що необхідно регламентувати внутрішніми стандартами контролю, розроблених кожним підприємством.

Якщо підприємство розглядати, як багаторівневу структуру: керівництво → підрозділи підприємства → виробничі підрозділи (цех, склад) → робоче місце (далі РМ), - то контроль повинен здійснюватися на кожній ланці за принципом “витрати-результат”. Найменшою структурною ланкою підприємства, центром витрат є робоче місце працівника. Для здійснення документально прихованих суттєвих фінансових порушень необхідно проведення масових фальсифікацій на рівні РМ. Але дуже важко зробити навмисне порушення так, щоб не були задіяні інші ланки структури підприємства, тому на практиці контроль здійснюється на рівні виробничих підрозділів і вище. Це є значною помилкою, тому що на інших ланках структури підприємства порушення легко приховати і важко знайти. [80, с. 442]

Кожне РМ пов'язане з виконанням певного переліку операцій, здійснення яких відбувається з застосуванням основних засобів, матеріальних цінностей та інш. Наприклад, якщо отримати інформацію про використання трудових і матеріальних ресурсів (основних засобів, матеріалів, сировини, витрати робочого часу і інш.), пов'язаних з конкретним робочим місцем, то можна чітко відстежити витрати і порівняти їх з результатом, отриманим на цьому РМ.

Отже, контроль на РМ повинен здійснюватися за принципом “витрати-результат”. Якщо працівник здійснив певні витрати, то в результаті він повинен отримати конкретну продукцію, матеріал або інш. Цей “результат” для іншого працівника є “вхідним матеріалом” або “початковими витратами”, а на виході буде вже інша продукція та інший результат. Такий ланцюг тягнеться до тих пір, доки підприємство не отримає загальний прибуток. Тому

повинен існувати механізм, який би забезпечив здійснення контролю за цим процесом на всіх ланках структури підприємства. [80, с. 442]

Контроль на РМ повинен здійснюватися шляхом чіткого регламентування операцій на РМ, визначення всіх видів витрат і отриманих результатів, контролю їх відповідності на кожному РМ. Потім результати діяльності кожного РМ повинні зводитися в загальний результат, який буде характеризувати діяльність кожного виробничого підрозділу (цеху, складу). Аналогічно процес відбувається на вищих рівнях підприємства. На кожному етапі відбувається контроль витрат і отриманих доходів, розраховується ефективність діяльності кожного підрозділу, в тому числі і РМ. Таким чином, відбувається процес постійного контролю за матеріальним потоком, що приводить і до контролю фінансових ресурсів, які представлені у вигляді доходів чи витрат. Тобто контроль здійснюється, починаючи від нижчих ланок і закінчуючи агрегованими показниками на верхніх ланках управління діяльністю підприємством, наприклад: контроль за використанням матеріалів на робочих місцях → контроль балансу матеріалів → контроль за виробленою продукцією → контроль за відходами матеріалів → контроль за реалізацією → контроль отриманих доходів → контроль залишків продукції.

Необхідність в контролі визначають фінансові і матеріальні потоки. Складність процесів, тривалість в часі, різнонаправленість потоків, велика кількість операцій вимагають управління та контролю, оскільки некеровані та неконтрольовані процеси можуть привести підприємство до порушення його діяльності, аж до того, що воно перестане функціонувати. Тому налагоджена і організована система внутрішнього контролю стане запорукою успішної діяльності підприємства, а контроль на кожному робочому місці підвищить ефект використання фінансових і матеріальних ресурсів.

Організація контролю на кожному РМ передбачає необхідність здійснення самоконтролю кожним працівником, створення атмосфери взаємної довіри керівництва підприємства і персоналу. Контроль необхідно

доручати людям, які безпосередньо не впливають на політику фірми [21, с. 310].

Кожен працівник підприємства повинен контролювати результати своєї роботи і відповідати за ту частину процесу, яку він виконує. Якщо працівник знає, що за власні результати він відповідає матеріально (премія, заробітна плата та інші види заохочень) і існує можливість виявити на будь-якому етапі контролю, хто є відповідальним за цю операцію, то він (працівник) буде зацікавлений в ефективних результатах своєї праці і навмисно не зможе викривити інформацію. У випадку виявлення помилки його дії можна ідентифікувати і знайти порушення.

Тому для кожної ділянки господарської діяльності підприємства пропонується матриця завдань, в якій визначається перелік завдань контролю, які надаються певному робочому місцю. Завдання визначаються не в загальному вигляді, а детально, аж до контролю первинного показника.

Матриця розробляється у вигляді таблиці (табл. Е.1 додатку Е). На перетині рядків і стовпчиків у випадку відповідності певного виду завдань контролю конкретній посаді ставиться “1”, у іншому випадку – “0”. Такий вигляд дуже зручний для користувача, оскільки він має змогу самостійно змінити відповідність у випадку зміни змісту стандартів підприємства. Також дана форма представлення інформації дасть можливість автоматизувати цей процес, після чого автоматично можна здійснювати контроль за роботою працівників. Для контролю в матриці сума кількості значень по рядках і по стовпчиках повинна дорівнювати одна одній.

Побудову такої матриці повинні регламентувати внутрішні стандарти контролю, розроблені підприємством. Зміни в матрицю повинні вноситися за розпорядженням і за підписом головного контролера підприємства, або за відсутністю такої посади керівною особою, в обов'язки якої входить контроль за діяльністю підрозділів підприємства, або іншою особою, що також повинно бути обумовленим у внутрішніх стандартах. В умовах автоматизованої обробки даних така матриця є основою для визначення користувацьких прав.

Але на підприємстві вони задаються адміністратором системи на групу об'єктів у відповідності із посадовими інструкціями користувачів. Матриця, що пропонується, повинна доповнювати перелік даних прав, а також їх встановлювати повинен головний контролер підприємства або адміністратор АІС але під його контролем.

Нами було розроблено приклад матриці розподілу завдань контролю на прикладі заробітної плати, прибуткового податку і відрахувань до фондів (табл. Е.1 додатку Е). Матриця може бути типовою для всіх підприємств і удосконалюватися з урахуванням їх робочих місць.

На основі даної матриці пропонуємо визначити коефіцієнт навантаження завданнями контролю кожного робочого місця і з урахуванням цього коефіцієнта розподіляти завдання таким чином, щоб досягався максимальний ефект від роботи працівників. Коефіцієнт навантаження можна розрахувати наступним чином (формула 3.1):

$$K_n = \frac{Q_{pm}}{Q_{pr}} \times 100\% , \quad (3.1)$$

де K_n – коефіцієнт навантаження на 1 працівника;

Q_{pm} – обсяг завдань на 1 робочому місці (кількість “1” по даному РМ);

Q_{pr} – загальний обсяг всіх прав із матриці (загальна кількість “1” в підсумковому стовпчику матриці).

На основі даної матриці пропонуємо розрахувати і коефіцієнт інтенсивності зворотних зв'язків, який характеризує наявність зворотного зв'язку при виконанні завдання (формула 3.2):

$$K_i = \frac{Q_{nn}}{Q_{pr}} \times 100\% , \quad (3.2)$$

де K_i – коефіцієнт інтенсивності зворотних зв'язків, що використовуються для контролю однієї операції;

$Q_{\text{пр}}$ – обсяг завдань для 1 операції (кількість “1” у відповідному рядку матриці);

$Q_{\text{пр}}$ – загальний обсяг всіх завдань із матриці (загальна кількість “1” в підсумковому стовпчику матриці).

Підприємство самостійно визначає дані коефіцієнти і встановлює їх нормативні значення, виходячи із специфіки його діяльності, організаційної структури, чисельності працівників, складності процесів, які здійснюються. Керівництво встановлює об’єм виконання контрольних завдань працівниками на такому рівні, щоб не обтяжувати реалізацію ними їх прямих обов’язків і не знижувати ефективність здійснення основних операцій і ефективність контролю.

Наприклад, розрахуємо навантаження на РМ контролера і інтенсивність зворотних зв’язків при здійсненні контролю формування даних для відповідних рядків Балансу (табл. Е.1 додатку Е). Отримуємо, що K_n дорівнює 100%, а K_i – 25%. Виходячи з розрахунків, контролер завантажений повністю, оскільки його основна задача – це контроль. Якщо розраховувати даний показник для інших працівників, то він значно менший ніж для контролера і повинен відповідати нормативному значенню та виконанню працівником його основних обов’язків. Що стосується інтенсивності зворотних зв’язків, то отриманий коефіцієнт є низьким, але даний показник контролюється достатньо і відповідає тим функціональним обов’язкам, які виконують головний бухгалтер та контролер.

Запропоновані в даному підрозділі заходи спрямовані на підвищення рівня організації ВК як системи в цілому, що також впливає й на його елементи. Пропозиції щодо організації попереднього, поточного та наступного контролю є важливими для середніх та великих підприємств. Їх впровадження забезпечить підвищення надійності та якості контролю, оперативності його реагування на порушення та зловживання, достовірності інформації для потреб системи управління.

3.2 Організація автоматизованої інформаційної системи внутрішнього контролю

Для успішного функціонування АІС ВК на підприємстві система його інформаційного забезпечення повинна обов'язково мати зв'язок з іншими підсистемами системи управління. Тому вона повинна бути складовою інтегрованої системи управління підприємством. Виходячи з цього пропонуємо схему взаємодії АІС ВК з іншими підсистемами в системі управління підприємством (рис. 3.8).

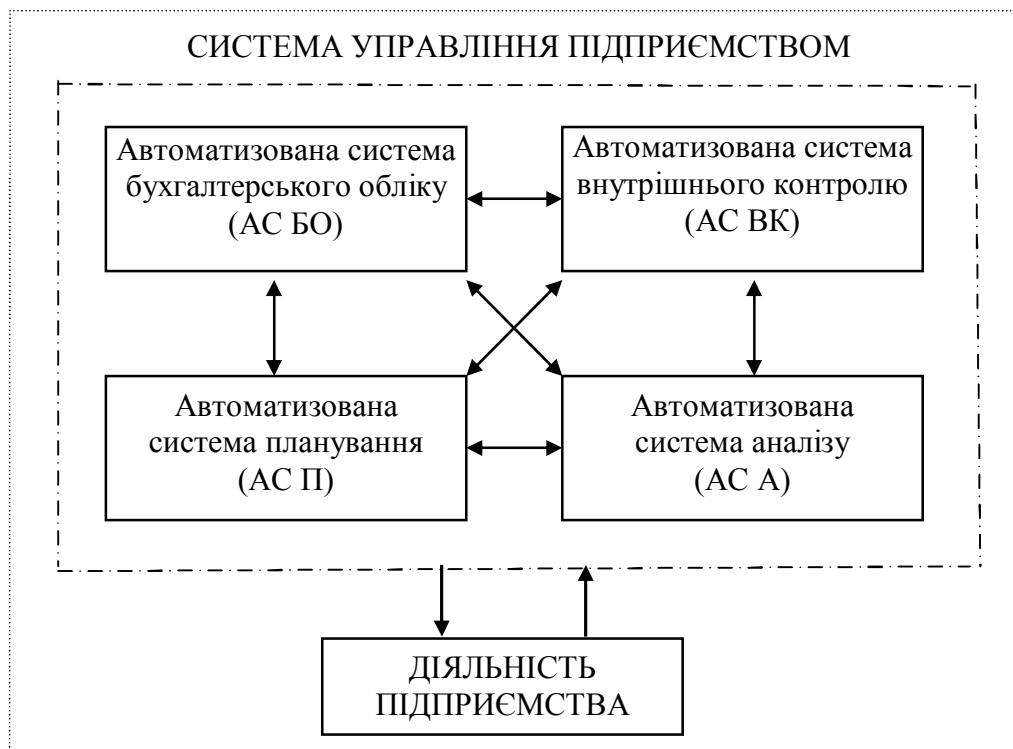

Рисунок 3.8 – Схема взаємодії АІС ВК з іншими підсистемами в системі управління підприємством

Якщо на підприємстві такі складові системи управління як облік, аналіз і планування не автоматизовані, то в цьому випадку не має сенсу автоматизувати і контроль, оскільки при функціонуванні системи виникнуть складнощі, пов'язані з введенням інформації в систему. В рамках інтегрованої системи ця проблема відсутня, оскільки використовується загальна

інформаційна база та вихідна інформація інших підсистем буде вхідною для АІС ВК. Технологічний процес обробки інформації в АІС ВК представимо у вигляді схеми (рис. 3.9).

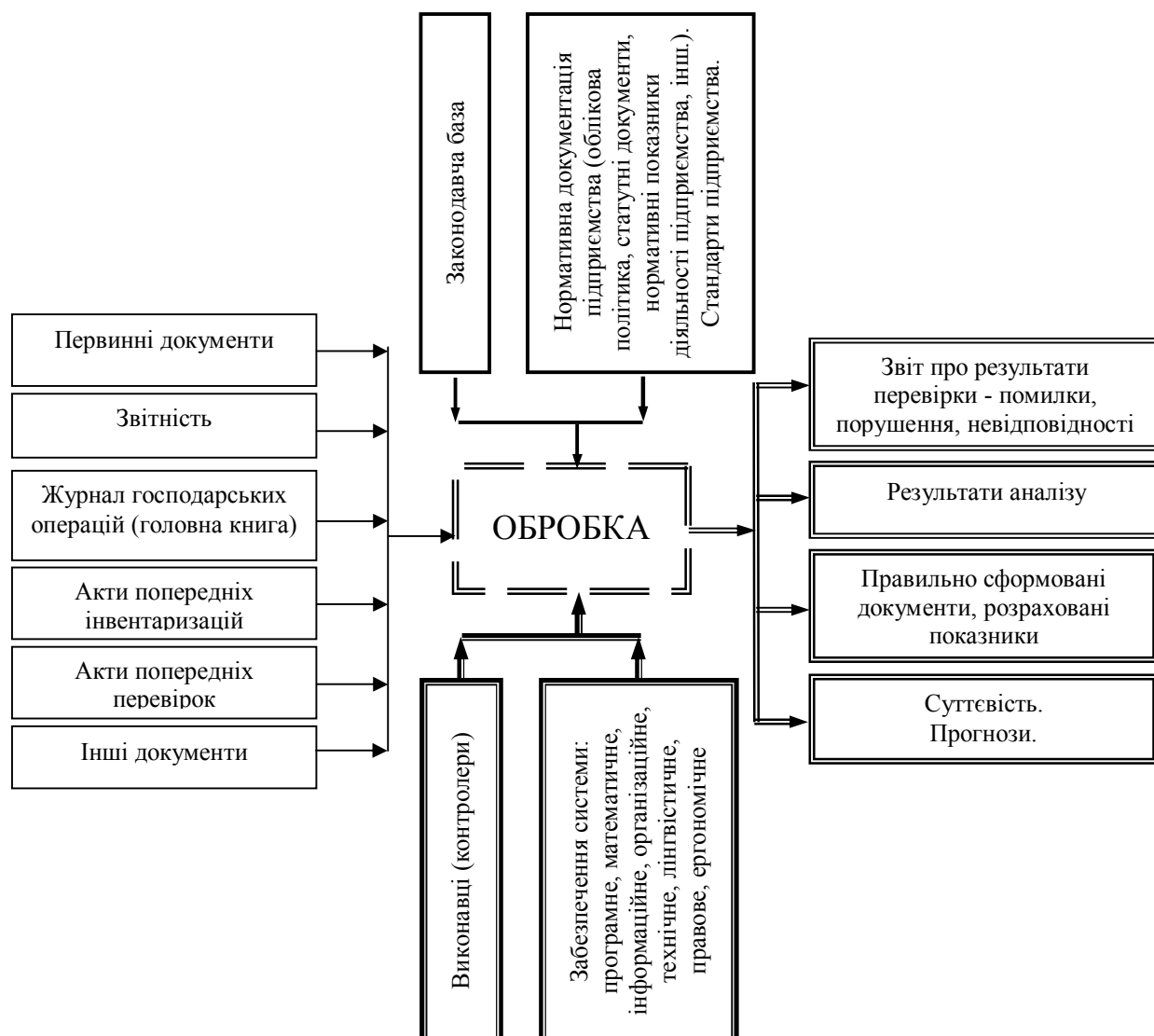
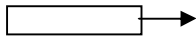
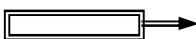

Рисунок 3.9 – Схема технологічного процесу обробки інформації в АІС ВК:

- - вхідна інформація
- - вихідна інформація
- - управління
- - механізм

На рисунку 3.9 представлена схема технологічного процесу обробки інформації в АІС ВК. Вхідною інформацією є вхідна та вихідна інформація

АІС бухгалтерського обліку і планування, та інша інформація, необхідна для здійснення контролю. Це первинні документи, податкова, статистична та бухгалтерська звітність, реєстр господарських операцій, який на підприємстві ведеться у вигляді головної книги, акти попередніх ревізій, перевірок, інвентаризацій, звірянь, калькуляції витрат, бюджети та інші документи, які підлягають контролю.

На виході системи отримуємо результат: звіт про результати перевірки – помилки, порушення, невідповідності діючому законодавству і нормативам підприємства; результати проведеного фінансового, статистичного аналізу; правильно сформовані кореспонденції, первинні і звітні документи; розрахунок суттєвості знайдених помилок; прогноз на майбутні періоди діяльності підприємства, якщо не виправити знайдені порушення, та прогноз з урахуванням рекомендацій контролера.

Управління здійснюється у відповідності з нормативно-правовою базою (закони, накази, розпорядження, інструкції, рекомендації органів законодавчої влади та інші документи), нормативами підприємства, які стосуються його діяльності, установчими документами, обліковою політикою, внутрішніми наказами, розпорядженнями, а також внутрішньофірмовими стандартами.

Механізмом виступають виконавці – контролери, ревізори, працівники служб внутрішнього аудиту та компоненти системи обробки даних: програмне, математичне, інформаційне, організаційне, технічне, лінгвістичне, правове, ергономічне забезпечення.

Обробка інформації для контролю є процес перетворення вхідної інформації на вихідну, який здійснюється людино-машинним механізмом під управлінням нормативно-правового поля.

Функціонування АІС ВК можна зрозуміти завдяки функціональним задачам, які буде виконувати майбутня система. Тому пропонуємо схему складу функціональних задач АІС ВК, що вирішуються в процесі здійснення контролю (рис. 3.10).

Аналіз, прогнозування, оцінка суттєвості є основними задачами контролю, які здійснюються за результатами тематичних перевірок (рис. 3.10). Результати виконання даних задач використовуються для розробки рекомендацій контролера щодо поліпшення стану об'єктів перевірки та уникнення в майбутньому помилок, порушень, зловживань.

До складу задач, представлених на рисунку 3.10, слід включити наступні задачі: оцінка економічності й ефективності операцій, проведених на підприємстві; контроль політики і методу управління підприємством, організаційної структури підприємства, реальності, повноти, розташування, точності, класифікації облікових даних; перевірка рівня досягнення програмних цілей підприємства; перевірка підсумкових даних установленням взаємозв'язків між ними; виявлення причин і винуватців відхилень на основі бази знань; підтвердження вірогідності інформації, що міститься в бухгалтерській звітності і інші [62, с.145].

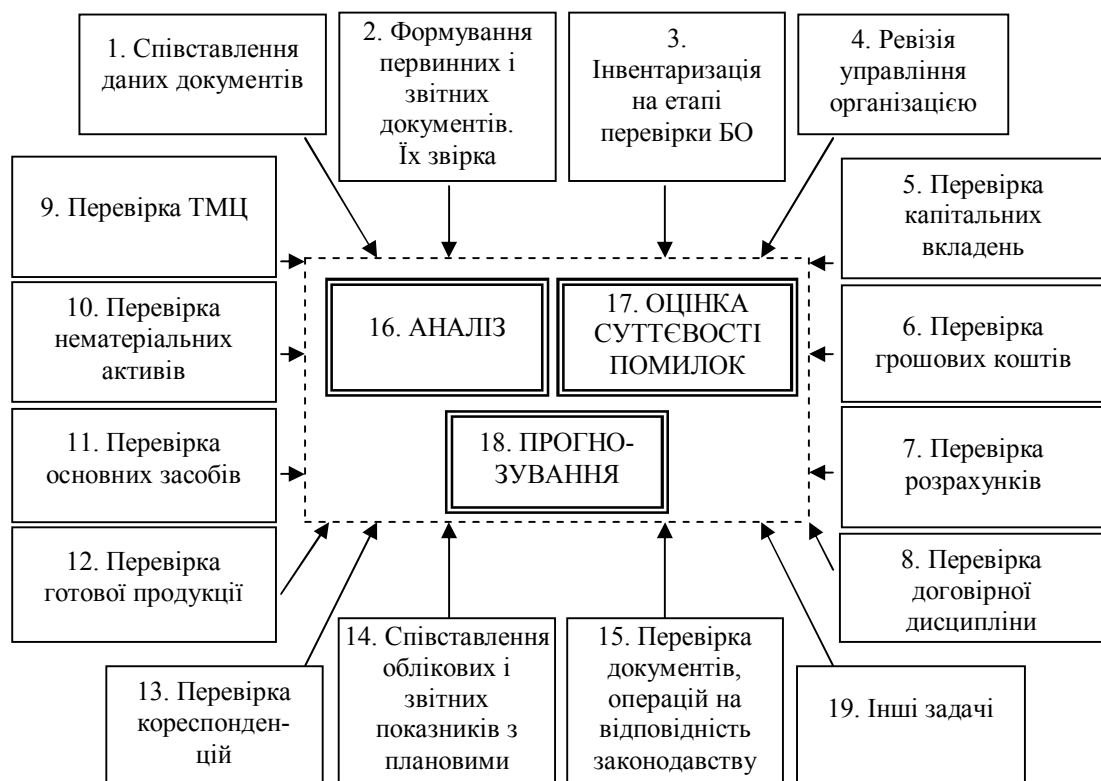

Рисунок 3.10 – Схема складу функціональних задач АІС ВК

При розробці системи необхідно задачі, які вона буде вирішувати, класифікувати, оскільки деякі з них мають однакову технологію реалізації, однакові або різні характеристики. Використовуючи класифікацію, наведену В.Ф. Ситником [51], представлені вище та на рисунку 3.10 задачі доцільно класифікувати:

- за функціями управління всі задачі відносяться до контрольних;
- за роллю в процесі управління перелічені задачі є тільки економічного характеру;

- за характером перетворення в основному задачі обчислювальні, але підзадачі задач аналізу, прогнозування, оцінки суттєвості і тих задач, які потребують оцінки, створення моделей, неординарних рішень, – будуть задачами прийняття рішень. Імітаційними є такі задачі – імітація облікових даних для планування і прогнозування фінансово-господарської діяльності підприємства, імітація облікового процесу з метою одержання необхідної інформації для управління підприємством, перевірка відповідності даних інвентаризації фактичним даним вибірковою імітацією процесу інвентаризації і звірянням її результатів з фактичними даними та інші;

- за математичною суттю більшість задач – це задачі прямого розрахунку, але є і такі, які вимагають логічних дій, наприклад задачі 1, 13, 14, 15, 16, 17, 18 (рис. 3.10) та інші;

- за можливістю формалізованого опису можна виділити задачі, що формалізуються – 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 (рис. 3.10) та інші; слабо формалізуються; не формалізуються.

Побудова системи, на наш погляд, не виключає необхідності рішення оригінальних локальних, з позицій функціональності, задач. Їх розробка повинна здійснюватися з використанням доступних для спеціалістів контролю інструментальних засобів програмування і орієнтацією на використання в умовах конкретного середовища проведення внутрішнього контролю. Значна частина задач може бути вирішена в рамках інтелектуальних систем – дорадчих, експертних та прийняття рішень з використанням баз знань.

Оскільки контроль передбачає не тільки виявлення порушення, але й проведення аналізу, розробку рекомендацій, прогнозів, то системи, призначені для обробки інформації, не можуть виконувати дані функції. Тому пропонується використовувати експертні системи (далі ЕС), основні можливості яких – це виконання аналітичних задач, здійснення певних висновків, пояснення результатів, прийняття рішення. Використання подібних систем підвищує можливості користувачів і обмежує вплив людського фактору на результати. Експертні системи застосовуються у вузько спеціалізованих галузях діяльності людини в умовах обмеженої кількості необхідної інформації, і виконують функції експерта для рішення складних задач, що впливають на прийняття управлінських рішень. Порівняння експертних систем із традиційними АІС організаційного управління представлено в таблиці 3.1 [76].

Таблиця 3.1 – Порівняння традиційних АІС та експертних систем

Критерій порівняння	Традиційна АІС організаційного управління	Експертна система
Мета функціонування системи	Збір, накопичення, обробка інформації та передача результатів користувачу	Імітація людського інтелекту для прийняття рішення в умовах обмеження інформації
Галузі використання на підприємствах	Бухгалтерський облік, оперативне планування, аналіз, кадровий облік, управління інвестиціями та інноваціями, матеріально-технічне забезпечення, інші, пов'язані із рішенням формалізованих задач	Прогнозування, моніторинг, контроль, аудит, перспективне та стратегічне планування, інші, що пов'язані із рішенням слабо- та неформалізованих задач
Ресурс, з яким працює система	Інформація	Знання
Вхідна інформація	Повинна бути повною і добре формалізованою	Може бути неповною і слабоструктурованою та неформалізованою
Вихідна інформація	Повинна бути повною і представляє собою стандартні рішення у вигляді документів, графіки, математичних розрахунків	Може бути неповною і представляє собою аналітичні та логічні рішення, рекомендації, висновки та пояснення для прийняття рішення
Організація інформації	База даних (далі БД)	База знань + База даних
Пошук та обробка інформації	Пошук та обробка базуються на алгоритмах	Співставлення образів і символна обробка

Перевагами застосування експертних систем є їх можливість робити певні висновки, здійснювати пояснення, надавати рекомендації користувачам. Використання подібних систем підвищує можливості користувачів і обмежує вплив людського фактору на результати (емоції, корисні міркування, неупереджене ставлення, брак часу на роздуми та інші). Тому експертну систему пропонуємо використовувати для рішення наступних задач внутрішнього контролю:

- контролю ефективності та цільового використання фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечення їх законності;
- оцінки відповідності ведення бухгалтерського, фінансового, податкового та управлінського обліку законодавчим нормам;
- контролю складання та виконання бюджетів, забезпечення їх законності, доцільності та ефективності;
- аналізу причин та обставин, що призвели до здійснення порушень, помилок та зловживань;
- вироблення рекомендацій, щодо корегування, та заходів для уникнення в подальшому порушень, помилок та зловживань;
- прогнозування та запобігання прийняттю управлінських рішень, які можуть мати в майбутньому негативні наслідки;
- аналізу відповідності об'єктів контролю прийнятим управлінським рішенням;
- контролю виконання управлінських рішень, дослідження їх впливу на об'єкти внутрішнього контролю;
- вироблення рішень за результатами контролю стосовно модернізації та вдосконалення методик, що використовуються в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства.

Дані задачі відповідають функціональному наповненню експертної системи. Виходячи із перелічених функціональних задач пропонуємо структуру експертної системи внутрішнього контролю (рис. 3.11).

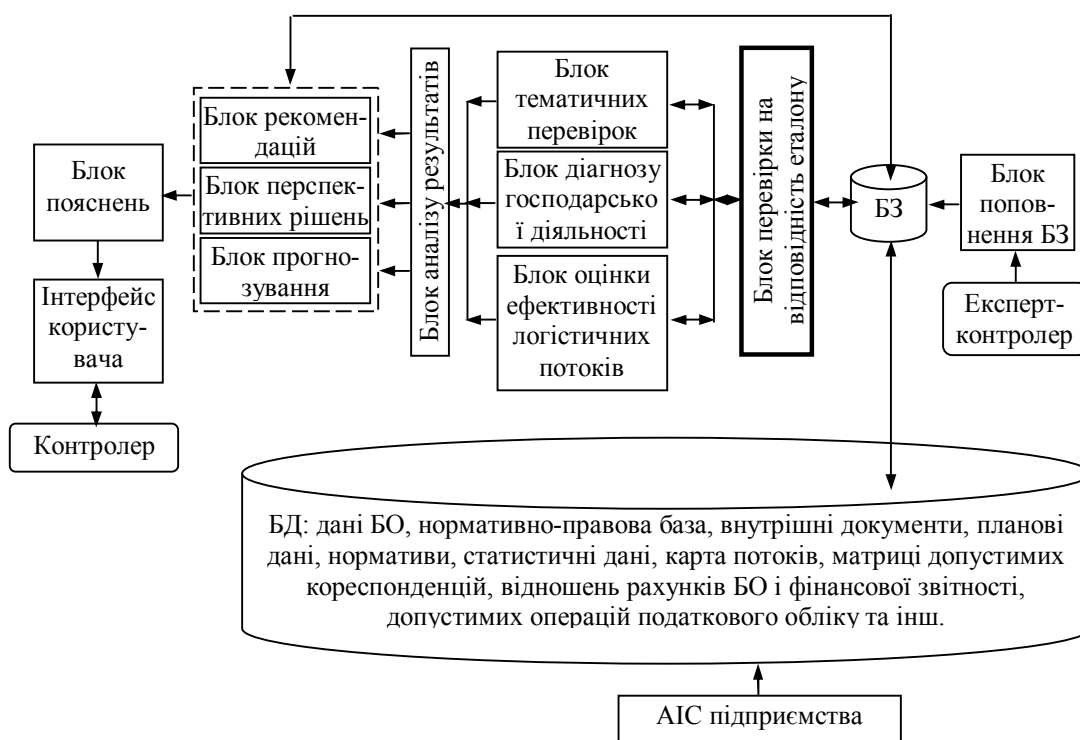

Рисунок 3.11 – Узагальнена структура експертної системи внутрішнього контролю підприємства

Одним із важливих модулів ЕС внутрішнього контролю є блок перевірки на відповідність еталону, оскільки він охоплює значні обсяги інформації, що контролюється. В даному блоці реалізується основна концепція контролю – порівняння об'єкту контролю з еталоном, в якості якого виступають: планові дані, нормативи підприємства, норми законодавства, директивна інформація, стандарти, статистичні дані попередніх періодів, карта потоків, матриці допустимих кореспонденцій, відношень рахунків БО і фінансової звітності, допустимих операцій податкового обліку та інш. (рис. 3.12).

Для розробки БЗ ЕС внутрішнього контролю рекомендується обрати фреймово-продукційну модель, сутність якої полягає в представленні знань у вигляді фреймів, значення яких отримують шляхом застосування продукційних правил, тобто порівняння показника із нормативним значенням. Фрейм представляє собою відображення мінімальної структури інформації для опису концептуальних об'єктів, явищ, процесів.

Рисунок 3.12 – Блок перевірки на відповідність еталону

На рисунку 3.13 представлений фрагмент авторської фреймово-продукційної моделі підсистеми контролю правильності формування бухгалтерських проведення і підсистеми контролю бухгалтерської звітності на прикладі форми 2. Дані підсистеми є частинами блоку перевірки на відповідність еталону (рис. 3.12).

В якості фреймів виступають бухгалтерські кореспонденції (рис. 3.13). Кожен фрейм містить 3 слоти: рахунок_дебету, рахунок_кредиту і кореспонденція. За продукційним правилом дебет і кредит рахунку кореспонденції порівнюється із відповідними дебетом і кредитом рахунку матриці допустимих кореспонденцій (МДК). Отримані кореспонденції формують фрейм – головну книгу підприємства. Якщо проведення головної книги допустимі, то звітність підприємства, яка формується на основі її даних, також буде допустимою. В підсистемі контролю звітності фреймами виступають рядки звітності (слоти – кореспонденція і рядок), які об'єднуються в розрахункові рядки, а потім в звіт. Проведення порівнюються

із кореспонденціями матриці відношень рахунків БО і рядків фінансової звітності.

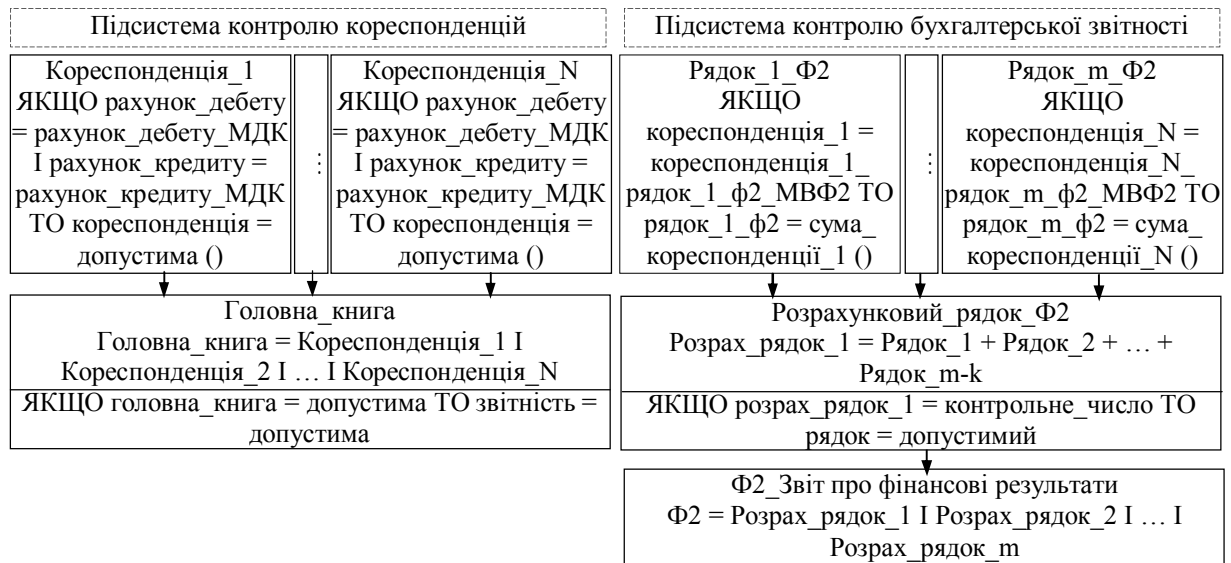

Рисунок 3.13 – Фреймово-продукційна модель підсистем контролю бухгалтерських кореспонденцій і контролю звітності

З метою ефективного управління в рамках експертної системи внутрішнього контролю доцільно інформаційні ресурси організувати у вигляді сховищ даних і знань. Це дозволить розширити функціональні можливості системи. Для ефективного функціонування АІС ВК з метою підвищення рівня управління на підприємстві пропонується розробити інформаційне забезпечення і алгоритми рішення задач внутрішнього контролю.

3.3 Розробка інформаційного забезпечення і алгоритмів автоматизованого внутрішнього контролю

Однією із важливіших складових ефективної організації ВК є інформаційне забезпечення, яке дозволяє суттєво скоротити терміни контрольних заходів, особливо на стадії підготовки до перевірки та оформлення результатних документів [42, с. 14]. Практика свідчить, що найчастіше порушення та зловживання пов'язані з грошовими потоками підприємства. Тому вкрай важливо посилити контроль та забезпечити його

ефективність: мінімізувати витрати на нього, збільшити регулярність проведення контрольних процедур, підвищити надійність інформації та інше. Розвиток ВК в цьому напрямку значною мірою залежить від рівня організації інформаційної бази, джерелом якої є БО, і засобів її ведення.

Одним із завдань ВК є перевірка стану бухгалтерського обліку на відповідність методологічним засадам, визначеним законом, методичному забезпеченню реалізації вимог законодавчих актів, розроблених та затверджених відповідними органами державної влади. При здійсненні перевірок основним інформативним джерелом виступає бухгалтерський облік, який надає контролеру всю необхідну інформацію стосовно господарської діяльності підприємства та його операцій. Оскільки облік забезпечує зворотній зв'язок в системі управління та реєструє всю інформацію стосовно використання фінансових ресурсів, то він виступає також і основним інформаційним джерелом контролера. Виконання обліком функції зворотного зв'язку в системі управління підприємством дозволяє використовувати його інформацію для виявлення слабких місць.

Для удосконалення бухгалтерського обліку, як джерела інформаційної бази внутрішнього контролю, необхідно забезпечити:

- підвищення рівня достовірності облікової інформації;
- своєчасне надання інформації в повному обсязі;
- підвищення рівня аналітичності інформації по операціям, тобто глибина деталізації повинна знайти своє відображення в структурі аналітичних рахунків;
- зниження впливу людського фактору на дії з інформацією в процесі ведення обліку, що повинно забезпечуватися за рахунок використання АІС;
- доступ до облікової інформації за різні звітні періоди;
- повну формалізацію вимог нормативно-правових документів та методичного забезпечення з метою подальшого розвитку автоматизації обліку.

Для реалізації даних напрямів пропонується:

- застосовувати математичні моделі і методи для формалізації нормативно-правових і методичних положень;
- застосовувати еталонні інформаційні моделі господарських порушень і нетипових господарських операцій;
- створювати сховища та вітрини даних в рамках АІС.

Формалізоване подання змісту нормативного або методичного документу – це стисла форма того чи іншого його положення, яка відображає основну сутність алгоритмів розрахунків або конкретних дій стосовно предмету документа. На основі вивчення нормативно-правових документів визначається та частина правового поля стосовно бухгалтерського обліку, яку регламентує підприємство. Ці положення потрібно записати таким чином, щоб форма запису не дозволяла сприймати їх неоднозначно. Тому пропонується використовувати матриці відношень для представлення певних записів у формалізованому вигляді. Використання матричної моделі дозволить сформувати базу знань і обробляти дані шляхом здійснення арифметичних операцій над матрицями бінарних відносин.

Бінарне відношення α між множиною X і Y – це будь-яка безліч впорядкованих пар $(x; y)$, де $x \in X$, $y \in Y$. Якщо $(x; y) \in \alpha$, то x знаходиться у відношенні α до y . Будь-яке бінарне відношення α між кінцевими множинами $X = \{x_1, x_2, x_3, \dots, x_m\}$ і $Y = \{y_1, y_2, y_3, \dots, y_n\}$ можна задати таблицею, рядки якої відповідають елементам X , а стовпці – елементам Y , а на перетині x рядка і y стовпця записана «1», якщо $x \alpha y$, і «0», якщо $x \alpha' y$. Таблиця з нулів і одиниць, яка задає будь-яке відношення α (формула 3.3), є матрицею $A = \| a_{ij} \|$, де:

$$a_{ij} = \begin{cases} 1, \text{если } - x \alpha y \\ 0, \text{если } - x \alpha' y \end{cases} \quad (3.3)$$

Таку матрицю називають матрицею відношень. [72, с.37-38]

У системі автоматизованого обліку інформація проходить такі стадії, як введення, обробка і отримання результатної інформації. Якщо ряд вхідних показників позначити через $x_1, x_2, x_3, \dots, x_m$, а вихідні показники через $y_1, y_2, y_3, \dots, y_n$, то алгоритм процесу обробки можна представити у вигляді матриці відносин між даними показниками. Якщо між початковими і кінцевими показниками існують проміжні, то для кожного проміжку між будь-якою групою показників можна побудувати свою матрицю відносин. Сутність такого представлення полягає у виявленні відношення між двома об'єктами і привласненні такому відношенню значення “1” або “0”. Наприклад, візьмемо два рахунки бухгалтерського обліку і якщо між ними існує кореспонденція, то такому

відношенню привласнимо значення “1”, в протилежному значенні – “0”. При формуванні кореспонденції її правильність можна перевірити шляхом звернення до матриці відношень. В умовах автоматизованого обліку за допомогою такої матриці здійснюється автоматична перевірка правильності складання проведення.

З використанням даного підходу пропонується:

- матриця кореспонденцій, допустимих у відповідності до “Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій”, яка показує відношення між дебетом і кредитом бухгалтерських рахунків. Дана матриця формується з урахуванням вимог аналітичного обліку на основі використання Плану рахунків, Інструкції щодо нього та робочого Плану підприємства. Таким чином було побудовано матрицю допустимих кореспонденцій для обліку розрахункових операцій (табл. Ж.1 додатку Ж):

- матриці для формування і контролю фінансової звітності, які представляють собою відношення: між рахунками бухгалтерського обліку і рядками Балансу; між відповідними бухгалтерськими кореспонденціями і рядками форм № 2, 3, 4 (табл. Ж.2 – Ж.9 додатку Ж). Запис кореспонденції в матриці представлений наступним чином: ***.***, де перші три символи – це рахунок по дебету, другі три символи – рахунок по кредиту. Наприклад, якщо запис рахунку має вигляд – 31*, то це означає, що використовуються всі субрахунки для синтетичного рахунку 31, якщо запис – 3**, то застосовуються всі субрахунки і синтетичні рахунки 3-го класу;

- матрицю відношень для формування показників податкового обліку [78, с. 246-247], що показує, які кореспонденції формують валові доходи, валові витрати, амортизацію, податкове зобов'язання, податковий кредит, з урахуванням вимог податкового законодавства і податкового обліку (табл. Ж.10 додатку Ж);

- наприклад, матрицю відношень видів оплат, нарахувань, утримань, які використовуються підприємством згідно діючих норм законодавства, та основних показників по заробітній платі: податків і платежів в соціальні фонди з фізичних осіб і підприємства, відпускних, лікарняних, аліментів, середньої заробітної плати, фонду оплати праці та інших (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Фрагмент матриці відношень для розрахунку заробітної плати по видам оплат

X \ Y	ФОП	Утримання	Прибутковий податок	Середня з-пл.	Аліменти	Премія	Показники статистики
100	1	1	1	1	1	1	1
101	1	1	1	1	1	0	1
102	1	1	1	1	1	0	1
103	1	0	1	1	0	0	1
...							
148	0	0	0	0	1	0	1
149	0	0	0	0	0	0	1
150	0	0	0	0	0	0	1
Контроль-на сума	98	54	35	43	40	35	65

X – шифри видів оплат на підприємстві;

Y – показники формування заробітної плати.

Подібні матриці виступають гнучким інструментом у разі зміни законодавства з питань бухгалтерського обліку, що полегшує контроль за правильністю його ведення. Їх можна формувати з різних ділянок обліку, наприклад, матрицю відношень видів оплат, нарахувань, утримань, які використовуються підприємством згідно діючих норм законодавства, та основних показників по заробітній платі: податків, платежів в соціальні фонди з фізичних осіб і підприємства, відпускних, лікарняних, аліментів, середньої заробітної плати, фонду оплати праці та інших.

Використання матриць доцільно здійснювати на підприємствах, де функціонують АІС, але їх побудова в інших умовах також дозволить підвищити якість контролю за веденням БО. Оскільки матриця повинна відповідати вимогам обліку в окремі періоди (до і після зміни в законодавстві і, відповідно, в матриці), то контролер матиме можливість дати оцінку обліку на дотримання норм законодавства в різні періоди. Використання матричних моделей робить алгоритми обробки облікової інформації більш прозорими для контролерів, тому що для їх перевірки не треба мати спеціальних знань з інформаційних систем.

З метою попередження порушень, помилок та зловживань необхідно інформацію за попередні періоди формалізувати і зберігати. Для цього пропонується на основі статистичних даних по підприємству за попередні періоди

формувати шаблони типових порушень та нетипових операцій. Дані шаблони представляють собою таблиці, в яких повинні зазначатися характерні ознаки порушення, зловживання чи помилки: суб'єкт, об'єкт, мотив або причина порушення, місце порушення, інструмент порушення та наслідки. На основі цієї інформації можна сформулювати ситуації, в яких здійснюється порушення, зімітувати образ поведінки виконавця.

Сховища даних представляють собою набір даних, організований для цілей підтримки управління, який має такі властивості, як предметна орієнтація, інтегрованість даних, інваріантність у часі, стабільність (незмінюваність) даних, мінімізація збитковості даних. Використання сховищ даних дозволить зберігати облікову інформацію за всі періоди існування підприємства в хронологічному порядку і забезпечувати зручний і швидкий доступ до даних попередніх періодів. Дані в сховищах ідентифікуються часовим параметром і ніколи вже не можуть бути змінені. Це особливо важливо в тих випадках, коли періодичність здійснення контролю дуже велика і перевірка охоплює великий проміжок часу. Використання вітрин даних, які представляють собою полегшений варіант сховища з тематично об'єднаними даними, дозволить облікові дані агрегувати за тематичними напрямками: сферою діяльності, ділянками обліку та іншими.

Таким чином, запропоновані заходи підвищать інформативність бухгалтерського обліку для здійснення ВК підприємств.

Однією з задач ВК є перевірка фінансової звітності. Використання засобів автоматизованої обробки даних в процесі здійснення контрольних процедур з перевірки звітності забезпечує високу якість ВК, скорочення тривалості його проведення, впливає на організацію контролю, оскільки програмне забезпечення є важливою її складовою. Аналіз ПЗ в галузі ВК (табл. 2.2) показав, що надійних і зручних програмних рішень для таких задач контролю практично немає. Придбання корпоративної системи не для всіх підприємств є можливим. Тому наявності зручної, простої в експлуатації, надійної, ефективної, доступної за ціною комп'ютерної програми рішення задачі автоматизованого контролю фінансової звітності є необхідним для підприємств, особливо малого бізнесу. З цією метою розроблено алгоритми автоматизованих процедур контролю звітності і реалізовано за допомогою табличного процесору MS Excel (рис. 3.14).

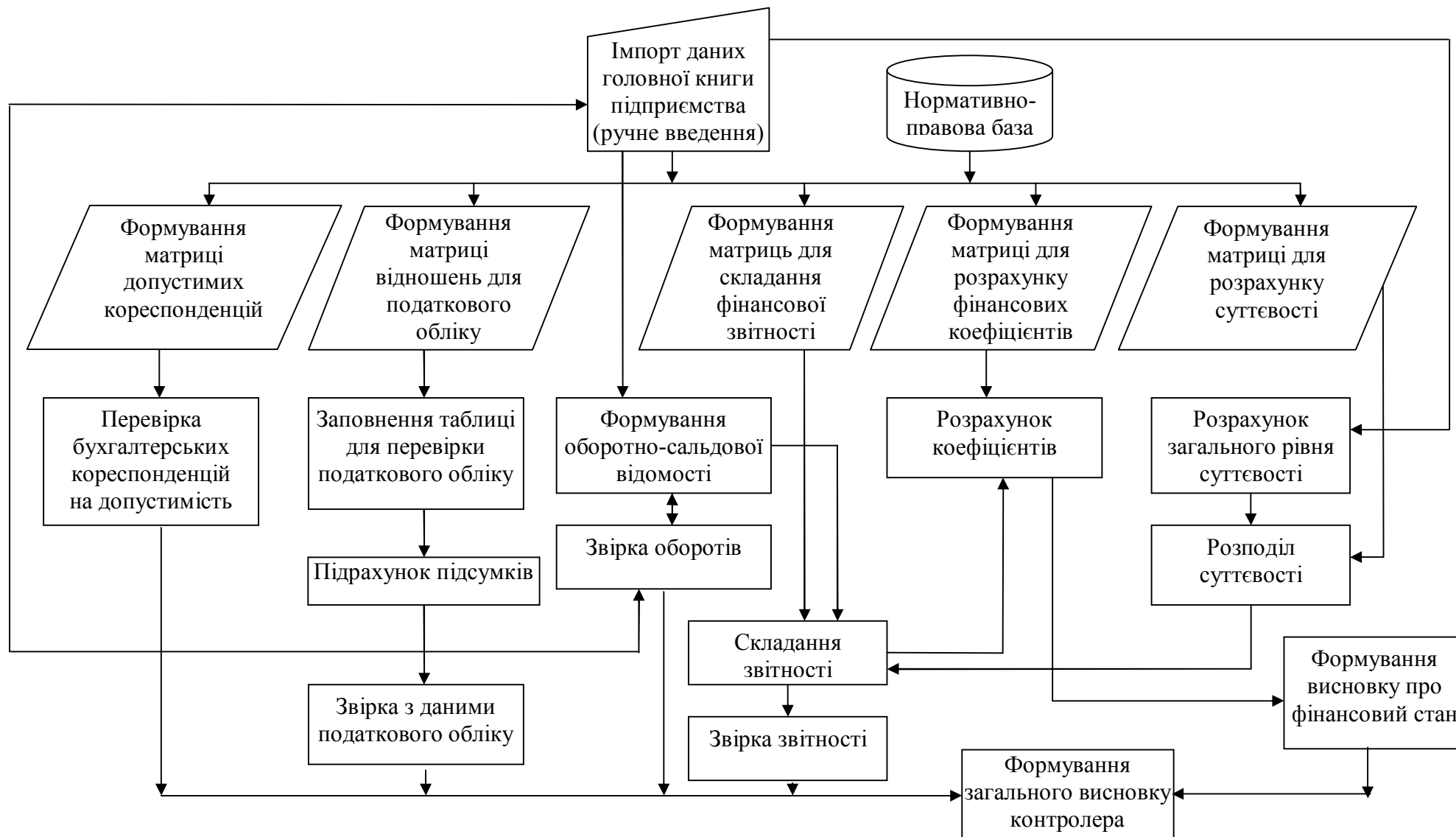

Рисунок 3.14 – Загальна схема автоматизованого здійснення ВК фінансової звітності

При наявності на підприємстві АІС БО передбачається можливість імпорту даних до запропонованого автоматизованого рішення, що дозволить використовувати дану програму для контролю і на великих, середніх підприємствах, органами державного контролю, аудиторськими фірмами.

Програма для контролю фінансової звітності складається з окремих модулів, які можуть застосовуватися як окремо, так і в сукупності (рис. 3.14). Модулі реалізують наступні функції: перевірка правильності складання бухгалтерських кореспонденцій; перевірка оборотів; перевірка правильності формування показників податкового обліку (валові доходи, валові витрати, амортизація, податкове зобов'язання і податковий кредит); складання фінансової звітності і її перевірка; розрахунок коефіцієнтів фінансового стану підприємства і отримання висновку по показниках; розрахунок і розподіл суттєвості. Тестування програми здійснено з використанням контрольного прикладу, створеного на основі даних СФ ВАТ «Укртелеком».

Перевірка правильності складання бухгалтерських кореспонденцій не є головною задачею контролера і на практиці цьому не надається належна увага. Проте близько 23% помилок в обліку від їх загального числа, що виявляються контролерами, припускається саме при складанні бухгалтерських кореспонденцій і застосуванні Плану рахунків (рис. 2.8). Розроблена програма дає можливість автоматично перевірити бухгалтерські проведення на допустимість. Її блок-схема представлена в додатку (рис. И.1 додатку И).

Формується матриця допустимих кореспонденцій рахунків (табл. Ж.1 додатку Ж). Кодами її рядків виступає дебет рахунків з типового плану, а стовпців – кредит. На перетині дебету одного рахунку і кредиту іншого ставиться «1», якщо така кореспонденція відповідає «Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій».

Контроль кореспонденцій здійснюється автоматично з використанням логічного рівняння: «ЯКЩО («Дебет_Рахунку» = «Дебет_рахунку_Матриці_допустимих_кореспонденцій» І «Кредит_Рахунку» = «Кредит_рахунку_Матриці_

допустимих кореспонденцій»); ТО «Кореспонденція є допустимою»; ІНАКШЕ «Кореспонденція є недопустимою»)). Бухгалтерська кореспонденція, що перевіряється, відшукується в матриці допустимих проводок. Якщо їй в матриці відповідає «0», то кореспонденція недопустима, якщо «1» – допустима. Контролер у графі для перевірки проведення отримує результат – «помилка» або «правильно». На рисунку К.1 додатку К представлена екранна форма програми контролю бухгалтерських кореспонденцій, де відображено результат перевірки.

При використанні даного модулю процедури контролера пов'язані з імпортом даних головної книги у форму для перевірки і отриманні висновку про допустимість бухгалтерських кореспонденцій. Якщо програма виявить недопустимі кореспонденції, то контролер робить висновок про те, що в зведених регістрах бухгалтерського обліку є помилки, тобто фінансова звітність підприємства містить недостовірну інформацію, а також виявляє причини цих помилок.

Одним із завдань ВК на підприємстві є перевірка правильності нарахування і сплати податків до державного і місцевих бюджетів. За оцінками спеціалістів у зв'язку з ухиленням від сплати податків щорічно до бюджету не поступає приблизно 40% податкових платежів. Серед помилок, які виявляються в процесі здійснення контролю, помилки, пов'язані з правильністю нарахування і сплати податків, займають 36% (рис. 2.8). Тому для здійснення контролю за потоками податкових платежів пропонується модуль перевірки правильності формування показників податкового обліку, побудований на використанні матричної моделі представлення знань. Блок-схема алгоритму контролю за формуванням показників податкового обліку наведена на рисунку І.2 додатку І.

Для перевірки показників податкового обліку будується матриця відношень (табл. Ж.10 додатку Ж), в яку заносяться всі можливі і допустимі кореспонденції рахунків. Напроти кожної кореспонденції рахунків ставиться «1», якщо вона бере участь у формуванні податкового зобов'язання, податкового кредиту, валових доходів, витрат, амортизації, інакше «0». При цьому необхідно посилатися на норми чинного законодавства. Після цього контролер імпортує дані головної книги

підприємства з АІС до екранної форми, де відбувається автоматичне їх перемноження із «Матрицею відношень для формування показників податкового обліку». Таким чином він отримує суми по кожній кореспонденції, що формують податкові показники. Контролер програмно отримує підсумки по кожному показнику за кожний місяць та за податкові періоди. Потім відбувається їх автоматичне порівняння з підсумками декларації по податку на прибуток і декларації по податку на додану вартість. На основі отриманих даних контролер робить висновок щодо правильності нарахування і відображення в обліку податкових показників. На рисунку К.2 додатку К представлена екранна форма модулю контролю формування показників податкового обліку з результатними даними.

Наступний модуль комплексної програми дозволяє автоматично сформувати оборотну відомість, дані якої необхідні для заповнення фінансової звітності. Блок-схема її алгоритму наведена на рисунку И.3 додатку И. Для автоматичного контролю оборотної відомості імпортуються дані головної книги, на основі яких програма формує відомість, та дебетові і кредитові обороти відомості підприємства. Далі автоматично визначається різниця між оборотами, розрахованими програмно, і імпортованими даними. Контролер отримує таблицю, яка заповнюється значеннями, що відображають різницю між оборотами. Якщо виявлена різниця, то контролер виявляє її причину шляхом перевірки імпортованих сум рахунку, по якому виявлені розбіжності. Якщо суми введені правильно, то контролер перевіряє дані рахунку в головній книзі.

Наступним етапом в розробленій програмі є контроль фінансової звітності. Блок-схема його алгоритму наведена на рисунку И.4 додатку И. Спочатку формуються еталонні матриці відношень для кожної форми звітності, в які заносяться дані рахунків та кореспонденцій, що використовуються для заповнення відповідних рядків звітів (табл. Ж.2 - Ж.9 додатку Ж). Еталонні матриці програмно перемножуються з даними оборотної відомості, сформованої автоматично, результатом чого є проміжні матриці, значення яких використовуються для формування звітів. На окремих листах створюються форми

звітності, розроблені і затверджені Міністерством фінансів України. У графі звітів, в яких введенні формули, автоматично переносяться дані проміжних матриць і форма звіту заповнюється автоматично.

Для перевірки звітності контролер імпортує її дані з АІС БО у форму MS Excel, де відбувається автоматичне їх порівняння з даними, одержаними програмно. Ті рядки, де суми не співпадають, контролер детально перевіряє, для чого використовує дані аналітичного і синтетичного обліку. Екранні форми результатів контролю фінансової звітності представлені на рисунках К.3 - К.6 додатку К.

Одним з етапів перевірки фінансової звітності є аналіз, який проводиться за допомогою розрахунку коефіцієнтів фінансового стану. За отриманими результатами контролер робить висновок про фінансовий стан підприємства з урахуванням достовірної і правильно складеної звітності та розробляє рекомендації. З цією метою розроблено модуль автоматичного розрахунку коефіцієнтів фінансового стану підприємства, який дозволяє контролеру програмно одержати висновок по кожному розрахованому фінансовому показнику. Блок-схема алгоритму програми наведена в додатку (рис. И.5 Додатку И).

В даному модулі використовуються матриці відношень коефіцієнтів фінансового стану та рядків першої, другої і п'ятої форм звітності, які застосовуються для їх розрахунку. Матриці формуються за принципом, що використовувався для розробки матриць відношень для формування звітності, показників податкового обліку та допустимих кореспонденцій. Алгоритм передбачає використання форм балансу, приміток і звіту про фінансові результати. На окремому листі формується таблиця «Показники фінансового стану», в яку програмно заносяться розраховані коефіцієнти.

Розроблений модуль дає можливість контролеру не тільки автоматично розрахувати коефіцієнти, але і програмно одержати висновок по показниках. Для цього в таблицю, куди переносяться коефіцієнти, вводяться логічні рівняння. Наприклад, «ЯКЩО (Коефіцієнт фінансування < 1); ТО (Діяльність підприємства залежить від позичкових коштів); ІНАКШЕ (Підприємство має власні кошти в

обсязі, достатньому для погашення зобов'язань)». В результаті контролер автоматично на основі сформованої в попередньому модулі звітності отримує коефіцієнти аналізу фінансового стану та висновки про стан підприємства. Після чого він розробляє рекомендації для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень. На рисунку К.7 додатку К представлена екранна форма вихідних результатів, які формує модуль аналізу фінансового стану.

Для того визначення характеру виявлених в ході перевірки відхилень операцій від еталонів, контролер розраховує рівень суттєвості, який можуть або не можуть перевищувати суми відхилень. Запропонована автором комплексна програма контролю фінансової звітності передбачає розрахунок і розподіл рівня суттєвості по статтях балансу та форми № 2. Блок-схема реалізованого алгоритму наведена на рисунку И.6 додатку И. Спочатку автоматично розраховується абсолютний рівень суттєвості за формулою 3.4 [9]:

$$S = \frac{B * p}{100 \%}, \quad (3.4)$$

де S – рівень суттєвості в грошовому виразі (грн.);

B – сальдо балансу на кінець звітного періоду, що підлягає перевірці (грн.);

p – відсоток суттєвості (%), який визначається по формулі 3.5:

$$p = 2 * \left(1 + \sqrt{\frac{T}{B}}\right), \quad (3.5)$$

де T – сума оборотів по всіх рахунках бухгалтерського обліку, яка визначається як підсумок оборотів оборотно-сальдової відомості за звітний період (грн.).

Далі контролер здійснює розподіл загального рівня суттєвості по рахунках оборотно-сальдової відомості. Розподіл відбувається програмно за формулою 3.6 [9]:

$$s_n = S * \frac{t_n^d + t_n^k + c_n}{T + C}, \quad (3.6)$$

де s_n – величина суттєвості, яка припадає на рахунок (субрахунок) n (грн.);
 t_n^d – дебетовий оборот за звітний період по рахунку (субрахунку) n (грн.);
 t_n^k – кредитовий оборот за звітний період по рахунку (субрахунку) n (грн.);
 c_n – сальдо на кінець періоду по рахунку (субрахунку) n (грн.);
 T – оборот за звітний період по всіх рахунках (або по дебету або по кредиту) на кінець звітного періоду (грн.);
 C – сальдо за звітний період по всіх рахунках (або по дебету або по кредиту) на кінець звітного періоду (грн.).

Підсумком розподілу суттєвості по рахунках оборотно-сальдової відомості є показники s_1, s_2, \dots, s_n , сума яких є подвоєною величиною загального рівня суттєвості. Екранна форма програми для розрахунку і розподілу суттєвості по рахункам оборотної відомості представлена на рисунку К.8 додатку К. Отримана суттєвість програмно розподіляється по відповідним статтям Балансу і форми № 2 з урахуванням тих рахунків відомості, які формують той чи інший рядок звіту. Екранна форма програми для розподілу суттєвості по статтям Балансу представлена на рисунку К.9 додатку К. Після цього контролер зіставляє загальну величину суттєвості із загальною помилкою по рядках Балансу та форми № 2. Ті статті звітів, помилка в яких перевищила виділений для них рівень суттєвості, підлягають більш ретельному контролю.

При використанні запропонованої програми та введені даних вручну перевірка звітності здійснюється за: при введені 1 операції за 0,5 хвилин (авторський замір часу) програма головну книгу на 1000 операцій перевірить за $0,5 \text{ хв.} \times 1000 \text{ оп.} + 120 \text{ хв.}$ (формування контролером загальних висновків) = 620 хв. $\approx 0,43$ дні. Перевірка звітності вручну займає мінімум від 3 до 4,5 днів (дані підприємства). Тоді здійснення автоматизованого контролю в: $3 \text{ дні} / 0,43 \text{ дні} \approx 7$ разів, або $4,5 \text{ дні} / 0,43 \text{ дні} \approx 10$ разів є швидшим в порівнянні з ручним. Із збільшенням обсягів операцій автоматизований контроль є більш ефективним.

Розроблені автором алгоритми автоматизованого контролю фінансової звітності з використанням матриць вхідних даних дозволять здійснювати контроль системно, результати якого будуть достовірними, надійними і

оперативними, що значно впливатиме на ефективність прийняття управлінських рішень. Дані пропозиції можна використовувати на підприємствах не залежно від їх розмірів та форми власності, рівня використання ними засобів автоматизації.

Таким чином, в третьому розділі магістерської роботи запропоновано і розроблено заходи удосконалення організації внутрішнього контролю в умовах автоматизованої обробки даних. З метою організації попереднього контролю на підприємстві запропоновано модель його організації на основі інформаційної інтеграції підсистем управління з використанням АІС, в основі побудови якої використовується принцип розподілу функціональних обов'язків виконавців на кожному етапі процесу. Для забезпечення поточного контролю запропоновано його організацію у відповідності з інформаційними потребами кожного рівня управління підприємством і розроблено ієрархічну структуру ВК, кожен рівень якої забезпечує потреби відповідного рівня управління: самоконтроль, моніторинг, контроль у формі ревізій, внутрішній аудит; а також організацію багаторівневого контролю в умовах АІС підприємства. З метою забезпечення організації контролю за результатами обґрунтовано важливість і необхідність зворотних зв'язків між суб'єктами і об'єктами управління. Для забезпечення їх організації розроблено методичний підхід до формування матриці завдань контролю, що закріплюється за певним робочим місцем, і яка є керівництвом до встановлення користувачьких прав в АІС підприємства. Для оцінки ефективності розподілу контрольних завдань розроблено коефіцієнт навантаження завдань контролю на робоче місце і коефіцієнт інтенсивності зворотних зв'язків при здійсненні контролю певного об'єкта.

Розроблено схему взаємодії АІС ВК з іншими підсистемами в системі управління підприємством, схему технологічного процесу обробки інформації в АІС ВК та схему її функціональної структури. Запропоновано використання експертної системи ВК з метою підвищення рівня інтелектуальності АІС ВК, для чого розроблено її узагальнену структуру, структуру блоку перевірки на відповідність еталону.

У зв'язку з необхідністю формалізації інформації для ВК запропоновано удосконалення системи його інформаційного забезпечення з використанням матриць бінарних відношень, що забезпечить незалежність програми від даних, її адаптацію до середовища використання, однозначне розуміння інформації для персоналу підприємства, працівників системи ВК, інтеграцію всіх видів бухгалтерського обліку. З цією метою розроблено матриці: допустимих кореспонденцій, відношень для формування показників податкового обліку, фінансової звітності. Для підвищення рівня ефективності організації ВК запропоновано і розроблено алгоритми автоматизованого ВК фінансової звітності, які базуються на перевірці допустимих кореспонденцій, показників податкового обліку, фінансової звітності, аналізу фінансового стану, розрахунку та розподілу суттєвості.

ВИСНОВКИ

Вітчизняна і світова практика показує, що відбувається збільшення зловживань із фінансовими ресурсами, значна частка яких пов'язана із неефективною організацією системи ВК. Для покращення фінансового стану підприємств державної та недержавної форми власності необхідно удосконалити організацію внутрішнього контролю в напрямку його автоматизації, що дозволить чітко розподіляти та використовувати ресурси на визначені цілі та здійснювати ефективну діяльність. Запропоновані в магістерській роботі науково-методичні підходи до організації ВК сприяють цьому.

В роботі проаналізовано підходи до визначення поняття «внутрішній контроль» та виявлено відсутність єдиної думки. Нами запропоновано його визначення як підсистеми системи управління, що розширює функції контролю до управлінських, а саме: внутрішній контроль – це підсистема системи управління підприємства, яка включає в себе комплекс заходів, направлених на перевірку, оцінку і аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства для обґрунтування ефективного і законного використання його ресурсів, який здійснюється спеціальним підрозділом, підпорядкованим керівництву підприємства.

В дослідженні ВК розглянуто як підсистему управління і виходячи з цього було визначено його місце в системі управління та запропоновано схему його організації як сукупності інформаційного, методичного, організаційного, технічного, програмного і кадрового забезпечення. В роботі визначено мету, задачі, функції, об'єкти, суб'єкти, методи, принципи організації ВК. З метою більш глибокого розкриття сутності та організації ВК було вдосконалено його класифікацію, ознаки якої представлені у вигляді ієрархічної структури. Таке представлення надає можливості розглядати класифікаційні ознаки як взаємозалежні структурні елементи, що дає змогу системно підходити до вивчення ВК.

Незадовільний рівень організації ВК на підприємствах підтверджено результатами авторського дослідження, проведеного за допомогою анкетування і вивчення фактичних даних, оприлюднених консалтинговими компаніями та Головним контрольно-ревізійним управлінням. Практика показала, що відбувається збільшення зловживань із фінансовими ресурсами, значна доля порушень пов'язана із неефективною організацією системи внутрішнього контролю. В результаті визначено напрями підвищення рівня організації ВК, які полягають в удосконаленні його процедур, інформаційного забезпечення, здійсненні внутрішньої регламентації, закріпленні завдань контролю за робочими місцями, забезпеченні виконання контролем функції інформаційного наповнення каналу зворотного зв'язку в системі управління.

Результати ВК і розроблені контролером рекомендації щодо покращення стану контрольованого об'єкта або зміни технології процесу впливають на прийняття ефективних управлінських рішень. З цією метою проведено аналіз фінансового стану Сумської філії ВАТ "Укртелеком", який виявив великий рівень дебіторської заборгованості за послуги, питома вага якої належить населенню, негативну тенденцію здійснення інвестиційної та фінансової діяльності. В результаті запропоновано більш ефективну технологію здійснення платежів абонентами через їх карткові рахунки та платежів підприємствами, організаціями, установами, що підтверджує цінність інформації внутрішнього контролю для прийняття управлінських рішень. Зміна технології здійснення платежів вплине на організацію контролю за ними. Це пов'язано із тим, що зменшиться кількість неконтрольованих потоків платежів за рахунок впровадження безготівкових розрахунків. В роботі запропоновано графік надходжень і контролю за платежами абонентів, який було автоматизовано. Використання даного заходу дозволить контролеру здійснювати перевірку вчасності надходження платежів та контролювати рівень дебіторської заборгованості на підприємстві.

В результаті проведеного аналізу стану ринку програмного забезпечення на наявність автоматизованих систем внутрішнього контролю виявлено, що

існують розробки, орієнтовані тільки на вирішення окремих прикладних задач або функцій контролю, які застосовуються або для проведення тільки аналізу, або як допоміжний інструмент в діяльності контролера. Програм, які задовольняють потреби ВК, існує недостатньо. В результаті запропоновано створення АІС ВК. З цією метою узагальнено основні вимоги до системи, визначено можливості використання АІС в якості інструменту внутрішнього контролю.

Організаційні заходи ВК повинні бути спрямовані на його постійне та оперативне здійснення на всіх рівнях управління. Автором запропоновано комплекс заходів для організації попереднього, поточного та наступного контролю. З метою організації попереднього контролю на підприємстві запропоновано розробку системи обмежень на виконання операцій, в якості яких виступають щоденні плани використання та надходження фінансових коштів. У відповідності з цим розроблено модель організації попереднього контролю на основі інформаційної інтеграції підсистем управління з використанням АІС, в основі побудови якої використовувався принцип розподілу функціональних обов'язків виконавців на кожному етапі процесу.

Для забезпечення поточного контролю запропоновано його організацію у відповідності з інформаційними потребами кожного рівня управління підприємством. В результаті розроблено ієрархічну структуру ВК, кожен рівень якої забезпечує потреби відповідного рівня управління. А також запропоновано організацію багаторівневого контролю у відповідності з організацією АРМ працівників підприємства.

Для забезпечення організації контролю за результатами обґрунтовано важливість і необхідність зворотних зв'язків, налагодження яких вплине на ефективність системи контролю і зробить можливим здійснювати контроль постійно на протязі всього виробничого циклу, що приведе до зменшення грошових і часових витрат на контроль. З цією метою розроблено матрицю завдань контролю, яка регламентує перелік його завдань, що закріплюються за певним робочим місцем в процесі здійснення діяльності підприємства, і

коефіцієнти навантаження контрольними завданнями і інтенсивності зворотних зв'язків. Завдяки даним заходам відбувається рівномірний розподіл завдань контролю та визначення ступеню контрольованості показників. Дана матриця є допоміжним заходом при розподілі користувацьких прав в АІС підприємства.

Реалізація запропонованих організаційних заходів ВК спрямована на забезпечення інформаційної інтеграції контролю, планування, регулювання та обліку на всіх рівнях управління підприємством.

З метою створення АІС ВК розроблено схему її взаємодії з іншими підсистемами в системі управління підприємством, схему технологічного процесу обробки інформації в АІС, схему її функціональної структури. Запропоновано використання експертної системи ВК, для чого розроблено її узагальнену структуру, структуру блоку перевірки на відповідність еталону.

Здійснення процедур ВК в процесі перевірок потребує використання формалізованої інформації для її однозначного сприйняття контролерами та виконавцями. Застосування математичних інструментів дозволить виконати дану задачу. З цією метою розроблено інформаційне забезпечення з використанням матриць бінарних відношень, що забезпечує наочне сприйняття інформації і незалежність програм від даних в умовах використання АІС ВК.

Сучасний рівень розвитку засобів автоматизації управління сприяє застосуванню автоматизованих інформаційних систем і технологій у процесі здійснення ВК, в результаті чого можливе збільшення обсягів інформації для перевірки, зменшення витрат на здійснення контролю, підвищення його надійності. З цією метою розроблено і реалізовано алгоритми автоматизованого контролю бухгалтерських кореспонденцій, фінансової звітності, показників податкового обліку, аналізу фінансового стану.

Створення ефективно організованої системи ВК, як функції управління перетворенням інформації, в умовах автоматизованої обробки даних має позитивні наслідки, пов'язані як з отриманням опосередкованого ефекту через

прийняття рішення, так і підвищенням ефективності всієї системи управління підприємства. Результати, отримані в магістерській роботі, можуть бути використані на виробничих підприємствах, підприємствах сфери послуг, а також державними підприємствами. Їх впровадження сприятиме підвищенню ефективності організації внутрішнього контролю за рахунок його автоматизації. Використання АІС забезпечить контролерів якісною інформацією, прискорить процес обробки даних, позбавить від рутинної праці, сприятиме розвитку інтелектуальної праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизированные информационные технологии в экономике [Текст] : учебник / под ред. проф. Г.А. Титоренко. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 399 с. – ISBN 5-238-00040-5.
2. Белов, Н.Г. Об актуальных проблемах контроля и аудита [Текст] / Н.Г. Белов // Актуальные вопросы бухгалтерского учета, контроля и налогообложения. – М. : Изд.-во МСХА, 2001. – 268 с.
3. Белобжецкий, И.А. Финансово-хозяйственный контроль в управлении экономикой [Текст] / И.А. Белобжецкий. – М. : Финансы и статистика, 1979. – 160 с.
4. Білуха, М.Т. Курс аудиту [Текст] : підручник / М.Т. Білуха. – К. : Вища шк. – Знання, 1998. – 574 с. – ISBN 5-11-004719-7.
5. Білуха, М.Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту [Текст] / М.Т. Білуха. – К. : ПП “Влад і Влада”, 1996. – 320 с. – ISBN 5-12-003533-7.
6. Білуха, М. Застосування АРМ бухгалтера в обліку і контролі на підприємстві [Текст] / М. Білуха, Т. Микитенко, В. Новодворська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 12. – С. 3-8.
7. Бондар, В. П. Особливості зовнішнього та внутрішнього аудиту в системі економічного контролю [Текст] / В. П. Бондар // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 73 - 77.
8. Бочаров, В.В. Внутрифирменное финансовое планирование и контроль [Текст] : учебное пособие / В.В. Бочаров. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 1999. – 72 с. – ISBN 5-7310-0975-9.
9. Бровкина, Н.Д. Определение планируемого уровня существенности ошибки [Текст] / Н.Д. Бровкина // Аудиторские ведомости. – 2000. – № 3. – С. 20-27.

10. Бурцев, В. Опыт использования систем внутреннего контроля организаций [Текст] / В. Бурцев // Президентский контроль: информационный бюллетень. – 2001. – № 7. – С. 32-40.

11. Бурцев, В. Принципы эффективности контроля [Текст] / В. Бурцев // Финансовый бизнес. – 2001. – № 11. – С. 25-28.

12. Бурцев, В. Характеристика системы внутреннего (финансового) контроля коммерческой организации [Текст] / В. Бурцев // Финансовый бизнес. – 2000. – № 8. – С. 24-27.

13. Бурцев, В.В. Внутренний контроль: основные понятия и организация проведения [Текст] / В.В. Бурцев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 4. – С. 38-50.

14. Бутинець, Т.А. Внутрішній контроль: суть і зміст [Текст] / Т.А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2008. – №2 (44). – С. 31-39.

15. Бутинець, Т.А. Внутрішній контроль: елементи організації системи [Текст] / Т.А. Бутинець // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2009. – Випуск 2 (11). – С. 21-29.

16. Бутинець, Т.А. Контроль внутрішньогосподарський чи внутрішній? [Текст] / Т.А. Бутинець // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2009. – Випуск 2 (14). – С. 5-12.

17. Бутинець, Ф.Ф. Контроль і ревізія [Текст] : підруч. для студ. спец. "Облік і аудит" вищ. навч. закладів / Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2002. – 543 с. – ISBN 966-7570-41-X.

18. Бутинець, Ф.Ф. Контроль и ревизия в сельскохозяйственных предприятиях [Текст] / Ф.Ф. Бутинець. – К. : Вища шк., 1979. – 272 с.

19. Горбунов, А.Р. Управление финансовыми потоками. Проект «сборка холдинга» [Текст] / А.Р. Горбунов. – Издание пятое, дополненное и переработанное. – М. : Издательство «Глобус», 2004. – 240 с. – ISBN 5-86476-099-X.

20. Гужва, В.М. Інформаційні системи і технології на підприємствах [Текст] : навч. посібник / В.М. Гужва. – К. : КНЕУ, 2001. – 400 с. – ISBN 966-574-261-2.

21. Джонс, Э. Деловые финансы [Текст] : пер. с англ. / Э. Джонс. – М. : ЗАО “Олимп-Бизнес”, 1998. – 416 с. – ISBN 5-901028-1.

22. Завгородний, В.П. Автоматизация бухгалтерского учета, контроля, анализа и аудита [Текст] / В.П. Завгородний. – К. : А.С.К., 1998. – 768 с. – ISBN 966-539-077-5.

23. "Звезда-Энергетика" выбирает "1С:Предприятие" для эффективного контроля финансов [Электронный ресурс] / Портал Компьютерра онлайн. – Режим доступа : <http://www.cio-world.ru/casestudy/29157>. – Заголовок з екрану.

24. Звіти Державної Контрольно-ревізійної служби України [Електронний ресурс] / Державна Контрольно-ревізійна служба України. – Режим доступа : <http://www.dkrs.gov.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

25. Информационные системы в экономике [Текст] : учебник / Под ред. проф. В.В. Дика. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 272 с. – ISBN 5-279-01592-X.

26. Ирвин, Д. Финансовый контроль [Текст] : пер. с англ. / Д. Ирвин. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 256 с. – ISBN 5-279-01738-8.

27. Калюга, Є.В. Класифікація контролю та шляхи її вдосконалення [Текст] / Є.В. Калюга // Фінансовий контроль. – 2002. – № 1. – С. 44-52.

28. Калюга, Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління [Текст] : монографія / Є.В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с. – ISBN 966-521-143-9.

29. Комп'ютеризація основних етапів організації та проведення контрольно-ревізійної роботи – запорука підвищення її ефективності [Текст] // Фінансовий контроль. – 2002. – № 1. – С. 53-56.

30. Крамаровский, Л.М. Ревизия и контроль [Текст] / Л.М. Крамаровский. – М. : Финансы, 1976. – 208 с.

31. Криницький, Р.И. Контроль и ревизия в условиях автоматизации бухгалтерского учета [Текст] / Р.И. Криницький. – М. : Финансы и статистика, 1990. – 120 с.
32. Куровська, О.А. Внутрішній економічний контроль реальних інвестицій [Текст] / О.А. Куровська // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". Пробл. економіки та упр. – 2008. – № 628. – С. 186-191.
33. Кужельный, Н.В. Бухгалтерский учет и его контрольные функции [Текст] : практическое руководство / Н.В. Кужельный. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 143 с.
34. Лазарева, С.Ф. Економіка та організація інформаційного бізнесу [Текст] : навчальний посібник / С.Ф. Лазарева. – К. : КНЕУ, 2002. – 667 с. – ISBN 966-574-405-4.
35. Максимова, В.Ф. Проблема оцінки якості внутрішнього контролю: пошук критеріїв [Текст] / В.Ф. Максимова // Вісник. – Наук. журнал ДонНУЕТ. – Серія: Економічні науки. – 2007. – № 3 (35). – С. 197-204.
36. Максимова, В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку [Текст] / В.Ф. Максимова. – К. : АВРІО, 2005. – 264 с. – ISBN 966-96476-8-1.
37. Маренков, Н.Л. Антикризисное управление: контроль и риски коммерческих банков и фирм в России [Текст] : учебное пособие / Н.Л. Маренков. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 360 с. – ISBN 5-354-00205-2.
38. Маренков, Н.Л. Контроль и ревизия. Серия “Высшее образование” [Текст] / Н.Л. Маренков. – М. : Экономико-финансовый институт. Ростов-на-Дону : Изд-во “Феникс”, 2004. – 416 с. – ISBN 5-222-04935-3.
39. Марченко, Д.М. Автоматизовані інформаційні системи управління – ресурс підвищення ефективності внутрішнього контролю підприємств [Текст] / Д.М. Марченко, Г.М. Яровенко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 10. – С. 150-158.

40. Марченко, Д.М. Вдосконалення організації внутрішнього фінансового контролю підприємств [Текст] / Д.М. Марченко, Г.М. Яровенко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 12. – С. 163-171.

41. Марченко, Д.М. Моделювання бухгалтерських записів господарських операцій [Текст] / Д.М. Марченко, Г.М. Яровенко // Комп'ютерне моделювання та інформаційні технології в науці, економіці та освіті: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг : І.В.І., 2002. – С. 125-132.

42. Матеюк, В. Эффективность финансового контроля за расходованием бюджетных средств [Текст] / В. Матеюк // Финансовый бизнес. – 2001. – № 8. – С. 12-14.

43. Мельник, М.В. Ревизия и контроль [Текст] : учебное пособие / М.В. Мельник, А.С. Пантелеев, А.Л. Звездин. – М. : ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 250 с. – ISBN 978-5-85971-641-8.

44. Мескон, М.Х. Основы менеджмента [Текст] : Пер. с англ. / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : «Дело», 1992. – 702 с.

45. Москаль, Н. В. Концепція аудиту підприємства, що знаходиться у фінансовій кризі [Електронний ресурс] / Н. В. Москаль // – Науковий вісник Ужгородського університету. – 2010. – № 29 (1). – Режим доступа : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_1/statti/71.htm. – Заголовок з екрану.

46. Мурашко, В.М., Контроль і ревізія діяльності підприємств промисловості України [Текст] : навчальний посібник / В.М. Мурашко, Т.М. Сторожук, О.В. Мурашко. – 2-ге видання перероблене і доповнене. – К. : ЦУЛ, 2003. – 318 с. – ISBN 966-8253-06-X.

47. Немченко, В. В. Практичний курс внутрішнього аудиту [Текст]: навчальний посібник / В. В. Немченко, В. П. Хомутенко, А. В. Хомутенко. – К. : ЦУЛ, 2008. – 240 с. – ISBN 978 - 966 - 364 - 607 - 7.

48. Нетикша, О. Організація процесу внутрішнього аудиту [Текст] / О. Нетикша // Бухгалтерський облік і аудит. – 2002. – № 8. – С. 46-49.

49. Нетикша, О. Організація процесу внутрішнього аудиту [Текст] / О. Нетикша // Бухгалтерський облік і аудит. – 2002. – № 9. – С. 47-55.
50. Овсийчук, М.Ф. Внутрихозяйственный контроль, как эффективный инструмент управления [Текст] / М.Ф. Овсийчук, Н.В. Савастьянова // Актуальные вопросы бухгалтерского учета, контроля и налогообложения. – М. : Изд.-во МСХА, 2001. – 268 с.
51. Основи інформаційних систем [Текст] / Під ред. В.Ф. Ситник. – К. : КНЕУ, 2001. – 420 с. – ISBN 966-574-241-8.
52. Павлюк, В.В. Контроль і ревізія [Текст] : навчальний посібник / В.В. Павлюк, В.М. Сердюк, Ш.М. Акаєв. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 196 с. – ISBN 966-380-051-8.
53. Пантелеєв, В.П. Внутрішній аудит [Текст] : навчальний посібник / В.П. Пантелеєв, М.Д. Корінько. – К. : Державна академія статистики, обліку та аудиту Державного комітету статистики України, 2006. – 247 с. – ISBN 966-8998-08-1.
54. Пантелеєв, В.П. Методологічні засади внутрішньогосподарського контролю [Текст] / В. П. Пантелеєв // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С.243 - 250.
55. Погрібна, О.П. Об'єкти і методи внутрішньогосподарського контролю та їх критична оцінка [Текст] / О.П. Погрібна // Фінансовий контроль. – 2002. – № 1. – С. 39-43.
56. Пономаренко, Л.А. Основи економічної кібернетики [Текст] : підручник / Л.А. Пономаренко. – К. : Київ.нац.торг.-екон.ун.т, 2002. – 432 с. – ISBN 966-629-041-3.
57. Про фінансовий контроль [Електронний ресурс] / Проект Закону № 1131-1 від 30.08.2002 р. – Режим доступу : [http:// rada.gov.ua](http://rada.gov.ua). – Законодавство України.
58. Родионова, В.М. Финансовый контроль [Текст] : ученик / В.М. Родионова, В.И. Шлейникова. – М. : ИД ФБК-ПРЕСС, 2002. – 320 с. – ISBN 5-88103-051-6.

59. Рузайкина, Н.Г. Финансовое планирование и финансовый контроль на предприятии [Текст] : лекція / Н.Г. Рузайкина. – М. : Московский университет потребительской кооперации, 2003. – 22 с.

60. Смержанюк, Т.П. Внутрішній контроль в процесі управління виробництвом [Текст] : навч. посібник / Т.П. Смержанюк, Т.В. Шрам, В.Є. Труш. – К. : Кондор, 2009. – с. 485. – ISBN 978-966-351-273-0.

61. Сокольська, Р.Б. Моделювання та розробка комплексної системи фінансового контролю на промисловому підприємстві [Текст] : автореф. дис. кандидата екон. наук / Р.Б. Сокольська; Національна металургійна академія України. – Д., 2000. – 21 с.

62. Сопко, В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу [Електронний ресурс] : підручник / В. Сопко, В. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2000. – 260 с. – Режим доступа : <http://studentbooks.com.ua/content/view/130/35/1/0/>. – Заголовок з екрану.

63. Финансовое планирование и контроль [Текст] : пер. с англ. / Под ред. М.А. Поукока, А.Х. Тейлора. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 480 с. – ISBN 0-566-02713-5.

64. Финансы [Текст] : учебник для вузов / Под ред. проф. М.В. Романовского, проф. О.В. Врублевской, проф. Б.М. Сабанти. – М. : Изд-во «Перспектива, изд-во «Юрайт», 2000. – 520 с. – ISBN 5-88045-041-4.

65. Хукаленко, П.Т. Введення прямого внутрішнього фінансового контролю – запорука підвищення ефективності управління підприємством [Текст] / П.Т. хукаленко // Фінансовий контроль. – 2003. – № 1. – С. 23-26.

66. Чумакова, І. Ю. Аудит ефективності: зарубіжний досвід та українські реалії [Текст] / І. Ю. Чумакова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 1. – С. 55 - 63.

67. Шевчук, В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології) [Текст] : Монографія / В.О. Шевчук. – К. : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. – 371 с. – ISBN 966-341-054-5.

68. Шигун, М.М. Комп'ютеризація діяльності контролерів [Текст] / М.М. Шигун // Вісник Житомирського державного технологічного університету; Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2003. – № 4 (26).

69. Шохин, С.О. Бюджетно-финансовый контроль и аудит. Теория и практика применения в России [Текст] : научно-методическое пособие / С.О. Шохин, Л.И. Воронина. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 240 с. – ISBN 5-279-01850-3.

70. Экономические преступления в условиях экономического спада. Пятый всемирный обзор экономических преступлений компании “PricewaterhouseCoopers” [Электронный ресурс] / PricewaterhouseCoopers. – Режим доступа : <http://www.pwc.ru/forensic>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

71. Экономические преступления: люди, культура и механизмы контроля. Четвертый всемирный обзор экономических преступлений компании “PricewaterhouseCoopers” [Электронный ресурс] / PricewaterhouseCoopers. – Режим доступа : <http://www.pwc.ru/forensic>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

72. Яровенко, А.Н. Матричное моделирование в бухгалтерском учете и аудите [Текст] / Г.М. Яровенко // Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної та банківської систем України: погляд у майбутнє. Збірник тез і доповідей за матеріалами П'ятої науково-практичної конференції студентів (22-26 квітня 2002р.). – Суми : УАБС, 2002. – С. 36-39.

73. Яровенко, Г.М. Автоматизовані інформаційні системи як інструмент внутрішнього контролю на підприємствах [Текст] / Г.М. Яровенко // Матеріали II-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Проблеми глобалізації та моделі стійкості розвитку економіки” (19-21 квітня 2006р.). – Луганськ : Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2006. – С. 269-273.

74. Яровенко, Г.М. Аспекти автоматизації фінансового контролю підприємств [Текст] / Г.М. Яровенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – № 2 (17). – С. 89-96.

75. Яровенко, Г.М. Вдосконалення бухгалтерського обліку як джерела інформаційної бази фінансового контролю [Текст] / Г.М. Яровенко // Збірник матеріалів науково-практичної конференції “Контроль за використанням державного майна: сучасний стан і напрями вдосконалення”. – Київ, ГоловКРУ, 2006. – С. 135-140.

76. Яровенко, Г.М. Застосування експертних систем для підвищення ефективності внутрішнього контролю підприємств [Текст] / Г.М. Яровенко // Інноваційні технології в науці, підготовці та перепідготовці фахівців. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 17-18 травня 2007 р. – Одеса : Інститут фінансів УДУЕФ, 2007. – С. 126-130.

77. Яровенко, Г.М. Застосування теорії ігор при побудові моделі фінансового контролю [Текст] / Г.М. Яровенко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 11. – С. 156-163.

78. Яровенко, Г.М. Контроль за потоками податкових платежів з застосуванням математичних моделей і комп’ютерних технологій [Текст] / Г.М. Яровенко // Збірник наукових праць “Комп’ютерне моделювання та інформаційні технології в науці, економіці та освіті”. – Кривий Ріг : КЕІ КНЕУ, 2005. – С. 246-247.

79. Яровенко, Г.М. Організаційні заходи забезпечення ефективного функціонування внутрішнього контролю підприємств [Текст] / Г.М. Яровенко // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту. – 2008. – № 1 (18). – С. 80-87.

80. Яровенко, Г.М. Робоче місце як об’єкт фінансового контролю [Текст] / Г.М. Яровенко // Матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції “Інтеграція країн з перехідною економікою у світовий економічний простір: стан і перспективи”. – Львів, 2005. – С. 442-443.

81. Яровенко, Г.М. Сучасна модель організації внутрішнього контролю підприємств [Текст] / Г.М. Яровенко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку обліку, контролю та аналізу в умовах глобальних економічних змін», 7-8 жовтня 2010 р. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – С. 462-465.

82. Яровенко, Г.М. Фінансовий контроль в системі управління фінансовими потоками підприємств [Текст] / Г.М. Яровенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 10. – Суми : ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2004. – С. 236-243.

Таблиця А.1 – Співвідношення класифікаційних ознак видів контролю з його організаційними формами

Ознака класифікації	Значення ознаки	Ревізія	Аудит	Інспектування	Моніторинг	Перевірка	Самоконтроль
За часом проведення	Попередній	–	–	–	+	–	+
	Поточний	–	–	–	+	+	+
	Наступний	+	+	+	+	+	+
За характером контрольованої інформації	Комплексний	+	+	+	+	+	–
	Тематичний	+	+	+	+	+	+
За повнотою охоплення інформації	Вибірковий	+	+	+	+	+	+
	Суцільний	+	+	+	+	+	+
	Комбінований	+	+	+	+	+	+
За формами проведення	Ініціативний	+	+	–	+	+	+
	Обов'язковий	–	–	+	–	–	–
За характером рішень, що приймаються	Стратегічний	–	+	–	–	–	–
	Тактичний	+	–	+	+	+	+
В залежності від місця здійснення	На місцях	+	+	+	+	+	+
	Дистанційний	–	+	–	+	+	–
За джерелами інформації	Документальний	+	+	+	+	+	+
	Фактичний	+	+	+	+	+	+
За способом здійснення	Ручний	+	+	+	+	+	+
	Автоматизований	+	+	+	+	+	+
	Автоматичний	–	–	–	+	+	+

Додаток Б

Анкета

для проведення наукового дослідження на тему “Аналіз стану і перспектив розвитку внутрішнього контролю підприємств Сумського регіону”

1. В якій галузі працює Ваше підприємство?

- машинобудування
- харчова промисловість
- будівництво
- послуги
- транспорт
- сільське господарство
- охорона здоров'я
- освіта
- свій варіант _____

2. Форма власності Вашого підприємства?

- державна
- приватна
- комунальна

3. За чисельністю працюючих Ваше підприємство відноситься до:

- малого
- середнього
- великого

4. За результатами діяльності Ваше підприємство:

- прибуткове
- неприбуткове

5. Який підрозділ на Вашому підприємстві здійснює внутрішній контроль?

- спеціальний підрозділ – служба внутрішнього контролю
- спеціальний підрозділ – служба внутрішнього аудиту
- окремі працівники-контролери
- працівники, які окрім контрольних функцій виконують інші функції
- свій варіант _____

6. Як часто Ваше підприємство звертається до послуг аудиторських фірм?

- щомісячно
- раз на квартал
- раз на рік
- ніколи
- свій варіант _____

7. В результаті проведених перевірок на Вашому підприємстві які помилки найчастіше зустрічаються? (можна обрати декілька варіантів)

- неправильне складання фінансової звітності
- зниження доходів
- завищення витрат
- неправильне нарахування податків
- недоплата податків
- переплата податків
- порушення методики обліку
- використання неправильних проведення
- помилки, пов'язані з порушенням застосування Плану рахунків

- помилки, пов'язані з переоцінкою ТМЦ
 помилки в обліку основних засобів
 невчасне формування статутного фонду
 нецільове використання коштів
 нецільове використання матеріальних ресурсів
 свій варіант _____
8. Чи використовується на Вашому підприємстві автоматизована інформаційна система?
 так ні
9. Чи автоматизований внутрішній контроль на Вашому підприємстві?
 так
 ні
 частково
10. Чи впливає використання автоматизованої інформаційної системи на функції контролю?
 так ні
11. Чи ведеться облік (статистика) помилок на підприємстві?
 так ні
12. Які внутрішні документи, що регламентують внутрішній контроль, використовуються на Вашому підприємстві?
 власні стандарти внутрішнього контролю
 державне законодавство
 такі документи відсутні
13. Які методи контролю часто використовуються на Вашому підприємстві?
 ревізія обстеження
 перевірка аналіз
 свій варіант _____
14. Як часто здійснюється на Вашому підприємстві контроль за фінансовими ресурсами?
 щоденно
 раз у місяць
 раз у квартал
 раз у півріччя
 раз у рік
 свій варіант _____
15. Чи були виявлені переплати та недоплати працівникам підприємства?
 так ні
16. Чи відбувається на Вашому підприємстві контроль безпосередньо на робочому місці (на робочому місці комірника, касира та інш.)
 так
 ні
 в певних обсягах
17. Чи часто підприємство сплачує штрафи за внутрішні порушення?
 ніколи не сплачувало
 декілька разів
 рідко
 постійно сплачує
18. Чи задовольняє Ваше підприємство власна система внутрішнього контролю?
 так
 ні
 в певній мірі
19. Якщо власний контроль не задовольняє вимогам Вашого підприємства, які на Вашу думку заходи потрібно вжити? _____

Додаток В

Результати дослідження стану і перспектив розвитку внутрішнього контролю підприємств Сумського регіону

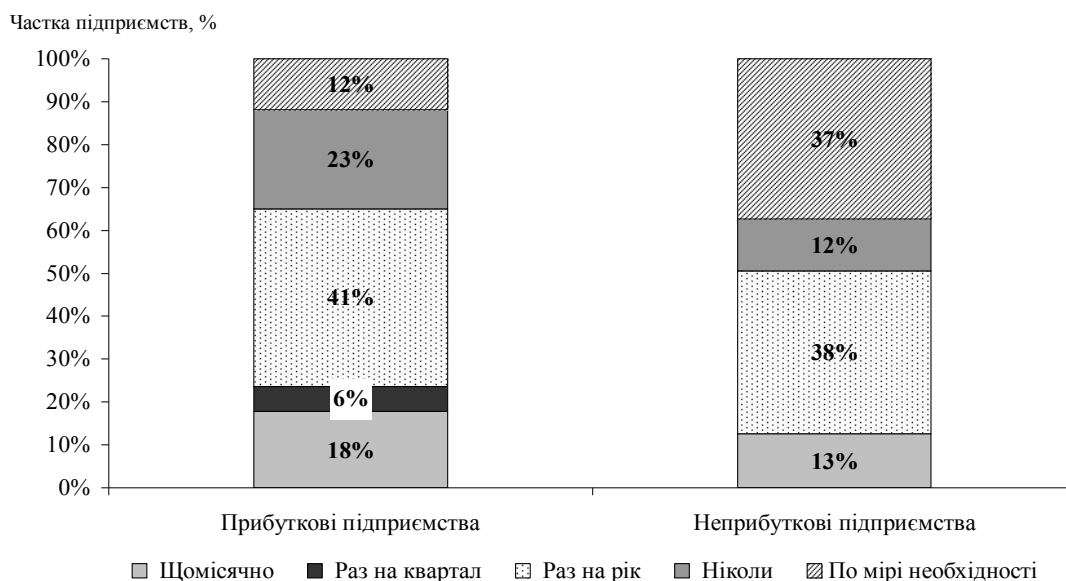

Рисунок В.1 – Структура прибуткових та неприбуткових підприємств Сумської області в залежності від їх звернення до послуг аудиторських фірм станом на початок 2010 року

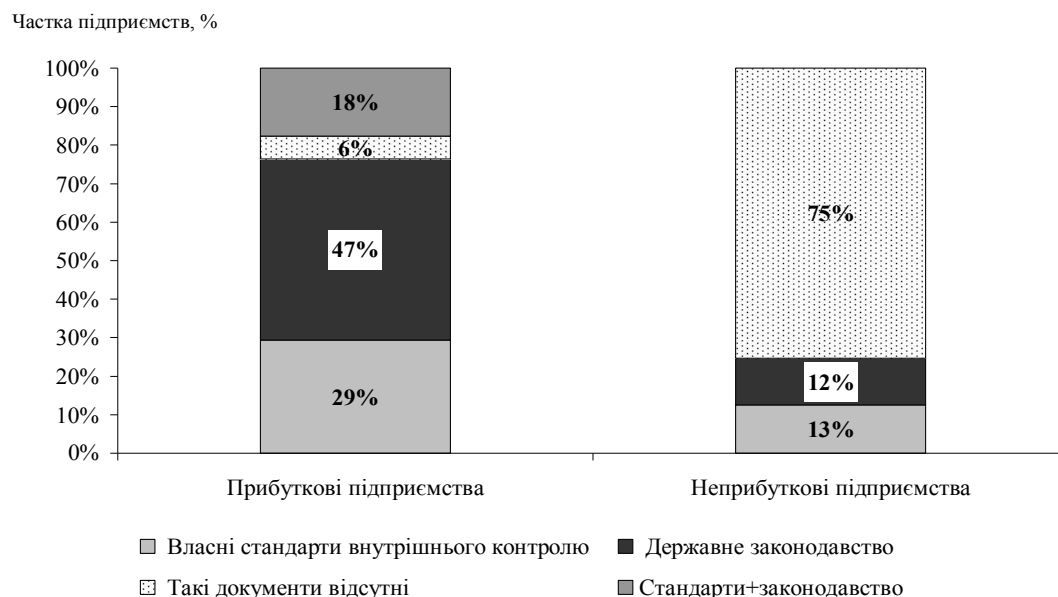

Рисунок В.2 – Структура прибуткових та неприбуткових підприємств Сумської області в залежності від використання ними внутрішніх та зовнішніх регламентованих положень станом на початок 2010 року

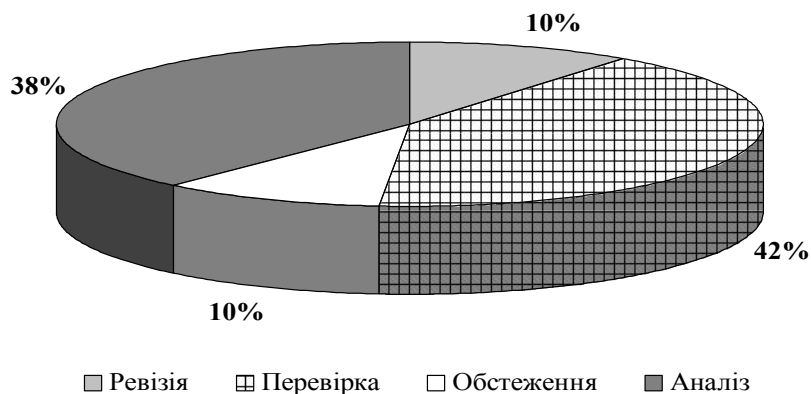

Рисунок В.3 – Структура підприємств Сумської області в залежності від методів контролю, які вони використовують, станом на початок 2010 року

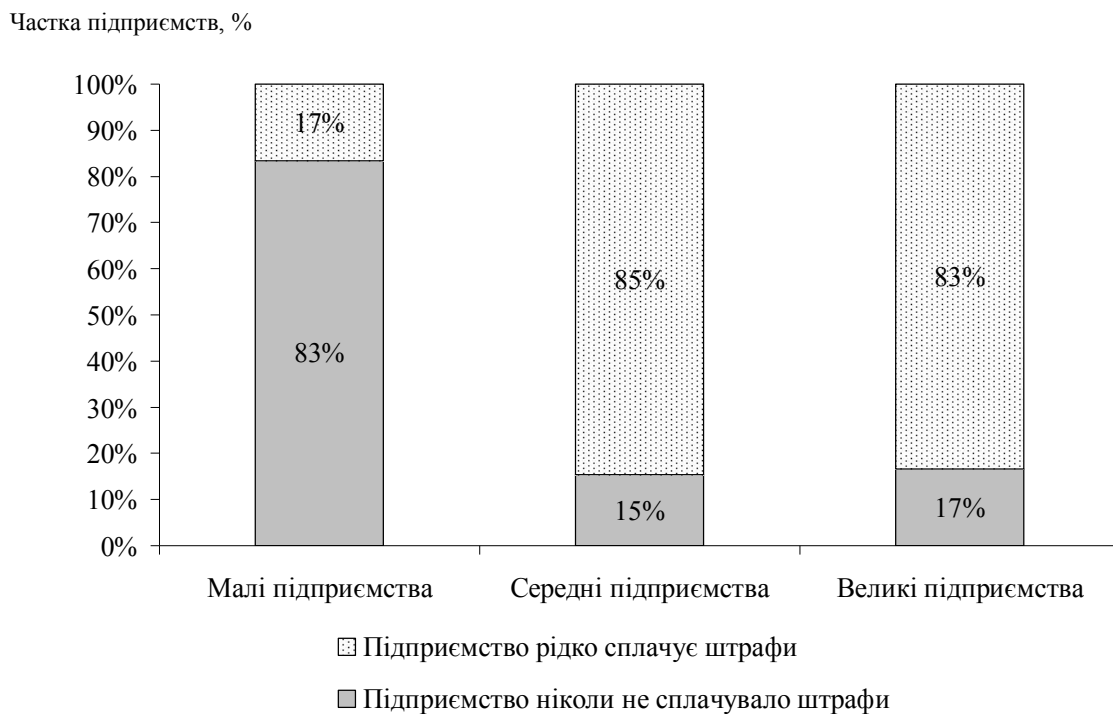

Рисунок В.4 – Структура підприємств Сумської області в залежності від рівня сплати ними штрафів за порушення станом на початок 2010 року

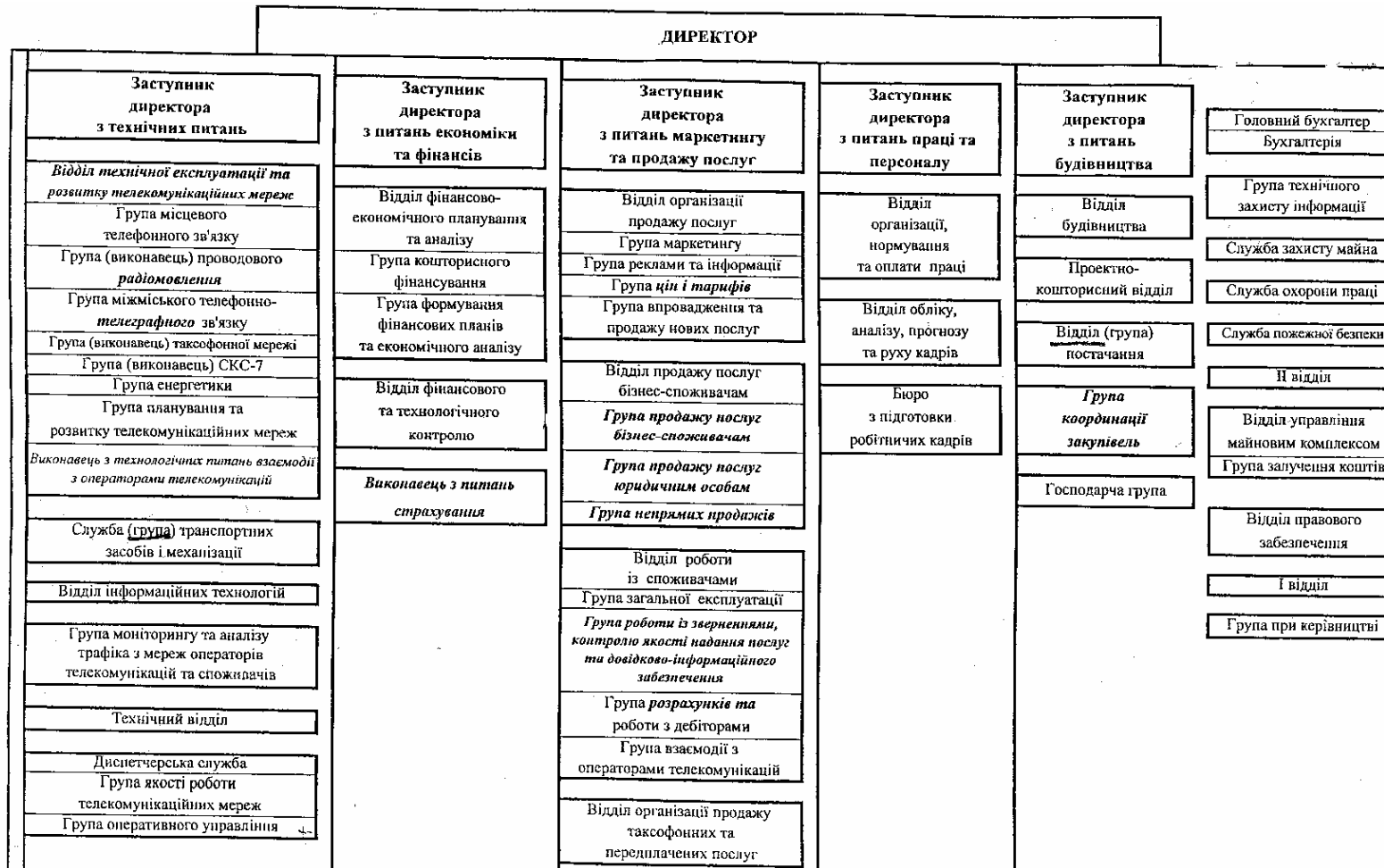

Рисунок Г.1 – Організаційна структура управління Сумської філії ВАТ «Укртелеком»

Додаток Д

Показники фінансового аналізу Сумської філії ВАТ “Укртелеком”

Таблиця Д.1 – Показники прибутковості підприємства, %

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Головний показник прибутковості, %	14,30	13,87	13,00	9,29	6,19
Прибутковість активів, %	6,33	5,97	5,49	4,07	2,15
Прибутковість реалізації, %	18,76	17,48	17,01	18,12	18,14

Таблиця Д.2 – Показники рентабельності підприємства, %

Показники	Рік				
	2005	2006	2007	2008	2009
Рентабельність сукупних активів, %	6,26	5,90	5,36	4,03	2,10
Рентабельність власного капіталу, %	7,59	7,37	8,35	5,81	3,04
Валова рентабельність продажів, %	27,76	25,06	24,81	25,66	33,26
Операційна рентабельність продажів, %	22,51	20,97	20,41	21,75	21,81
Чиста рентабельність продажів, %	12,28	10,79	10,47	11,23	11,54
Коефіцієнт рентабельності основної діяльності, %	27,09	25,59	25,24	27,26	27,25

Таблиця Д.3 – Показники ліквідності підприємства

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Загальний коефіцієнт покриття (платоспроможності)	2,47	1,88	4,35	3,59	3,48
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,95	1,47	3,81	3,04	2,92
Коефіцієнт незалежної (забезпеченої) ліквідності	0,57	0,42	2,59	1,54	1,58
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,55	0,40	2,57	1,53	1,57
Частка оборотних активів в загальній сумі активів	0,22	0,20	0,27	0,19	0,21
Частка запасів в оборотних активах	0,19	0,21	0,11	0,15	0,16
Загальний показник ліквідності	1,61	0,96	0,38	0,21	0,26

Таблиця Д.4 – Відносні показники фінансової стійкості

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Показники ступеню фінансової незалежності					
Коефіцієнт автономії	0,8254	0,8015	0,6424	0,6932	0,6917
Коефіцієнт фінансування	0,2116	0,2476	0,5567	0,4425	0,4457
Коефіцієнт фінансового важеля	0,0489	0,0562	0,3481	0,3356	0,3053
Коефіцієнт покриття інвестицій	0,8900	0,8750	0,9217	0,9297	0,9168
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,0726	0,0840	0,3030	0,2543	0,2455
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,5180	0,5380	0,1779	0,1753	0,1976
Коефіцієнт кредиторської заборгованості	0,3383	0,3860	0,1561	0,1613	0,1757
Показники стану основних засобів					
Коефіцієнт співвідношення мобільних та іммобілізованих коштів	0,2147	0,1870	0,3275	0,1973	0,2186
Коефіцієнт постійного активу	0,8726	0,9140	0,7848	0,8681	0,8594
Коефіцієнт реальної вартості майна	0,6808	0,7080	0,6462	0,7550	0,7420
Коефіцієнт майна виробничого призначення	0,7371	0,7840	0,6998	0,8040	0,7824
Коефіцієнт вартості основних засобів у майні	0,6396	0,6666	0,6168	0,7270	0,7081
Показники стану оборотних засобів					
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,6073	0,4678	0,7813	0,7241	0,7146
Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат власними джерелами	3,1248	2,1891	7,0638	4,8911	4,4441
Коефіцієнт співвідношення запасів і власних оборотних коштів	0,3200	0,4568	0,1416	0,2045	0,2250
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,1610	0,1166	0,3316	0,2007	0,2186
Коефіцієнт маневреності функціонального капіталу	0,3752	0,4615	0,7684	0,5922	0,6338
Коефіцієнт вартості матеріальних оборотних коштів у майні	0,0425	0,0427	0,0302	0,0284	0,0340

Таблиця Д.5 – Аналіз руху грошових коштів від операційної діяльності

Показник	Роки					Зміна за рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2008			2009		
						Тис. грн.	%	У % до загальної зміни	Тис. грн.	%	У % до загальної зміни
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах підприємства	37304,86	33385,44	29666,79	39868,00	44204,17	10201,21	134,39	-	4336,17	110,88	-
Зменшення (збільшення):											
оборотних активів	1219,78	10563,13	17343,94	12675,76	19078,33	-4668,17	73,08	85,54	6402,57	150,51	272,33
Витрат майбутніх періодів	-72,69	582,69	-686,56	527,88	-101,88	1214,44	-76,89	-22,25	-629,76	-19,30	-26,79
Збільшення (зменшення):											
поточних зобов'язань	2868,80	2672,69	-1409,50	2138,16	-1802,33	3547,65	-151,70	-65,01	-3940,48	-84,29	-167,61
Доходів майбутніх періодів	157,34	28,42	-230,12	170,04	230,59	400,16	-73,89	-7,33	60,55	135,61	2,58
Грошові кошти від операційної діяльності	41478,09	47232,38	44684,55	55379,83	61608,88	10695,28	123,94	-	6229,05	111,25	-
Сплачені:											
Відсотки	-726,89	-1133,03	-1482,96	-2152,76	-741,48	-669,80	145,17	12,27	1411,28	34,44	60,03
Податки на прибуток	-9188,21	-7172,42	-4627,53	-9907,65	-10867,50	-5280,12	214,10	96,75	-959,85	109,69	-40,83
Чистий рух коштів від операційної діяльності	31566,10	38928,98	38578,77	43322,48	50009,70	4743,71	112,30	-	6687,22	115,44	-

Таблиця Д.6 – Аналіз руху грошових коштів від інвестиційної діяльності

Показник	Роки					Зміна за рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2008			2009		
						Тис. грн.	%	У % до загальної зміни	Тис. грн.	%	У % до загальної зміни
Реалізація:											
Фінансових інвестицій	1971,64	2839,70	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Необоротних активів	1720,56	43,16	13,94	21,58	6,97	7,64	154,80	-0,05	-14,61	32,30	-0,07
Отримані:											
відсотки	75,24	16,88	290,08	170,88	203,06	-119,20	58,91	0,70	32,18	118,83	0,16
дивіденди	140,64	0,00	14,26	0,00	9,98	-14,26	0,00	0,08	9,98	0,00	0,05
Інші надходження	14436,62	1847,54	2198,08	2217,05	1538,66	18,96	100,86	-0,11	-678,39	69,40	-3,27
Придбання:											
Фінансових інвестицій	-2143,28	-68,41	0,00	-88,93	0,00	-88,93	0,00	0,53	88,93	0,00	0,43
Необоротних активів	-27801,31	-34859,98	-40984,88	-52987,16	-32787,90	-12002,28	129,28	70,94	20199,26	61,88	97,49
Інші платежі	-16844,38	-3341,33	-691,67	-5412,69	-4330,15	-4721,02	782,55	27,90	1082,54	80,00	5,22
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-28453,73	-33523,36	-39160,18	-56079,27	-35359,38	-16919,09	143,20	100,00	20719,89	63,05	100,00

Таблиця Д.7 – Аналіз руху грошових коштів від фінансової діяльності

Показник	Роки					Зміна за рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2008			2009		
						Тис. грн.	%	У % до загальної зміни	Тис. грн.	%	У % до загальної зміни
Отримані позики	10803,04	11869,66	50727,06	47478,64	55799,76	-3248,42	93,60	17,32	8321,13	117,53	56,25
Інші надходження	495,65	3765,64	628,57	753,13	691,43	124,56	119,82	-0,66	-61,70	91,81	-0,42
Погашення позик	-10106,42	-4086,13	-14629,02	-17554,83	-19017,73	-2925,80	120,00	15,60	-1462,90	108,33	-9,89
Сплачені дивіденди	-3526,02	-5454,95	-11333,09	-10909,89	-14733,02	423,20	96,27	-2,26	-3823,13	135,04	-25,85
Інші платежі	-19,59	-11979,07	-44,70	-13176,97	-1358,41	-13132,27	-	70,01	11818,56	10,31	79,90
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	-2353,34	-5884,85	25348,81	6590,07	21382,03	-18758,74	26,00	100,00	14791,95	324,46	100,00

Таблиця Д.8 – Оцінка чистого руху грошових коштів підприємства

Показники	Роки					Зміна за рік			
	2005	2006	2007	2008	2009	2008		2009	
						Тис. грн.	%	Тис. грн.	%
Чистий рух грошових коштів від операційної діяльності:	31566,10	38928,98	38578,77	43322,48	50009,70	4743,71	112,30	6687,22	115,44
Чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності	-28453,73	-33523,36	-39160,18	-56079,27	-35359,38	-16919,09	143,20	20719,89	63,05
Чистий рух грошових коштів від фінансової діяльності	-2353,34	-5884,85	25348,81	6590,07	21382,03	-18758,74	26,00	14791,95	324,46
Чистий рух коштів за звітний період	759,03	-479,22	24767,40	-6166,72	36032,34	-30934,12	-24,90	42199,06	-584,30

Таблиця Д.9 – Оцінка відносних показників формування грошових потоків підприємства

Показники	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку	-0,05	-0,0664	0,5425	-0,0811	0,2411
Коефіцієнт ліквідності грошового потоку	1,0000	0,9997	1,0037	1,0028	1,0039
Коефіцієнт ефективності грошового потоку	0,0108	-0,0070	0,3254	-0,0550	0,4202
Рентабельність грошового потоку	0,15	0,17	0,08	0,09	0,08
Коефіцієнт рентабельності чистого потоку	-13,51	-24,67	0,33	-1,51	0,28
Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від операційної діяльності	0,34	0,40	0,19	0,38	0,37
Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від інвестиційної діяльності	-1,47	-7,06	-15,56	-23,27	-20,11
Коефіцієнт рентабельності грошового потоку від фінансової діяльності	-0,28	-0,38	0,49	0	0,38

Таблиця Е.1 – Матриця розподілу завдань контролю внутрішніх і зовнішніх фінансових потоків (на прикладі заробітної плати, прибуткового податку, відрахувань до фондів)

Завдання	Посада								Σ
	Працівник (власна з-пл.)	Нормувальник	Табельщик	Начальник цеху	Бухгалтер по заробітній платі (розрахунковим операціям)	Касир	Головний бухгалтер	Контролер	
Контроль відпрацьованого часу	1	1	1	1	0	0	0	1	5
Контроль тарифної ставки	1	1	0	0	1	0	0	1	4
Контроль фонду робочого часу	0	1	0	1	1	0	0	1	4
Контроль розрахунку почасової заробітної плати	1	0	0	0	1	0	0	1	3
Контроль нарахування заробітної плати	1	0	0	0	1	0	0	1	3
Контроль сплати заробітної плати	1	0	0	1	1	1	0	1	5
Контроль розрахунку суми премії	1	0	0	0	1	0	0	1	3
Контроль сплати суми премії	1	0	0	0	1	1	0	1	4
Контроль розрахунку сум надбавок	1	0	0	1	1	0	0	1	4
Контроль сплати сум надбавок	1	0	0	0	1	1	0	1	4
Контроль розрахунку прибуткового податку	1	0	0	0	1	0	0	1	3
Контроль нарахування прибуткового податку	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль за сплатою прибуткового податку	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль розрахунку суми відрахувань до Пенсійного фонду із заробітної плати	1	0	0	0	1	0	0	1	3
Контроль нарахування суми відрахувань до Пенсійного фонду із заробітної плати	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль розрахунку суми нарахувань до Пенсійного фонду на фонд заробітної плати	0	0	0	0	1	0	0	1	2
Контроль нарахування суми нарахувань до Пенсійного фонду на фонд заробітної	0	0	0	0	1	0	1	1	3

Продовження таблиці Е.1

Завдання	Посада								Σ
	Працівник (власна з-пл.)	Нормувальник	Табельщик	Начальник цеху	Бухгалтер по заробітній платі (розрахунковим операціям)	Касир	Головний бухгалтер	Контролер	
плати									
Контроль за сплатою суми відрахувань і нарахувань до Пенсійного фонду	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль розрахунку суми відрахувань до фондів соціального страхування із заробітної плати	1	0	0	0	1	0	0	1	3
Контроль нарахування суми відрахувань до фондів соціального страхування із заробітної плати	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль розрахунку суми нарахувань на фонд заробітної плати до фондів соціального страхування	0	0	0	0	1	0	0	1	2
Контроль нарахування суми нарахувань на фонд заробітної плати до фондів соціального страхування	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль за сплатою суми відрахувань і нарахувань до фондів соціального страхування	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль формування даних для відповідних рядків Балансу - 210, 570, 580	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Контроль правильності віднесення суми заробітної плати на рахунки витрат	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Контроль правильності віднесення сум прибуткового податку і відрахувань до фондів на рахунки витрат	0	0	0	0	1	0	1	1	3
Разом	12	3	1	4	24	3	11	26	20

Продовження таблиці Ж.1

К-т Д-т	64	641	65	66	68	685	69	70	701	702	703	711	712	713	714	715	716	717	718	719	731	732	733	74	741	744	745	74	75	76	91	92	97		
10																																			
11																																			
12																																			
14																																			
15																																			
16																																			
20																																			
22																																			
23																																			
24																																			
281																																			
30				1	1		1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1		1	1	1	1			1		
311	1		1		1		1		1	1	1	1	1			1			1	1		1			1				1						
312	1		1		1		1		1	1	1	1	1			1			1	1		1			1		1		1						
313	1		1		1		1		1	1	1	1	1			1			1	1		1			1				1						
314	1		1		1		1		1	1	1	1	1			1			1	1		1			1		1		1						
331						1																													
332						1																													
333																				1							1								
334																											1								
34						1	1	1				1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1										
35	1				1																	1	1	1	1										
36									1	1	1		1		1															1					
371															1																				
372															1																				
373		1																				1	1												
374																1																1	1		
375												1	1	1	1	1	1	1	1	1					1										
376																																			
377										1			1									1	1	1		1									
38																	1																		
39				1	1		1																												
41																																			
42																																			
45																																			

Таблиця Ж.3 - Матриця відношень для формування Звіту про фінансові результати

Рахунок Д-га Рядок	70.641	704.***	80.***	81.***	82.***	83.***	84.***	90.***	92.***	93.***	95.***	96.***	97.***	981.***	982.***	99.***	Рахунок К-га Рядок	***.70	***.71	***.72	***.73	***.74	***.75
010																	010	1					
015	1																015						
020	1																020						
025																	025						
030		1															030						
035	1	1															035	1					
040								1									040						
050	1	1						1									050	1					
055	1	1						1									055	1					
060																	060		1				
070									1								070						
080										1							080						
090																	090						
100	1	1						1	1	1							100	1	1				
105	1	1						1	1	1							105	1	1				
110																	110			1			
120																	120				1		
130																	130					1	
140											1						140						
150												1					150						
160													1				160						
170	1	1						1	1	1	1	1	1				170	1	1	1	1	1	
175	1	1						1	1	1	1	1	1				175	1	1	1	1	1	
180														1			180						
190	1	1						1	1	1	1	1	1	1			190	1	1	1	1	1	
195	1	1						1	1	1	1	1	1	1			195	1	1	1	1	1	
200																	200						1
205																1	205						
210															1		210						
220	1	1						1	1	1	1	1	1	1	1		220	1	1	1	1	1	1
225	1	1						1	1	1	1	1	1	1	1		225	1	1	1	1	1	1
230			1														230						
240				1													240						
250					1												250						
260						1											260						
270							1										270						
280	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		280	1	1	1	1	1	1

Таблиця Ж.4 - Матриця відношень для формування Звіту про рух грошових коштів по надходженню

Проведення Рядок ф.З	312.714	314.714	30*.75*	31*.75*	30*.719	31*.710	3**.741	3**.742	3**.743	30*.373	31*.373	30*.377	31*.377	34*.377	35*.377	36*.377	30*.746	31*.746	30*.46*	31*.46*	34*.46*	35*.46*	3**.501
010																							
020																							
030																							
040	1	1																					
050																							
060																							
070	1	1																					
080																							
090																							
100																							
110																							
120	1	1																					
130																							
140																							
150	1	1																					
160			1	1	1	1																	
170	1	1	1	1	1	1																	
180							1																
190								1															
200									1														
210										1	1												
220										1	1												
230												1	1	1	1	1							
240																							
250																							
260																							
270																							
280	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1							
290			1	1													1	1					
300	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1					
310																			1	1	1	1	
320																							1
330																							
340																							
350																							
360																							
370	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
380			1	1																			
390																							
400	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
410																							
420																							

Продовження таблиці Ж.4

Проведення Рядок ф.3	3**_502	3**_511	3**_512	3**_521	3**_601	3**_602	3**_621	3**_622	3**_685	30*.733	31*.733	321.714	314.714
010													
020													
030													
040													
050													
060													
070													
080													
090													
100													
110													
120													
130													
140													
150													
160													
170													
180													
190													
200													
210													
220													
230													
240													
250													
260													
270													
280													
290													
300													
310													
320	1	1	1	1	1	1	1	1	1				
330										1	1		
340													
350													
360													
370	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
380										1	1		
390													
400	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
410													
420												1	1
430	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Таблиця Ж.5 - Матриця відношень для формування Звіту про рух грошових коштів по вибуттю

Проведення Рядок ф.3	945.312	945.314	684.31*	641.311	949.3**	99*3**	371.3**	377.3**	371.30*	371.31*	371.36*	377.30*	377.31*	377.35*	377.36*	952.3**	601.30*	602.30*	611.30*	612.30*	621.30*	622.30*	685.30*	
010																								
020																								
030																								
040	1	1																						
050																								
060																								
070	1	1																						
080																								
090																								
100																								
110																								
120	1	1																						
130			1																					
140				1																				
150	1	1	1	1																				
160					1	1																		
170	1	1	1	1	1	1																		
180																								
190																								
200																								
210																								
220																								
230																								
240							1	1																
250							1	1																
260							1	1																
270									1	1	1	1	1	1	1									
280	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1									
290						1										1								
300	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1								
310																								
320																								
330																								
340																	1	1	1	1	1	1	1	1
350																								
360																								
370	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
380						1																		
390	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
400	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
410																								
420																								

Продовження таблиці Ж.5

Проведення Рядок ф.3	601.31*	602.31*	611.31*	612.31*	621.31*	622.31*	685.31*	671.30*	671.31*	451.3**	452.3**	453.3**	685.3**	977.3**	945.312	945.314
010																
020																
030																
040																
050																
060																
070																
080																
090																
100																
110																
120																
130																
140																
150																
160																
170																
180																
190																
200																
210																
220																
230																
240																
250																
260																
270																
280																
290																
300																
310																
320																
330																
340	1	1	1	1	1	1	1									
350								1	1							
360										1	1	1	1			
370	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
380														1		
390	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
400	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
410																
420								1	1						1	1
430	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Таблиця Ж.6 - Матриця відношень для формування Звіту про рух грошових коштів з використанням даних балансу

Рядок ф.1 Рядок ф.3	100	110	120	130	140	150	160	170	180	200	210	230	240	250	270	400	410	420	520	530	540	550	560	570	580	600	610	630
010																												
020																												
030																1	1	1										
040																												
050																												
060																												
070																1	1	1										
080	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1														
090															1													
100																			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
110																												1
120	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
410													1	1														
420																												
430	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Таблиця Ж.7 - Матриця відношень для формування Звіту про рух грошових коштів для надходження з використанням даних форми №2

Рядок_ф2 Рядок_ф3	140	150	160	170	260
010				1	
020					1
030					
040					
050		1	1		
060	1				
070	1	1	1	1	1

Таблиця Ж.8 - Матриця відношень для формування Звіту про рух грошових коштів для надходження з використанням даних форми №2

Рядок_ф2 Рядок_ф3	110	120	130	175
010				1
020				
030				
040				
050	1	1	1	
060				
070	1	1	1	1

Таблиця Ж.9 - Матриця відношень для формування Звіту про власний капітал

Проведення Рядок	000.40*	000.41*	000.421	000.423	000.424	000.43*	000.44*	000.45*	46*.000	1**.423	2**.423	3**.423	1**.424	2**.424	3**.424	301.45*	311.45*	421.45*	40*.41*	40*.45*	40*.46*	40*.67*	
010	1	1	1	1	1	1	1	1	1														
020																							
030																							
040																							
050	1	1	1	1	1	1	1	1	1														
060																							
070																							
080																							
090																							
100																							
110																							
120																							
130																							
140																							
150																							
160																							
170																							
180																							
190																							
200																							
210																							
220																1	1						
230																		1		1			
240																1	1	1					
250																			1	1	1	1	
260																							
270										1	1	1	1	1	1								
280																							
290	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
300	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Продовження таблиці Ж.9

Проведення Рядок	441.67*	44*.40*	79*.441	443.79*	10*.423	11*.424	12*.423	423.10*	423.11*	423.12*	42*.43*	441.43*	443.43*	10*.41*	11*.41*	12*.41*	14*.41*	20*.41	21*.41*	22*.41*	28*.41*	30*.41*	
010																							
020																							
030																							
040																							
050																							
060					1																		
070								1															
080						1																	
090									1														
100							1																
110										1													
120																							
130			1	1																			
140	1																						
150		1																					
160											1	1	1										
170																							
180														1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
190																							
200																							
210																							
220																							
230																							
240																							
250																							
260																							
270																							
280																							
290	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
300	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Продовження таблиці Ж.9

Проведення Рядок	31*.41*	66*.41*	67*.41	68*.41	41*.40*	671.40*	46*.301	46*.311	46*.40*	46*.42*	46*.45*	45*.301	45*.311	45*.50*	45*.60*	41*.44*	43*.44*
010																	
020																	
030																	
040																	
050																	
060																	
070																	
080																	
090																	
100																	
110																	
120																	
130																	
140																	
150																	
160																	
170																	
180	1	1	1	1	1	1											
190							1	1	1	1	1						
200																	
210												1	1	1	1		
220																	
230																	
240																	
250																	
260																1	1
270																	
280																	
290	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
300	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Таблиця Ж.10 - Матриця відношень для формування показників податкового обліку

№ з/п	Бухгалтерське проведення		Податок на додану вартість				Податок на прибуток			№ з/п	Бухгалтерське проведення		Податок на додану вартість				Податок на прибуток		
	Дебет	Кредит	Дебет 641	Кредит 641	Податкове зобов'язання (рах.643)	Податковий кредит (рах.644)	Валові доходи	Валові витрати	Амортизація		Дебет	Кредит	Дебет 641	Кредит 641	Податкове зобов'язання (рах.643)	Податковий кредит (рах.644)	Валові доходи	Валові витрати	Амортизація
1	10*-12*	74*					1			34	67*								
2	13*	74*					1		1	35	68*								
3	14*	72*-74*					1			36	69*								
4	15*	74*					1			37	94*,97*,99*							1	
5	16*	74*					1			38	94*,97*,99*							1	
6	18*	70*,73*-74*					1			39	94*,97*,99*							1	
7	19*	74*					1			40	91*-94*,99*							1	1
8	20*	71*,74*					1			41	96*-97*,99*							1	
9	21*	71*,74*					1			42	97*,99*							1	
10	22*	71*,74*					1			43	94*,97*,99*							1	
11	23*,25*-27*	71*					1			44	98*,99*							1	
12	28*	71*,74*					1			45	97*,99*							1	
13	30*	70*-71*,73*-76*					1			46	97*,99*							1	
14	31*	70*-71*,73*-76*					1			47	91*-94*,99*							1	
15	33*	71*					1			48	90*,94*,99*							1	
16	34*	70*-71*,73*-74*					1			49	91*-94*,99*							1	
17	35*	73*-74*					1			50	91*-94*,97*,99*							1	
18	36*	70*-71*,76*					1			51	94*,99*							1	
19	37*	70*-71*,73*-75*					1			52	93*,94*,99*							1	
20	38*	71*					1			53	90*,92*-94*,99*							1	
21	42*,46*	74*					1			54	90*,92*-94*,99*							1	
22	47*-48*	71*					1			55	90*,92*-94*,99*							1	
23	48*	74*					1			56	90*-95*,97*,99*							1	
24	49*	71*					1			57	90*-95*,97*,99*							1	
25	50*	71*,738-75*					1			58	92*-94*,99*							1	
26	51*	74*					1			59	94*,97*,99*							1	
27	52*	73*-74*					1			60	97*,99*							1	
28	53*,55*	74*					1			61	90*,93*-94*,99*							1	
29	60*	71*,73*,75*					1			62	91*-94*,99*							1	
30	61*-62*	71*					1			63	93*,94*							1	
31	63*	70*,71*,74*					1			64	94*							1	
32	65*	74*					1			65	91*-94*,99*							1	
33	66*	71*					1			66	97*							1	

Продовження таблиці Ж.10

№ з/п	Бухгалтерське проведення		Податок на додану вартість				Податок на прибуток			№ з/п	Бухгалтерське проведення		Податок на додану вартість				Податок на прибуток		
	Дебет	Кредит	Дебет 641	Кредит 641	Податкове зобов'язання (рах. 643)	Податковий кредит (рах. 644)	Валові доходи	Валові витрати	Амортизація		Дебет	Кредит	Дебет 641	Кредит 641	Податкове зобов'язання (рах. 643)	Податковий кредит (рах. 644)	Валові доходи	Валові витрати	Амортизація
67	94*	47*						1		96	54*	64*		1	1				
68	94*	49*						1		97	48*	641		1					
69	91*-95*,99*	50*						1		98	54*	64*		1	1				
70	94*-95*	51*						1		99	62*	64*		1					
71	95*	52*-53*						1		100	63*	641		1					
72	98*	54*						1		101	64*	34*	1						
73	91*-95*,99*	60*						1		102	64*	50*	1						
74	94*	62*						1		103	64*	51*	1						
75	90*-94*,99*	63*						1		104	64*	54*	1						
76	91*-95*,97*-98*	64*						1		105	64*	55*	1						
77	91*-94*,97*,99*	65*-66*						1		106	64*	60*	1						
78	91*-95*,97*,99*	68*						1		107	68*	641		1					
79	91*-94*	80*-82*,84*						1		108	70*	641		1					
80	91*-94*	83*						1	1	109	71*	641		1					
81	23*	13*						1	1	110	74*	641		1					
82	15*	13*						1	1	111	641	36*	1						
83	39*	13*						1	1	112	641	37*	1						
84	423	13*						1	1	113	641	48*	1						
85	746	13*						1	1	114	641	54*	1						
86	975	13*						1	1	115	641	63*	1						
87	13*	10*-12*						1	1	116	641	68*	1						
88	831	131						1	1	117	641	311	1						
89	832	132						1	1	118	641	644	1			1			
90	833	133						1	1	119	643	621			1				
91	17*	641		1						120	643	641		1	1				
92	31*	641		1						121	644	63*				1			
93	35*	641		1						122	644	68*				1			
94	37*	641		1						123	703	641		1					
95	48*	641		1						124	704	641		1					

Додаток И

Блок-схеми алгоритмів автоматизованого здійснення ВК

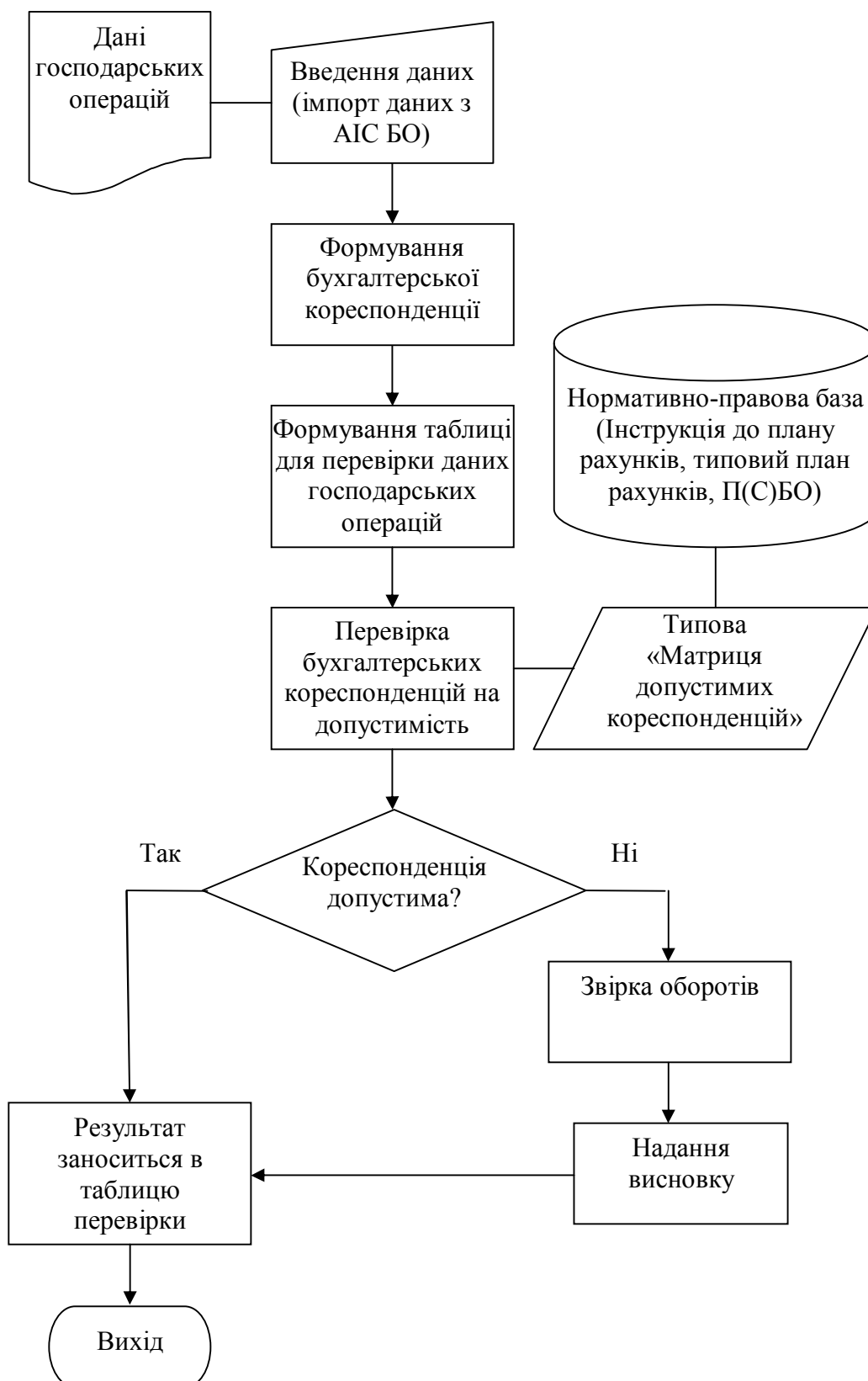

Рисунок И.1 – Блок-схема алгоритму контролю правильності складання бухгалтерських кореспонденцій

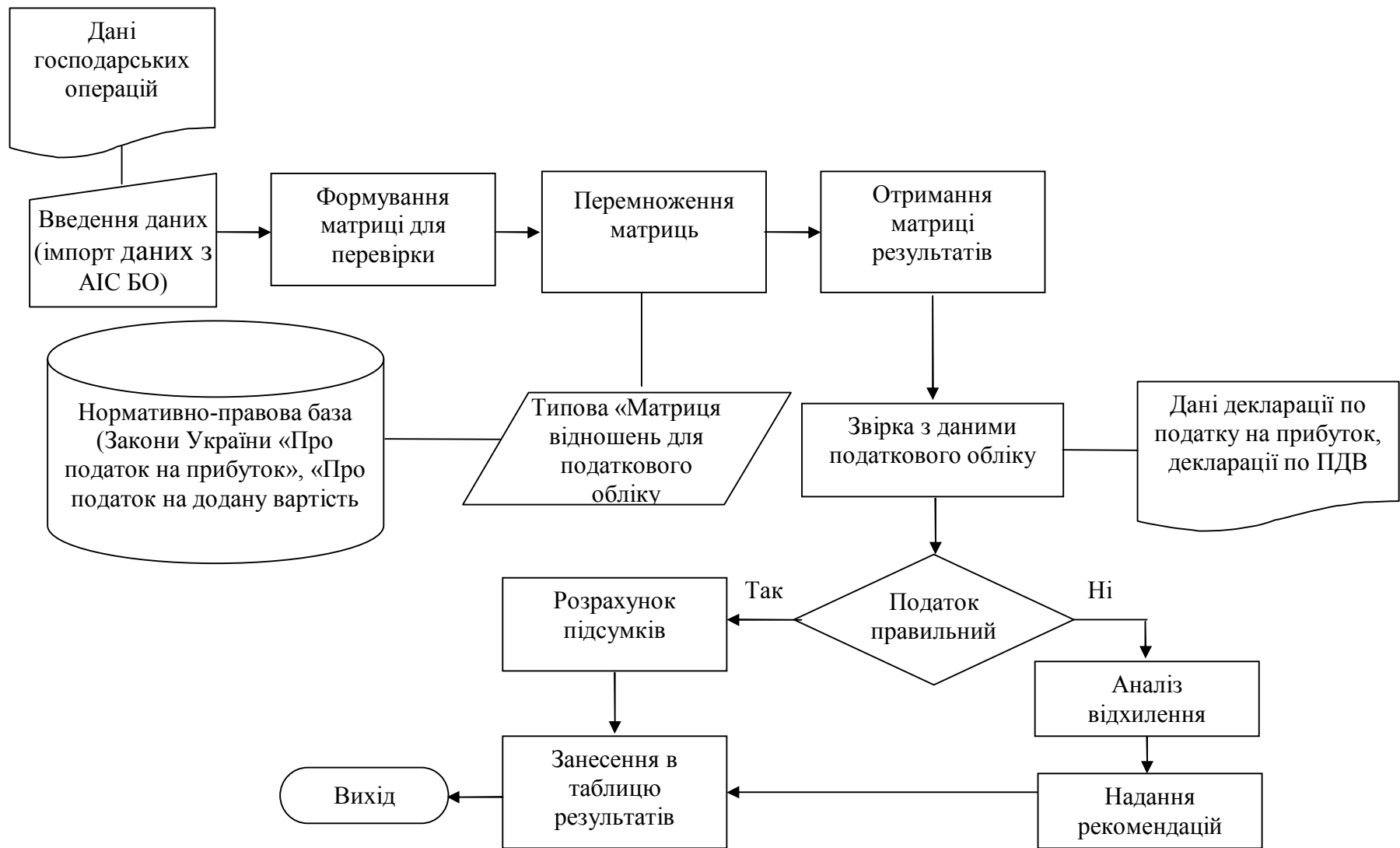

Рисунок И.2 – Блок-схема алгоритму контролю податків

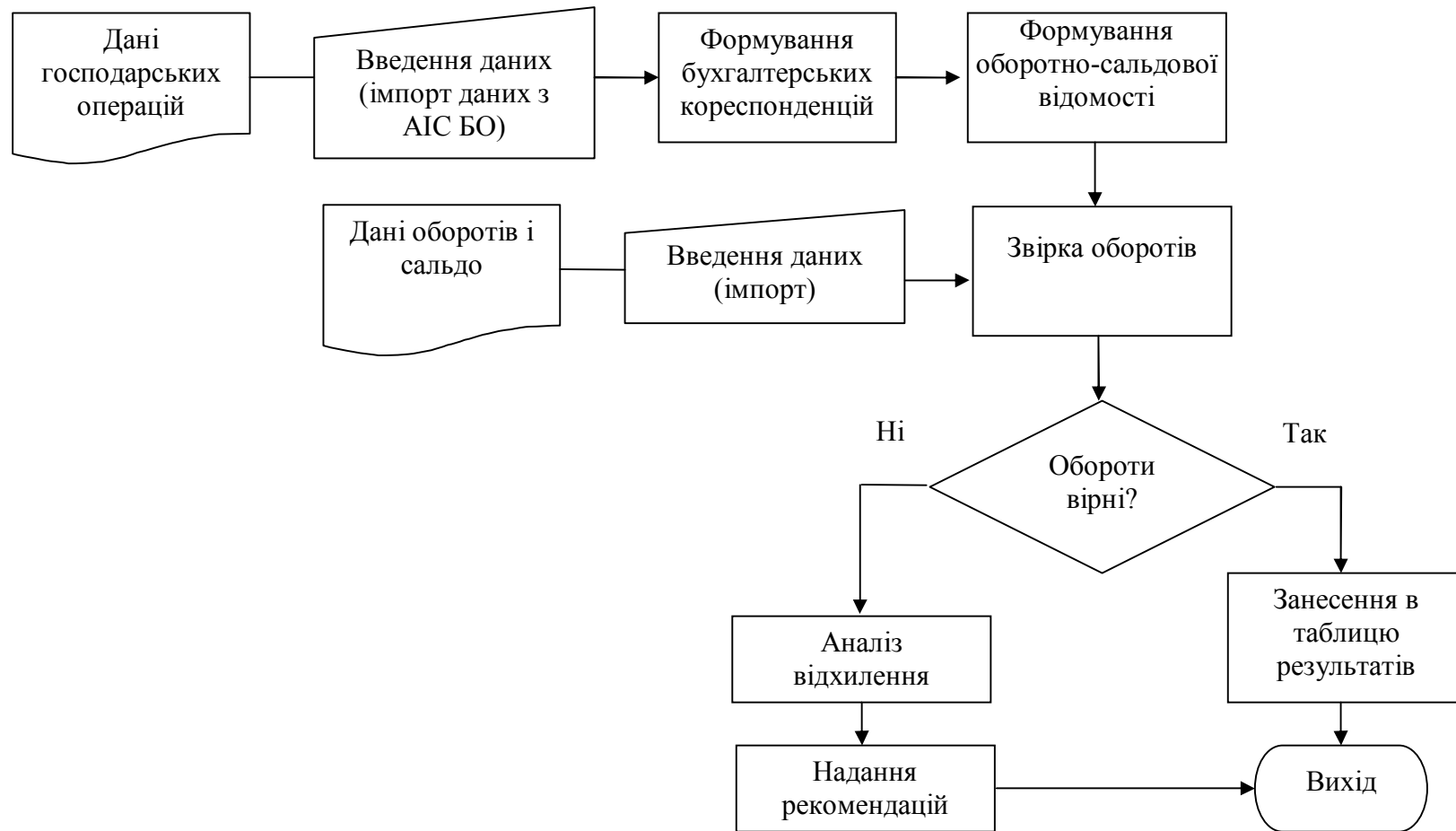

Рисунок И.3 – Блок-схема перевірки оборотів

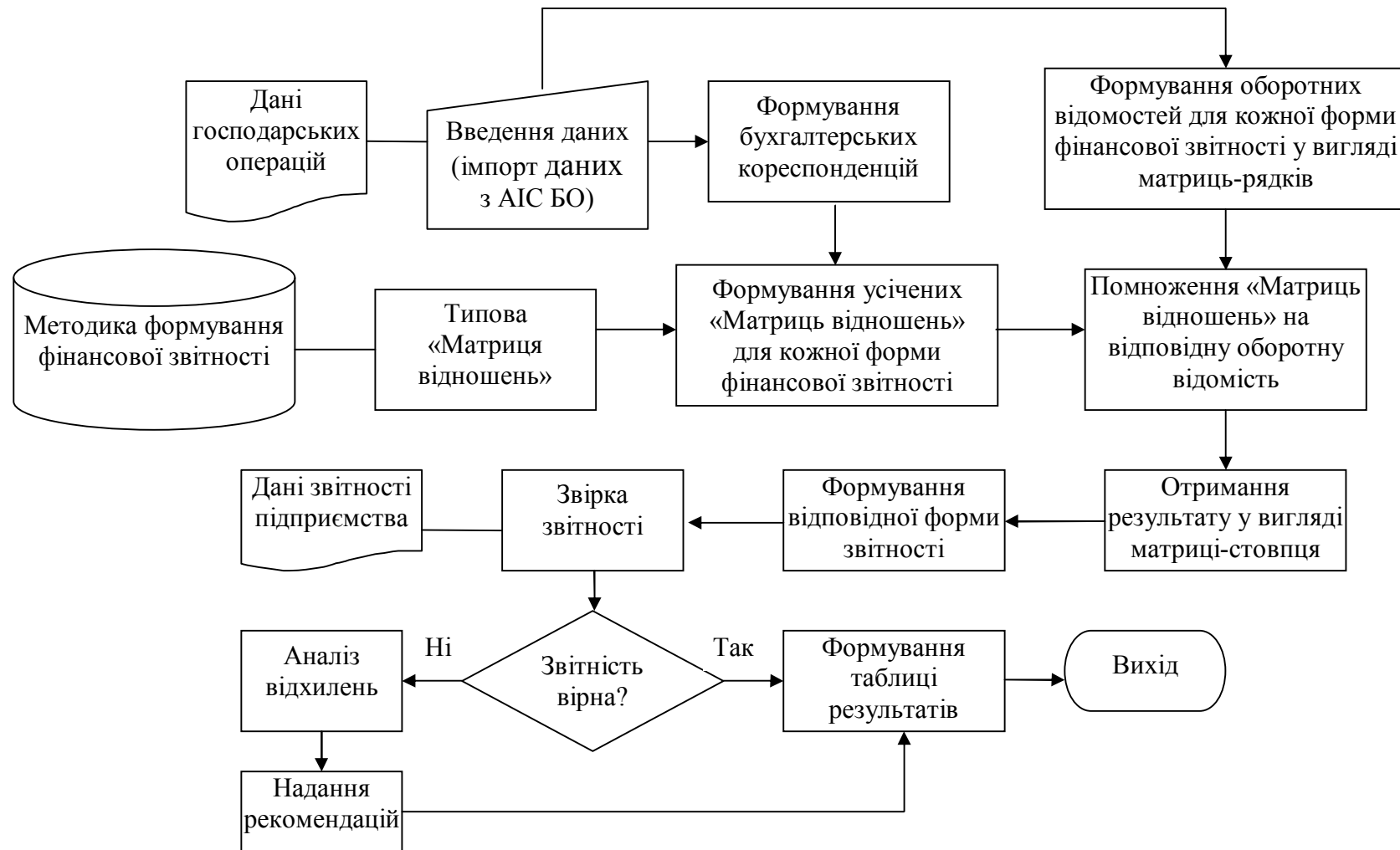

Рисунок И.4 – Блок-схема алгоритму контролю фінансової звітності

Рисунок И.5 – Блок-схема алгоритму розрахунку і аналізу коефіцієнтів фінансової звітності

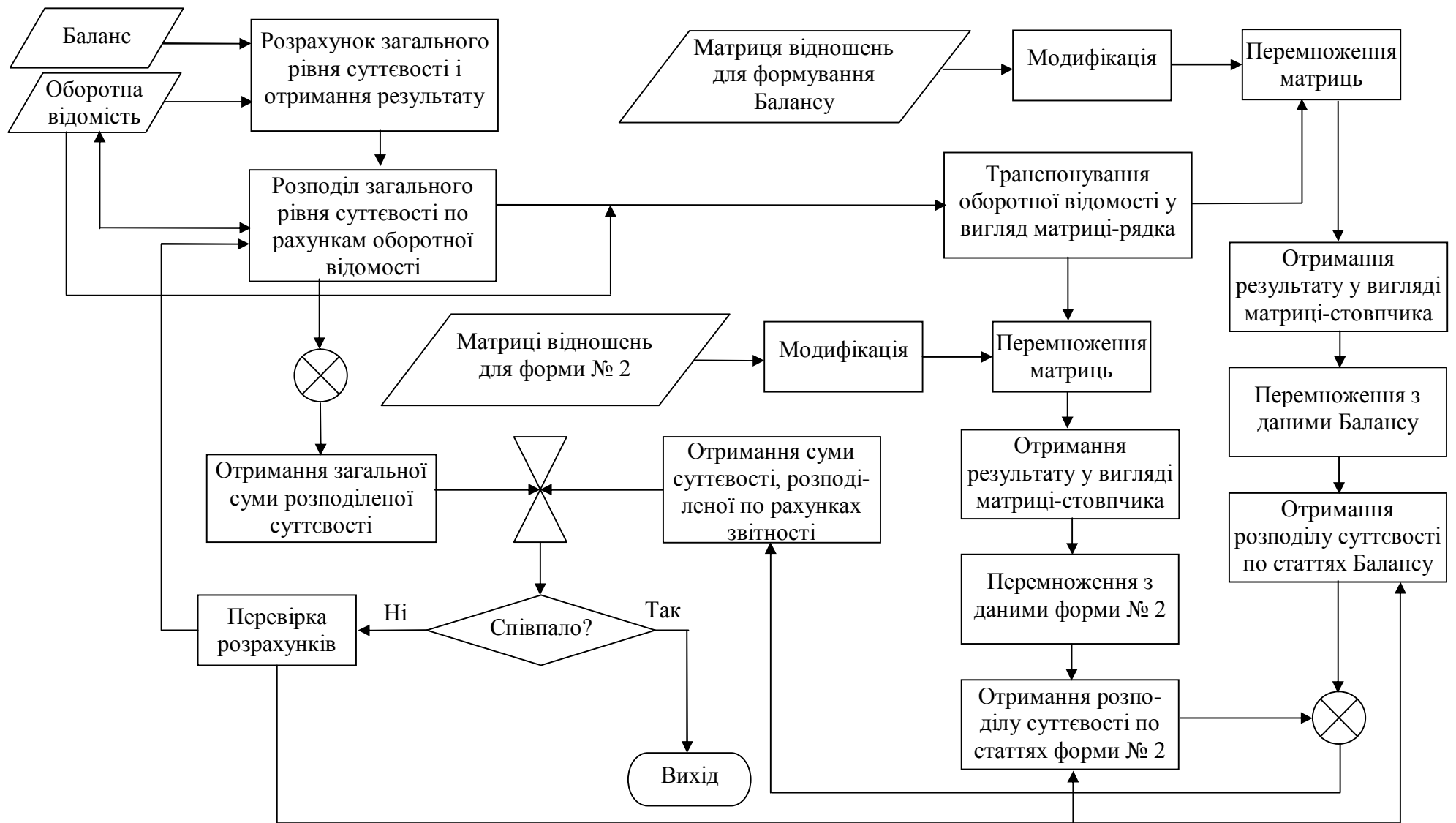

Рисунок И.6 – Блок-схема алгоритму розподілу суттєвості по статтях звітності

Додаток К

Екранні форми модулів програми автоматизованого контролю фінансової звітності

Головна						
№за/п	Кореспондуючі рахунки		Сума (тис.грн.)	Зчеплення проведень	Контроль на допустимість	
	Дебет	Кредит				
1	109	424	4000,00	109424	правильно	
2	311	046	15000,00	311046	правильно	
3	311	421	4500,00	311421	правильно	
4	141	721	1500,00	141721	правильно	
5	311	141	360,00	311141	правильно	
6	109	423	500,00	109423	правильно	
7	109	421	150,00	109421	правильно	
8	109	046	1500,00	109046	правильно	
9	201	716	390,00	201716	правильно	
10	951	684	800,00	951684	правильно	
11	684	311	1200,00	684311	правильно	
12	092	131	700,00	092131	правильно	
13	601	311	12000,00	601311	правильно	
14	631	311	2800,00	631311	правильно	
15	127	311	5000,00	127311	правильно	
16	092	311	930,00	092311	правильно	
17	093	473	1700,00	093473	правильно	
18	092	661	1200,00	092661	правильно	

Рисунок К.1 – Екранна форма програми контролю бухгалтерських кореспонденцій

Microsoft Excel - контроль податків

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервис Данные Окно Справка

Введите вопрос

M18 =ЕСЛИ(\$C18=0;СУММЕСЛИ(\$A\$21:\$A\$181;\$A18;\$M\$21:\$M\$181);0)+ЕСЛИ(\$C18=1;СУММЕСЛИ(\$C\$21:\$C\$181;\$C18;\$M\$21:\$M\$181);0)+ЕСЛИ(\$C18=2;СУММЕСЛИ(\$D\$21:\$D\$181;\$C18;\$M\$21:\$M\$181);0)+ЕСЛИ(\$C18=3;СУММЕСЛИ(\$E\$21:\$E\$181;\$C18;\$M\$21:\$M\$181);0)+ЕСЛИ(\$C18=4;СУММЕСЛИ(\$F\$21:\$F\$181;\$C18;\$M\$21:\$M\$181);0)

Контроль формування показників податкового обліку

				Дані, сформовані програмно								Перевірка						
№ за/п	Кореспондуючі рахунки		Сума (тис.грн.)	Перевірка проведення на допустимість	ПДВ				Податок на прибуток			ПДВ				Податок на прибуток		
	Дебет	Кредит			Дебет 641	Кредит 641	643(ПО)	644(ПК)	ВД	ВВ	Амортизація	Дебет 641	Кредит 641	643(ПО)	644(ПК)	ВД	ВВ	Амортизація
1	1	Разом за місяць	23500,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	16250,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2	2	Разом за місяць	4010,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	1550,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3	3	Разом за місяць	2390,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	325,00	800,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4	3	Разом за квартал	29900,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	18125,00	800,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
5	4	Разом за місяць	15500,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	700,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
6	5	Разом за місяць	7630,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
7	6	Разом за місяць	7210,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
8	6	Разом за півріччя	60240,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	18125,00	800,00	700,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
9	7	Разом за місяць	1210,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
10	8	Разом за місяць	700,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
11	9	Разом за місяць	600,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	208,33	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
12	9	Разом за 9 місяців	62750,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	18333,33	800,00	700,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
13	10	Разом за місяць	38700,00	X	3975,00	0,00	0,00	0,00	157,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
14	11	Разом за місяць	134514,20	X	0,00	8916,67	0,00	0,00	70208,33	31490,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
15	12	Разом за місяць	93824,00	X	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
16	12	Разом за рік	329788,20	X	3975,00	8916,67	0,00	0,00	88699,17	32290,00	700,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
17	1	109	424	4000,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
18	1	311	046	15000,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	12500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
19	1	311	421	4500,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	3750,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
20	2	141	721	1500,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	1250,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
21	2	311	141	360,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	300,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
22	2	109	423	500,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
23	2	109	421	150,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
24	2	109	046	1500,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
25	3	201	716	390,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	325,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
26	3	951	684	800,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	800,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
27	3	684	311	1200,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
28	4	092	131	700,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	700,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
29	4	601	311	12000,00	правильно	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Готово

Рисунок К.2 – Екранна форма програми для контролю формування показників податкового обліку

АКТИВ	Код рядка	Дані, сформовані програмно		Дані підприємства імпортовані (введені вручну)		Автоматичний контроль	
		На початок року	На кінець звітного періоду	На початок року	На кінець звітного періоду	На початок року	На кінець звітного періоду
I. Необоротні активи							
Нематеріальні активи:							
залишкова вартість	010	0,00	5000,00	0,00	5000,00	0,00	0,00
первісна вартість	011	0,00	5000,00	0,00	5000,00	0,00	0,00
знос	012	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Незавершене будівництво	020	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Основні засоби:							
залишкова вартість	030	12300,00	17750,00	12300,00	17750,00	0,00	0,00
первісна вартість	031	15500,00	21650,00	15500,00	21650,00	0,00	0,00
знос	032	3200,00	3900,00	3200,00	3900,00	0,00	0,00
Довгострокові біологічні активи:							
справедлива (залишкова вартість)	035	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
первісна вартість	036	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
накопичена амортизація	037	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Довгострокові фінансові інвестиції:							
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	20000,00	21140,00	20000,00	21140,00	0,00	0,00
інші фінансові інвестиції	045	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Відстрочені податкові активи	060	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші необоротні активи	070	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Усього за розділом I	080	32300,00	43890,00	32300,00	43890,00	0,00	0,00

Рисунок К.3 – Екранна форма програми для контролю Балансу

Стаття	Код рядка	Дані, сформовані програмно		Дані підприємства імпортовані (введені вручну)		Автоматичний контроль	
		За звітний період	За попередній період	За звітний період	За попередній період	За звітний період	За попередній період
I. Фінансові результати							
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	53500,00	49375,00	53500,00	49375,00	0,00	0,00
Податок на додану вартість	015	8917,00	9875,00	8917,00	9875,00	0,00	0,00
Акцизний збір	020	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші вирахування з доходу	025	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші вирахування з доходу	030	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	44583,00	39500,00	44583,00	39500,00	0,00	0,00
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	31490,00	30300,00	31490,00	30300,00	0,00	0,00
Валовий прибуток	050	13093,00	9200,00	13093,00	9200,00	0,00	0,00
збиток	055	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші операційні доходи	060	640,00	590,00	640,00	590,00	0,00	0,00
Адміністративні витрати	070	3630,00	3200,00	3630,00	3200,00	0,00	0,00
Витрати на збут	080	2800,00	2444,00	2800,00	2444,00	0,00	0,00
Інші операційні витрати	090	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток	100	7303,00	4146,00	7303,00	4146,00	0,00	0,00
збиток	105	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Рисунок К.4 – Екранна форма програми для контролю Звіту про фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період						За попередній період		
		Дані, сформовані програмно		Дані підприємства імпортовані (введені)		Автоматичний контроль		Дані, сформовані програмно		Дані підприємства імпортовані (введені)
		Надходження	Вибуття	Надходження	Вибуття	Надходження	Вибуття	Надходження	Вибуття	Надходження
1	2	3	4	5	6	7	8	3	4	5
1. Рух коштів внаслідок операційної діяльності										
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	010	8192,00	0,00	8192,00	0,00	0,00	0,00	7372,80	0,00	8192,00
Коригування на:										
амортизацію необоротних активів	020	700,00	0,00	700,00	0,00	0,00	0,00	630,00	0,00	700,00
збільшення (зменшення) забезпечень	030	1700,00	0,00	1700,00	0,00	0,00	0,00	1530,00	0,00	1700,00
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	040	0,00	250,00	0,00	250,00	0,00	0,00	0,00	225,00	0,00
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	050	0,00	1890,00	0,00	1890,00	0,00	0,00	0,00	1701,00	0,00
Витрати на сплату відсотків	060	800,00	0,00	800,00	0,00	0,00	0,00	720,00	0,00	800,00
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	070	9252,00	0,00	9252,00	0,00	0,00	0,00	8326,80	0,00	9252,00
Зменшення (збільшення):										
оборотних активів	080	0,00	11135,00	0,00	11135,00	0,00	0,00	0,00	10021,50	0,00
витрат майбутніх періодів	090	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Зменшення (збільшення):										
поточних зобов'язань	100	5740,00	0,00	5740,00	0,00	0,00	0,00	5166,00	0,00	5740,00
доходів майбутніх періодів	110	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Грошові кошти від операційної діяльності	120	3857,00	0,00	3857,00	0,00	0,00	0,00	3471,30	0,00	3857,00

Рисунок К.5 – Екранна форма програми для контролю Звіту про рух грошових коштів

Код рядку	Дані, сформовані програмно									Дані підприємства імпортовані (введені вручну)	Автоматичний контроль
	Статутний капітал	Пайовий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
010	100000,00	0,00	19000,00	0,00	0,00	5300,00	-50000,00	0,00	74300,00	74300,00	0,00
020	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
030	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
040	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
050	100000,00	0,00	19000,00	0,00	0,00	5300,00	-50000,00	0,00	74300,00	74300,00	0,00
060	0,00	0,00	0,00	500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	500,00	500,00	0,00
070	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
080	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
090	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
100	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
110	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
120	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
130	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5734,40	0,00	0,00	5734,40	5734,40	0,00
140	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
150	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
160	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
170	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
180	0,00	0,00	4650,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4650,00	4650,00	0,00
190	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	16500,00	0,00	16500,00	16500,00	0,00

Рисунок К.6 – Екранна форма програми для контролю Звіту про власний капітал

Microsoft Excel - Коэффициенты

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервис Данные Окно Справка

Введите вопрос

E7 =ЕСЛИ(И((СТРОКА(E7)-1)<10;ВПР(\$A7;знаменатель!\$A\$3:\$B\$33;68)<>0);ВПР(\$A7;числитель!\$A\$3:\$B\$34;68)/ВПР(\$A7;знаменатель!\$A\$3:\$B\$33;68);ЕСЛИ(И((СТРОКА(E7)-1)>17;ВПР(\$A7;знаменатель!\$A\$3:\$B\$33;69)<>0);ВПР(\$A7;числитель!\$A\$3:\$B\$34;69)/ВПР(\$A7;знаменатель!\$A\$3:\$B\$33;69);0))

Показники фінансового стану СФ ВАТ "Укртелеком" за 2008-2009 р.р.

№за/п	Найменування коефіцієнту	Формула розрахунку коефіцієнту	Нормативне значення	2008		2009		Висновки про фінансовий стан	
				На початок періоду	На кінець періоду	На початок періоду	На кінець періоду	2008	2009
1.Коефіцієнти майнового стану підприємства									
1.1	Коефіцієнт зношення основних засобів	ф.1-м стр.032 / ф.1-м стр.031	зменшення	0,0735	0,2582	0,2582	0,2582	висока ступінь зношеності	висока ступінь зношеності
2.Коефіцієнти ліквідності підприємства									
2.1	Коефіцієнт покриття	ф.1-м стр.260 / ф.1-м стр.620	>1	7,9149	3,4088	3,4088	4,6022	ресурсів достатньо для погашення поточних зобов'язань	ресурсів достатньо для погашення поточних зобов'язань
2.2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	ф.1-м (стр.260-стр.130)	0,6-0,8	7,4681	3,3204	3,3204	4,5525	недостатність платіжних можливостей	недостатність платіжних можливостей
2.3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	ф.1-м (стр.220+стр.230+стр.240)	>0, збільшення	0,7234	0,2376	0,2376	0,2707	недобра ситуація	нормально
2.4	Чистий оборотний капітал, тис.грн.	ф.1-м (стр.260-стр.620)	>0, збільшення	32,5000	43,6000	43,6000	65,2000	нормально	нормально
3.Коефіцієнти платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства									
3.1	Коефіцієнт платоспроможності (автономії) покриття	ф.1-м стр.380 / ф.1-м стр.640	>0,5	0,8946	0,7634	0,7634	0,8161	нормальна ситуація	нормальна ситуація
3.2	Коефіцієнт фінансування	ф.1-м (стр.430+стр.480+стр.620+стр.630) / ф.1-м стр.380	<1, зменшення	0,1178	0,3099	0,3099	0,2254	висока залежність від залучених коштів	нормальна ситуація
3.3	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами покриття	ф.1-м (стр.260-стр.620) / ф.1-м стр.620	>0,1	6,9149	2,4088	2,4088	3,6022	нормальна ситуація	нормальна ситуація
3.4	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	ф.1-м (стр.260-стр.620) / ф.1-м стр.380	>0, збільшення	0,8145	0,7466	0,7466	0,8120	недобра ситуація	нормальна ситуація

Готово

Рисунок К.7 – Екранна форма програми для аналізу фінансового стану підприємства

Microsoft Excel - Контроль фін звітності

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервіс Данні Окно Справка

Введіть запитання

Times New Roman 11

К4 $=B\$3*(E4+F4+G4+H4)/(\$E\$4+\$G\$4)$

Оборотно-сальдова відомість за 2009 р.									
	Сальдо на початок звітного періода		Обороти		Сальдо на кінець звітного періода		Суттєвість (s _n)	5,3	р
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит			
038	0,00	720,00	350,00	0,00	0	370,00	9,47		
039	900,00	0,00	0,00	0,00	900	0,00	11,84		
040	0,00	100000,00	0,00	0,00	0	100000,00	1315,36		
044	0,00	5300,00	0,00	5734,40	0	11034,40	220,57		
046	50000,00	0,00	0,00	16500,00	33500	0,00	657,68		
079	0,00	0,00	46912,00	46912,00	0	0,00	1234,12		
092	0,00	0,00	3630,00	3630,00	0	0,00	95,49		
093	0,00	0,00	2800,00	2800,00	0	0,00	73,66		
098	0,00	0,00	2457,60	2457,60	0	0,00	64,65		
109	15500,00	0,00	6150,00	0,00	21650	0,00	365,67		
127	0,00	0,00	5000,00	0,00	5000	0,00	131,54		
131	0,00	3200,00	0,00	700,00	0	3900,00	60,51		
133	0,00	0,00	0,00	0,00	0	0,00	0,00		
141	20000,00	0,00	1500,00	360,00	21140	0,00	302,53		
201	0,00	0,00	390,00	0,00	390	0,00	10,26		
281	19000,00	0,00	19875,00	31490,00	7385	0,00	772,77		

Готово

Рисунок К.8 – Екранна форма програми для розрахунку і розподілу суттєвості по рахункам оборотної відомості

Microsoft Excel - Контроль фін звітності

Файл Правка Вид Вставка Формат Сервіс Данні Окно Справка

Введіть запитання

Times New Roman 11

J17 $=ВПР(С17;кредит!$A$4:$AR$70;44)+ВПР(С17;дебет!$A$4:$AR$70;44)$

БАЛАНС на 2009 р.				
АКТИВ	Код рядка	Дані, сформовані програмно		Розподіл суттєвості по рядках Балансу
		На початок року	На кінець звітного періоду	
I. Необоротні активи				
Нематеріальні активи:				
залишкова вартість	010	0,00	5000,00	0,00
первісна вартість	011	0,00	5000,00	131,54
знос	012	0,00	983,00	25,61
Незавершене будівництво	020	0,00	0,00	0,00
Основні засоби:				
залишкова вартість	030	12300,00	17750,00	0,00
первісна вартість	031	15500,00	21650,00	365,67
знос	032	3200,00	3900,00	60,51
Довгострокові біологічні активи:				
справедлива (залишкова вартість)	035	0,00	0,00	0,00
первісна вартість	036	0,00	0,00	0,00
накопичена амортизація	037	0,00	0,00	0,00
Довгострокові фінансові інвестиції:				
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	20000,00	21140,00	302,53
інші фінансові інвестиції	045	0,00	0,00	0,00

Готово

Рисунок К.9 – Екранна форма програми для розподілу суттєвості по рядкам Балансу

